

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Jana Černocká

Zánik nesplněného závazku

Diplomová práce

Olomouc 2010

Prohlašuji na svou čest podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, že tato práce je mým původním dílem, které jsem samostatně a nezávisle vytvořila jen s použitím podkladů v ní uvedených.

V Olomouci dne

.....

Jana Černocká

Já, níže podepsaná Jana Černocká, autorka diplomové práce s názvem „Zánik nesplněného závazku“, která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších předpisů, dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu ustanovení § 4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů, správci:

Univerzita Palackého v Olomouci
Křížkovského 8
771 47 Olomouc

ke zpracování mých osobních údajů v následujícím rozsahu:

jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, dále ke zpřístupnění jména a příjmení v katalozích a informačních systémech Univerzity Palackého v Olomouci, a to včetně neadresného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého v Olomouci. Realizaci zpřístupnění zajišťuje ke dni tohoto prohlášení vnitřní složka Univerzity Palackého v Olomouci s názvem Informační centrum Univerzity Palackého v Olomouci.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, ve znění pozdějších předpisů.

Prohlašuji, že moje osobní údaje výše uvedené jsou pravdivé.

V Olomouci dne

.....
Jana Černocká

Poděkování

Děkuji tímto vedoucí mé diplomové práce, Mgr. Radce Kunčíkové., za ochotu, pomoc a odborné vedení při vypracování této diplomové práce.

Obsah

| | |
|---|----|
| Úvod | 8 |
| 1. Zánik závazku | 10 |
| 2. Odstoupení od smlouvy | 12 |
| 2.1. Pojem..... | 12 |
| 2.2. Historický vývoj problematiky odstoupení od smlouvy | 12 |
| 2.3. Právní úprava..... | 16 |
| 2.4. Srovnání úpravy v občanském a obchodním zákoníku..... | 17 |
| 2.5. Odlišení od výpovědi | 18 |
| 2.6. Sankční odstoupení od smlouvy | 20 |
| 2.6.1 Podstatné porušení smlouvy | 20 |
| 2.6.2 Nepodstatné porušení smlouvy | 21 |
| 2.6.3 Podmínky pro odstoupení od smlouvy | 21 |
| 2.6.4 Dodatečná přiměřená lhůta | 23 |
| 2.7. Předběžné odstoupení od smlouvy | 24 |
| 2.7.1 Hrozba porušení smluvní povinnosti | 24 |
| 2.7.2 Speciální případy odstoupení od smlouvy bez porušení smluvní povinnosti | 27 |
| 2.8. Zákonné důvody odstoupení od smlouvy..... | 28 |
| 2.8.1 Prodlení | 29 |
| 2.8.2 Další zákonné důvody odstoupení od smlouvy..... | 31 |
| 2.9. Smluvní úprava odstoupení od smlouvy | 31 |
| 2.10. Odstoupení od části závazku | 33 |
| 2.11. Oznámení odstoupení od smlouvy | 34 |
| 2.12. Odstoupení od smlouvy prostřednictvím smluvní fikce doručení | 36 |
| 2.13. Okamžik odstoupení od smlouvy..... | 37 |
| 2.14. Účinky odstoupení od smlouvy | 38 |
| 2.14.1 Vrácení poskytnutých plnění..... | 39 |
| 2.14.2 Nárok na náhradu škody, smluvní pokuty a úroku z prodlení..... | 41 |
| 2.14.3 Další nároky, jichž se odstoupení od smlouvy nedotýká | 42 |
| 2.14.4 Zajištění závazku ze smlouvy a odstoupení od smlouvy..... | 43 |
| 2.14.5 Vliv odstoupení od smlouvy na vlastnické právo..... | 44 |

| | | |
|--------|--|----|
| 2.14.6 | Vliv odstoupení od smlouvy na práva třetích osob | 45 |
| 2.15. | Fixní smlouva | 46 |
| 2.16. | Zmaření účelu smlouvy | 47 |
| 2.17. | Dílčí závěr | 49 |
| 3. | Nemožnost plnění | 52 |
| 3.1. | Pojem | 52 |
| 3.2. | Historický vývoj právní úpravy nemožnosti plnění | 52 |
| 3.3. | Vztah občanskoprávní a obchodněprávní úpravy | 54 |
| 3.4. | Členění nemožnosti plnění | 54 |
| 3.4.1 | Počáteční a následná nemožnost | 55 |
| 3.4.2 | Nemožnost trvalá a přechodná | 57 |
| 3.4.3 | Nemožnost faktická | 58 |
| 3.4.4 | Právní nemožnost | 59 |
| 3.4.5 | Hospodářská nemožnost | 61 |
| 3.5. | Možnost či nemožnost plnění? | 63 |
| 3.6. | Částečná nemožnost plnění | 66 |
| 3.7. | Nemožnost plnění a alternativní závazek | 67 |
| 3.8. | Notifikační povinnost | 68 |
| 3.9. | Následky nemožnosti plnění | 69 |
| 3.10. | Dílčí závěr | 70 |
| 4. | Odstupné | 72 |
| 4.1. | Pojem | 72 |
| 4.2. | Historický vývoj právní úpravy odstupného | 72 |
| 4.3. | Právní úprava | 74 |
| 4.4. | Srovnání úpravy v obchodním a občanském zákoníku | 74 |
| 4.5. | Náležitosti ujednání o odstupném | 75 |
| 4.5.1 | Určení strany oprávněné od smlouvy odstoupit | 75 |
| 4.5.2 | Určení výše odstupného | 76 |
| 4.5.3 | Forma ujednání o odstupném | 77 |
| 4.6. | Podmínky zániku závazku zaplacením odstupného | 78 |
| 4.6.1 | Oznámení o zrušení smlouvy pro zaplacení odstupného | 79 |
| 4.6.2 | Zaplacení sjednané částky | 81 |
| 4.7. | Vznik a zánik oprávnění zrušit smlouvu zaplacením odstupného | 81 |
| 4.8. | Účinky zrušení smlouvy | 82 |

| | |
|---|----|
| 4.9. Zrušení smlouvy zaplacením odstupného a smluvní pokuta | 84 |
| 4.10. Dílčí závěr | 84 |
| Závěr | 86 |
| Prameny a literatura | 90 |

Úvod

Pro svou diplomovou práci jsem si zvolila téma zániku nesplněného závazku v režimu obchodního práva, které považuji za velice zajímavé. Jedná se o problematiku, která svou podstatou tvoří výjimku z jedné ze základních zásad soukromého práva *pacta sunt servanda*, jelikož k zániku závazku dochází jinak než splněním.

Hlavním důvodem, proč jsem si zvolila dané téma, je skutečnost, že zánik závazku představuje imanentní součást společenské reality a má tedy značný praktický dosah. Znalost uvedené problematiky považuji za nezbytnou pro praxi stejně jako znalost vzniku závazku.

S ohledem na stanovený rozsah diplomové práce jsem se nemohla věnovat všem způsobům zániku nesplněného závazku, které uvádí obchodní zákoník. V mé diplomové práci zpracovávám odstoupení od smlouvy, nemožnost plnění a odstupné. Zmaření účelu smlouvy není dle mého názoru v porovnání se zbývajícími třemi způsoby zániku nesplněného závazku v praxi tak často uplatňovaným institutem. Ač jsem tedy zmaření účelu smlouvy nezpracovala v rámci samostatné kapitoly, věnuji se mu alespoň okrajově v závěru kapitoly druhé.

Odborná literatura zpracovává podle mého názoru problematiku odstoupení od smlouvy dostatečně. Stejně tak i judikatura vztahující se k tomuto institutu je poměrně bohatá, což lze odůvodnit poukazem na skutečnost, že jde o tradiční a v praxi hojně využívaný právní institut.

Současná právní teorie však nevěnuje hlubší systematickou pozornost nemožnosti plnění ani odstupnému. Zabývá se jimi v zásadě pouze v obecné rovině v rámci komentářů a učebnic při výkladu zániku závazku. Při zpracování kapitoly věnované nemožnosti plnění jsem však mohla čerpat ze starší literatury. Ta se nemožností plnění zaobírala velice podrobně. Zejména bych poukázala na souvislé zpracování problematiky nemožnosti plnění v práci Kubeše *Nemožnost plnění a právní norma* z roku 1938, které podle mého názoru nebylo rozsahem ani kvalitou zpracování již překonáno. I když na řadě míst na tuto práci v diplomové práci odkazují, považuji za nutné zdůraznit, že jde o dílo přes sedmdesát let staré, které již ztratilo v některých ohledech na své původní aktuálnosti. I judikatura se nemožnosti plnění v současné době věnuje minimálně. V řadě případů poukazují alespoň na judikaturu starší, čerpám především z Vážného sbírky.

Odborné literatury a judikatury zabývající se institutem odstupného je absolutní nedostatek. Zmínit lze pouze publikaci Faldyny *Zajištění a zánik závazku*, která odstupné rozebírá pouze na patnácti stránkách, a dále dva články věnované tomuto institutu v odborných periodikách.

Hlavním cílem mé diplomové práce je poskytnout hlubší a souvislé pojednání o zániku nesplněného závazku v režimu obchodního zákoníku ve světle existující judikatury. Ve své diplomové práci poukazuji na problémy, které nastávají při využívání těchto institutů, a uvádím legislativní změny, jež právní úprava těchto institutů doznala za dobu své existence v rámci českého právního řádu.

Diplomovou práci jsem rozčlenila do čtyř hlavních kapitol. První kapitola se věnuje základním teoretickým otázkám spojeným se zánikem závazku, tj. vymezení pojmu zániku závazku, odlišení zániku a změny závazku a dále možným způsobům členění zániku závazku. Ve zbývajících třech kapitolách se již věnuji postupně jednotlivým způsobům zániku nesplněného závazku.

Systematické uspořádání jednotlivých kapitol mé práce odpovídá systematicce obchodního zákoníku. V druhé kapitole se věnuji prvnímu způsobu zániku nesplněného závazku, který uvádí obchodní zákoník, a to odstoupení od smlouvy. Tato kapitola rozsahem podstatně převyšuje kapitoly zbývajících. Jak jsem již uvedla, odstoupení od smlouvy je v praxi nejvyužívanějším způsobem zániku nesplněného závazku, čemuž odpovídá i množství pramenů, které se k tomuto institutu vztahují a se kterými jsem pracovala. Mým cílem bylo poskytnout co možná nejúplnější pojednání o jednotlivých způsobech zániku nesplněného závazku, tudíž právě množství pramenů zabývajících se odstoupením od smlouvy je důvodem pro celkovou délku této kapitoly. Kapitola třetí se věnuje zániku závazku v důsledku nemožnosti plnění a kapitola poslední upravuje institut odstupného.

Pokud jde o použité vědecké metody, k hlubšímu poznání jednotlivých institutů vedoucích k zániku nesplněného závazku jsem využila metody analýzy a syntézy. Při interpretaci právních předpisů jsem používala metody systematického, gramatického a logického výkladu právní úpravy. Metodu komparace jsem použila zejména v rámci srovnání občanskoprávní a obchodněprávní úpravy odstoupení od smlouvy, resp. odstupného v rámci kapitoly druhé, resp. čtvrté. Tuto metodu využívám také při historickém srovnání úpravy jednotlivých institutů v rámci kapitoly druhé až čtvrté. Při vyvozování obecných závěrů z jednotlivých judikатурních rozhodnutí jsem použila také metodu indukce.

V práci je zachycen právní stav ke dni 1. 3. 2010.

1. Zánik závazku

„Zánik závazkového právního vztahu nastává, přistoupí-li k původní právní skutečnosti, která tento vztah založila, právní skutečnost další, která ji zřahuje zcela či zčásti právních účinků.“¹ Při změně závazkového právního vztahu přistoupí nová právní skutečnost vedle právní skutečnosti, která vztah založila, a ta vedle ní obtojí a spolu tvoří základ nového závazku.²

O zániku závazku lze hovořit pouze u právního vztahu, který platně vznikl. Z právních skutečností, na jejichž základě zanikají závazky, jsou nejčastější právní úkony, a to jednostranné (splnění dluhu, uložení do úřední úschovy, odstoupení od smlouvy) a dvoustranné (dohoda o novaci, prominutí dluhu, dohoda o narovnání). Závazky zanikají také na základě události (nemožnost plnění, uplynutí doby, smrt dlužníka či věřitele) či spojení úkonu a události (prekluze), popř. rozhodnutím státního orgánu.

V právní nauce se tradičně rozlišuje zánik závazku s uspokojením věřitele (*cum satisfactione creditoris*)³ a bez uspokojení věřitele (*sine satisfactione creditoris*).

Obchodní zákoník neupravuje komplexně zánik závazku. Právní úprava zániku závazku se ve sféře obchodního práva vyskytuje v následujících podobách⁴:

- a. obecná úprava občanskoprávní, která se beze změny použije i ve vztazích upravených obchodním zákoníkem (např. uplynutí doby, výpověď, splnutí)
- b. oddělená úprava v obchodním zákoníku, která není doprovázena obecnější úpravou občanskoprávní (odstoupení od smlouvy, zmaření účelu smlouvy)
- c. úprava tvořená kombinací všeobecné úpravy občanskoprávní a speciální úpravy obchodněprávní (např. započtení pohledávek, nemožnost plnění)

V rámci obchodního zákoníku je úprava zániku závazku rozdělena do tří částí, a to zánik závazku splněním (ust. § 324 až § 343), speciální ustanovení o zániku nesplněného závazku (ust. § 344 až § 357) a započtení pohledávek (ust. § 358 až § 364). Pokud hovoříme o pravidelném a typickém způsob zániku závazku, máme na mysli samozřejmě splnění. Problematika zániku nesplněného závazku představuje výjimku z obecně platné zásady *pacta sunt servanda*.

¹ KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné. 2. svazek. 4.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: Aspi, 2005. s. 145.

² ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář. II, § 460-880.* 2. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009. s. 987.

³ Splnění závazku, náhradní plnění (surogát).

⁴ BEJČEK, Josef, ELIÁŠ, Karel, RABAN, Přemysl. *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky.* 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007. s. 188

„K zániku nesplněného závazku dochází buď ze shodné vůle stran nebo na jejím základě, nebo v důsledku porušení závazku, anebo v případech stanovených a za podmínek stanovených zákonem na základě jednostranného právního úkonu nebo určité jiné právní skutečnosti.“⁵ Dohodou může závazek zaniknout tak, že je nahrazen závazkem novým, anebo narovnáním, při kterém zaniká původní závazek a vzniká nový závazek z narovnání. Na základě shodné vůle lze docílit zániku závazku například zaplacením odstupného.

Obchodní zákoník uvádí v rámci některých ustanovení o zániku nesplněného závazku tyto způsoby zániku: odstoupení od smlouvy (ust. § 344 až § 351), dodatečná nemožnost plnění (ust. 352 až 354), odstupné (ust. § 355), zmaření účelu smlouvy (ust. § 356 a § 357). S výjimkou dodatečné nemožnosti plnění upravuje obchodní zákoník jednotlivé způsoby komplexně.

Kromě výše uvedených důvodů zániku závazků obchodní zákoník spojuje zánik práv a povinností s prodlením plnění u tzv. fixního závazku nebo v důsledku podstatné změny okolností.

V závěru této kapitoly považuji za důležité upozornit na skutečnost, že „při obligacích vzniklých ze smlouvy zaniká závazek (právní vztah), nikoliv smlouva (právní skutečnost). Platná smlouva zaniknout nemůže, nanejvýš může být zrušena, a zda s účinky *ex tunc* nebo *ex nunc*, záleží na konkrétních okolnostech.“⁶ Nicméně i samotný obchodní zákoník mluví na několika místech o zániku smlouvy (např. ust. § 650 a ust. § 705 obchodního zákoníku), i když správně by měl uvádět zánik závazku.

⁵ ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš. a kol. *Obchodní zákoník: komentář*. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 929.

⁶ BEJČEK, Josef, ELIÁŠ, Karel, RABAN, Přemysl. *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007. s. 188

2. Odstoupení od smlouvy

2.1. Pojem

Jako první způsob zániku nesplněného závazku upravuje obchodní zákoník odstoupení od smlouvy. „Účelem tohoto institutu je zrušení vzájemných závazků smluvních partnerů v době ještě před splněním, kdy se jeví jejich realizace jako nevhodná, nepotřebná, nebo kdy setrvání v závazkovém vztahu obrožuje jednu stranu nebezpečím majetkové nebo jiné újmy.“⁷

Právo odstoupit od smlouvy vzniká v případech, které stanoví zákon a dále může být sjednáno ve smlouvě. Odstoupení od smlouvy, jakožto jednostranný právní úkon, nemůže být učiněno libovolně. Ve většině případů je vázáno na porušení smluvní povinnosti, může k němu také dojít v souvislosti s hrozbou porušení smluvní povinnosti. Nicméně se lze také setkat s tím, že k odstoupení od smlouvy dojde, aniž by byla porušena smluvní povinnost.

„Obchodní zákoník vymezuje pro tento úkon v souladu s respektováním požadavku rovnosti stran a zachováním právní jistoty obchodních vztahů zákonné mantinely tak, aby znemožnily smluvním stranám jednostranně se zbabovat nevhodných smluv a porušovat jeden ze základních a nejdůležitějších principů úpravy obchodních závazků - zásadu *pacta sunt servanda*.“⁸

2.2. Historický vývoj problematiky odstoupení od smlouvy

Všeobecný obchodní zákoník ze dne 17. prosince 1862 zůstal po vzniku Československé republiky v platnosti v Čechách, na Moravě a ve Slezsku pod názvem Československý všeobecný zákoník obchodní. Stalo se tak přijetím zákona ze dne 28. října 1918, jenž byl téhož dne veřejně vyhlášen a dodatečně uveřejněn pod č. 11 ve sbírce zákonů a nařízení státu československého.⁹

S úpravou odstoupení od smlouvy se zde setkáváme v rámci titulu druhého „O koupi“. V čl. 354 se uvádí, že „prodávající má v případě prodlení kupujícího právo rozhodnout se, zda bude trvat na splnění smlouvy s náhradou škody za opožděné plnění, nebo zda chce namísto plnění zboží prodat na účet

⁷ MAREK, Karel, ČECH, Petr. K odstoupení od obchodní smlouvy při prodlení dlužníka. *Právní rádce*, 2007, roč. 5, č. 9, s. 29.

⁸ SMOČKOVÁ, Zuzana. Nedostatky smluvní úpravy odstoupení od smlouvy o dílo. *Právní praxe v podnikání*, 1998, roč. 7, č. 6, s. 33.

⁹ Srov. ŠVEHLA, Antonín, BASCH, Jaromír. a kol. *Všeobecný zákoník obchodní platný v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a československý zákon směnečný se zákony doplňujícími. 4. svazek*. Praha: Všehrad, 1937. s. 1.

kupujícího v souladu s čl. 343¹⁰ a žádat náhradu škody, anebo odstoupit od smlouvy jako by nikdy nebyla uzavřena“.

Čl. 355 upravuje následky prodlení prodávajícího s odevzdáním zboží. Tedy kupující může žádat splnění spolu s náhradou škody za prodlení, nebo žádat náhradu škody za nesplnění, anebo odstoupit od smlouvy jako by smlouva nebyla nikdy uzavřena. Při odstoupení od smlouvy dochází k zániku závazku s účinky ex tunc.

Následující článek stanoví, že strana, která chce využít práva odstoupit od smlouvy, musí to povinné straně oznámit a pokud to připouští povaha obchodu, poskytnout jí přiměřenou lhůtu k plnění.

Podmínky uvedenou v čl. 356 není nutné splnit u fixních smluv. Mohou tedy bez dalšího vykonat některé z oprávnění, které jim přiznává zákon v čl. 354. Pokud by však strana trvala na plnění fixní smlouvy i po lhůtě stanovené k plnění, pak by to musela druhé straně oznámit bez odkladu po uplynutí lhůty.

Podle čl. 359 lze u dělitelného plnění odstoupit pouze ohledně té části, která nebyla splněna. Stejně tak zánik fixního závazku nastává v rozsahu, ve kterém nebyl splněn ve stanovené lhůtě

V této souvislosti lze zmínit následující rozhodnutí ze starší judikatury:

- Vážný č. 8942 z roku 1929: *„Neobmeškalý smluvník, jenž chce pro prodlení druhého smluvníka odstoupit od smlouvy, musí mu to oznámit i tehdy, jestliže mu nemusí poskytnout dodatečnou lhůtu. Problášení, že od smlouvy odstupuje, může smluvník učinit jen, pokud je obmeškalý smluvník v prodlení. Prodlévající smluvník může plnit dodatečně vždy, pokud se jeho dodatečné plnění nepřičí zásadě obchodní slušnosti.“*
- Vážný č. 3119 z roku 1923: *„V tom, že určena byla dodací lhůta, nelze ještě spatřovat fixní obchod, není-li zřejmá vůle stran, že plnění mimo lhůtu nelze považovat za smluvní plnění.“*
- Vážný č. 8664 z roku 1929: *„Dal-li prodávající stornem koupě zřejmě a vážně najevo, že nemíni plnit, není kupující povinen poskytnout mu dodatečnou lhůtu k plnění.“*
- Vážný č. 1032 z roku 1921: *„Co se tkne poskytnutí dodatečné lhůty...dostačí, aby lhůta ta byla poskytnuta, tj. dopřána, aby totiž bylo přiměřenou dobu posečkáno, zda prodlévající strana své povinnosti k plnění dostojí.“*

¹⁰ Čl. 343 stanoví: *„Prodlévá-li kupitel s převzetím zboží, může prodatel uložit zboží ve veřejném skladišti neb u třetí osoby na nebezpečí a útraty kupitele. Jest také oprávněn po předchozí pobružce dáti zboží veřejně prodati; smí takéž, má-li zboží cenu bursovni neb tržní, prodej provést i nevěřejně obchodním dohodcem neb v jeho nedostatku úředníkem k dražbám oprávněným za běžnou cenu. Je-li zboží vydáno zkrátce a nebezpečí v prodlení, není třeba předchozí pobružky. O výkonu prodeje zpraví prodatel, pokud mu to možno, kupitele ihned+ opomine-li tobo, jest povinen k náhradě škody.“*

Na rozdíl od aktuální úpravy odstoupení od smlouvy podle obchodního zákoníku, všeobecný obchodní zákoník spojuje odstoupení od smlouvy s účinky ex tunc. Dále nedochází k rozlišování podstatného a nepodstatného porušení smlouvy a před odstoupením od smlouvy by měla být zásadně poskytnuta dodatečná přiměřená lhůta. Odchytku lze nalézt také v případě úpravy fixních smluv, kdy podle všeobecného obchodního zákoníku nedošlo k zániku závazku ex lege, ale bylo nutné učinit některý z úkonů podle čl. 354. Dále stačilo, pokud strana oznámila, že trvá na splnění po uplynutí stanovené lhůty, ač bez odkladu.

Původní obecný obchodní zákoník platil až do konce roku 1950, kdy byl zrušen občanským zákoníkem, tj. zákonem č. 141/1950 Sb., který „sjednotil“ tehdejší československé soukromé právo.¹¹ Přijetím nového občanského zákoníku byl na dlouhá léta přetržen vývoj obchodního práva.

Celkově negativní bylo zjednodušení právní úpravy, z čehož vyplývalo nejasné postavení mnoha právních vztahů. Úprava odstoupení od smlouvy je zde podle mého názoru nesystematická a skromná. Občanský zákoník z roku 1950 spojoval právo odstoupit od smlouvy s uplynutím lhůty k plnění u fixního závazku v ust. § 254. Ust. § 256 upravuje odstoupení od smlouvy při prodlení se splněním části závazku. Normuje se zde, že lze odstoupit od celého závazku, jestliže věřitel nemůže mít zájem na plnění zbývajícím. V ustanovení následujícím se výslovně uvádí, že odstoupení od smlouvy se nedotýká nároků na náhradu škody vzniklé nesplněním. Speciálně je tento institut upraven v rámci smlouvy nájemní a smlouvy o dílo. Uvedená úprava nebyla dostatečná. Občanský zákoník č. 141/1950 Sb. byl zrušen zákonem č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, s účinností od 1. dubna 1964.

Dne 1. července 1964 byl přijat zákon č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník. Hospodářský zákoník nelze považovat za právní předpis práva obchodního. Šlo o svébytný právní předpis, který upravoval zejména vztahy mezi socialistickými organizacemi navzájem a státem, což vedlo mj. k vysokému stupni veřejnoprávní reglementace. Pro zahraniční obchodní styky navíc platil zákon č. 101/1963 Sb., zákoník mezinárodního obchodu, upravující řadu klasických obchodněprávních institutů, zejména v oblasti obligačního práva.

Pojem socialistická organizace¹² představuje pevně organizované stálé kolektivy, které působily při řízení i bezprostředním uskutečňování výroby, směny a distribuce. Podle tehdejšího učení nemohl socialistický stát v zásadě zabezpečovat uskutečňování celospolečenské kooperace

¹¹Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o obchodních korporacích. Dostupná na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/zakon-o-obchodnich-korporacich/duvodova-zprava.html>.

¹²Konstrukce subjektů hospodářského práva byla účelově domyšlena k dokonalému zabezpečení jejich úplné závislosti a ovladatelnosti, jejich počet byl omezen v zájmu umožnění přehledného a snadného řízení a plánování.

pomocí jednotlivců. Socialistické organizace nevystupují jako nezávislé subjekty, ale jako celospolečensky organizovaní výrobci a spotřebitelé.¹³

Úprava odstoupení od smlouvy byla v hospodářském zákoníku obsažena v ust. § 139. Prodlení organizace představovalo pouze základní předpoklad pro vznik práva na odstoupení od smlouvy. Dalším nezbytným předpokladem bylo, že oprávněná organizace poskytla povinné organizaci přiměřenou další lhůtu, a to s výslovným upozorněním, že při jejím nesplnění od závazku odstoupí, a povinnost nebyla splněna ani v této další lhůtě. Avšak při nesplnění povinnosti v takto stanovené další lhůtě nedocházelo automaticky k zániku závazku, bylo nutné zde učinit ještě jeden právní úkon, a to jednostranný úkon oprávněné organizace obsahující jasné prohlášení, že od závazku odstupuje.

Možnost odstoupení od závazku mohla být speciální úpravou danou hospodářským zákoníkem nebo prováděcími předpisy pro určité případy omezena nebo vyloučena. Vyloučena byla již samotným ust. § 139 hospodářského zákoníku u závazků k dodávce pro vývoz nebo k zajištění obranyschopnosti státu. Omezení stanovilo např. ust. § 10 vyhl. 135/1964 Sb. upravující základní podmínky dodávek strojírenských výrobků v tom, že u nestandardních výrobků může odběratel odstoupit od závazku jen, trvá-li prodlení déle než devět měsíců - toto ustanovení představovalo jednak přímé omezení, jednak základ pro posouzení přiměřenosti dodatečně stanovené lhůty¹⁴.

V rámci ustanovení společných, přechodných a závěrečných, a to konkrétně v ust. § 763 obchodního zákoníku se uvádí, že zákonnou úpravu odstoupení od smlouvy podle obchodního zákoníku nelze aplikovat na hospodářské smlouvy uzavřené dle příslušných ustanovení hospodářského zákoníku, jelikož právní vztahy vzniklé přede dnem účinnosti tohoto zákona a práva z nich vzniklá (až na určité zákonné výjimky) se řídí dosavadními předpisy. Toto řešení je odůvodněnou potřebou právní jistoty v obchodním styku, tzn. „*aby ze smlouvy nebo z jejího porušení vyplynuly právní následky, jichž si strany byly nebo měly být vědomy v době uzavření smlouvy. Tento princip by byl porušen, pokud by se novou úpravou řídily i vztahy ze smluv uzavřených před její účinností, neboť obchodní zákoník přinesl oproti hospodářskému zákoníku nové koncepční řešení, nový smluvní systém a upravil i nové smluvní typy.*“¹⁵ Takže v případě, že strany zamýšlejí odstoupit od smlouvy hospodářské, musí naplnit předpoklady stanovené v hospodářském zákoníku.

Tento názor je potvrzen rovněž judikaturou Nejvyššího soudu ČR, když v rozhodnutí ze dne 24. 5. 2006, sp. zn. 32 Odo 585/2005, se uvádí: „*Došlo-li k odstoupení od závazku podle*

¹³Srov. BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin z bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, 2009. s. 741.

¹⁴Srov. DUŠÁNEK, František a kol. *Hospodářský zákoník: komentář*. Praha: Panorama, 1986. s. 235-236.

¹⁵ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. *Obchodní zákoník: komentář*. 12. vydání. Praha : C.H.Beck, 2009. s. 1283.

hospodářského zákoníku, řídí se tímto předpisem ve smyslu ust. § 763 odst. 1 obchodního zákoníku i právo na vydání neoprávněného majetkového prospěchu vzniklé v důsledku odstoupení, i když nastalo až za účinnosti obchodního zákoníku.“

2.3. Právní úprava

Odstoupení od smlouvy je v obchodním zákoníku upraveno v rámci dílu „Některá ustanovení o zániku nesplněného závazku“, a to konkrétně v ust. § 344 - § 351, přičemž pouze ust. § 344 obchodního zákoníku má kogentní povahu. Avšak nebylo tomu tak vždy. Do výčtu kogentních ustanovení uvedených v ust. § 263 obchodního zákoníku bylo toto ustanovení zařazeno až novelou obchodního zákoníku provedenou zákonem č. 370/2000 Sb. s účinností od 1. 1. 2001.

V rámci obchodního zákoníku lze rozlišovat obecnou a zvláštní úpravu odstoupení od smlouvy. Obecná úprava se s ohledem na zásadu *lex specialit derogat lex priori* použije tehdy, není-li u jednotlivých smluvních typů v obchodním zákoníku zakotvena zvláštní úprava institutu odstoupení od smlouvy. Ta je obsažena v následujících ustanoveních¹⁶:

- § 436 odst. 1 písm. d) a § 437 odst. 5 při vadném plnění ze smlouvy z kupní smlouvy
- § 486 odst. 2 a 4 při vadném plnění ze smlouvy o prodeji podniku
- § 495 odst. 3 při vadném plnění ze smlouvy o koupi najaté věci
- § 505, § 506 a § 507, jde-li o smlouvu o úvěru
- § 525 při nevčasném převzetí uložené věci složitelem od opatrovatele
- § 534, jde-li o smlouvu o skladování
- § 547 odst. 5 při následném zvýšení ceny díla stanovené na základě rozpočtu, přesahuje-li toto zvýšení více než 10%
- pokud zhotovitel provádí dílo vadně za podmínek uvedených v § 550
- § 552 při zjištění skrytých překážek při provádění díla
- § 564 při vadách díla
- § 598 při neřádném provedení kontroly
- § 672 odst. 2 při porušení závazku zastoupeného ze smlouvy o výhradním obchodním zastoupení
- § 749 odst. 2, resp. § 749 odst. 1 při porušení smlouvy o výhradním prodeji odběratelem, resp. dodavatelem

¹⁶ ELIÁŠ Karel, DVORÁK, Tomáš a kol. *Obchodní zákoník: praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1900*. 5. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde, 2004. s 648.

- § 755 speciálně upravuje odstoupení od smlouvy při vícestranných výměnných obchodech.

2.4. Srovnání úpravy v občanském a obchodním zákoníku

Občanský zákoník také upravuje odstoupení od smlouvy, a to zejména v ust. § 48. Nicméně občanskoprávní úprava odstoupení od smlouvy se pro obchodněprávní vztahy nepoužije, jelikož obchodní zákoník obsahuje vlastní komplexní úpravu této problematiky. Právní úprava odstoupení od smlouvy v obchodním zákoníku je podrobnější a především důsledky odstoupení smlouvy jsou zde upraveny odlišně.¹⁷

Mezi hlavní rozdíly v právní úpravě odstoupení od smlouvy podle obchodního a občanského zákoníku patří skutečnost, že právní účinky odstoupení od smlouvy v režimu obchodního práva nastávají v okamžiku, kdy jednostranný projev vůle odstoupit od smlouvy učiněný v souladu se zákonem jednou stranou je doručen druhé smluvní straně (ust. § 349 odst. 1 obchodního zákoníku). Při odstoupení od smlouvy v režimu občanského zákoníku smlouva zaniká s účinky *ex tunc*, není-li právním předpisem stanoveno nebo účastníky dohodnuto jinak (ust. § 48 odst. 2 občanského zákoníku).

Při podstatném porušení smlouvy není podle ust. § 345 obchodního zákoníku vyžadováno poskytnutí dodatečné lhůty. Při odstoupení od smlouvy v režimu občanského zákoníku se nerozlišuje podstatné a nepodstatné porušení smlouvy a je vždy vyžadováno poskytnutí dodatečné lhůty.

Dalším prvkem, kterým se obě úpravy od sebe liší, je skutečnost, že možnost odstoupení v režimu obchodního zákoníku je dána i při prodlení věřitele. „*Pokud by možnost odstoupit od smlouvy při prodlení věřitele neřešil obchodní zákoník, jednalo by se o těžko zdůvodnitelné zvýhodnění věřitele na úkor dlužníka. V obchodních vztazích je nutné předpokládat, že strany uzavírající smlouvu jsou si rovnocenné a prodlení věřitele může mít pro dlužníka stejně negativní následky jako prodlení dlužníka pro věřitele.*“¹⁸

Jako další odlišnost je možné uvést skutečnost, že odstoupením od smlouvy se neruší celá smlouva, jak je tomu v případě odstoupení od smlouvy podle občanského zákoníku.

Dále občanský zákoník dává účastníkovi, který uzavřel smlouvu v tísní za nápadně nevýhodných podmínek (ust. § 48 občanského zákoníku), právo od této smlouvy odstoupit, což je pro oblast obchodních vztahů výslovně vyloučeno ust. § 267 odst. 2 obchodního zákoníku. K tomu podrobněji dále.

¹⁷ TOMSA, Miloš. Výpověď a odstoupení od smlouvy uzavřené k nepřetržité nebo opakované činnosti v obchod. vztazích. *Obchodní právo*, 2007, r. 16, č. 10, s. 3.

¹⁸ Srov. VAJGANT, Miroslav. Odstoupení od smlouvy podle občanského a podle obchodního zákoníku. *Právní rádce*, 1998, roč. 6, č. 8, s. 11.

2.5. Odlišení od výpovědi

Odstoupení od smlouvy i výpověď představují jednostranné právní úkony směřující k zániku nesplněného závazku. Pro oba instituty platí, že mohou být důvodem zániku pouze závazkových právních vztahů založených smlouvou. „*Odstoupení od smlouvy a též výpovědi smlouvy by mělo být užíváno velmi citlivě a v zásadě pouze tehdy, kdy již smluvní strana nemá na dalším setrvání v závazkovém vztahu právní zájem, a to nejen v krátkodobém, ale též v dlouhodobém horizontu.*“¹⁹

Výpověď se využívá u smluv, jejichž předmětem je závazek k nepřetržité nebo opakované činnosti, nebo závazek zdržet se určité činnosti nebo strpět určitou činnost, uzavřených na dobu neurčitou. U těchto smluv představuje výpověď pravidelný a od počátku předpokládaný způsob ukončení závazkového právního vztahu, který řádně probíhal, když na straně některého ze smluvních partnerů odpadla potřeba, která byla důvodem pro uzavření a trvání daného závazkového vztahu.²⁰ Jedná se o projev zásady, že závazky nemají nikoho zatěžovat po neomezenou dobu bez možnosti takový vztah ukončit. Výjimky z této zásady může stanovit pouze zákon²¹. Podle rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 22. 11. 2000, sp. zn. 18 Co 825/99, „*ujednání leasingové smlouvy, které by odnímalo leasingovému nájemci předem právo smlouvu vypovědět nebo od ní odstoupit, je ujednáním neplatným pro rozpor s ust. § 574 odst. 2 občanského zákoníku*“.²²

Smyslem zákonné úpravy tedy není primárně řešit konflikt mezi stranami způsobený porušením smluvní povinnosti. Z výše uvedeného je možné jednoznačně dovodit, že úprava výpovědi a odstoupení od smlouvy se ve své zákonné podobě nepřekrývají „*Smlouva však může upravovat možnost výpovědi jako důsledek porušení závazku a ve svém účelu a působení se překrývá s odstoupením od smlouvy pro porušení závazku.*“²³ Stejně tak lze i úpravu odstoupení od smlouvy smluvním ujednáním přiblížit právní úpravě výpovědi²⁴. Možnost výpovědi lze ve smlouvě sjednat i pro smlouvu uzavřenou na dobu určitou. Výpověď je pak vázána na smlouvou stanovené podmínky.

Institut výpovědi není na rozdíl od odstoupení od smlouvy speciálně upraven pro obchodní závazkové vztahy. Obecnou úpravu výpovědi, která je použitelná i pro obchodněprávní

¹⁹ HORÁČEK, Tomáš. Ještě k výpovědi a odstoupení od obchodní smlouvy. *Právní forum*, 2009, roč. 11, č. 3, s. 106.

²⁰ Srov. TOMSA, Miloš. Výpověď a odstoupení od smlouvy uzavřené k nepřetržité nebo opakované činnosti v obchodních vztazích. *Obchodní právo*, 2007, roč. 16, č. 10, s. 2 -3.

²¹ Podle ust. § 582 občanského zákoníku je výpověď neúčinná ohledně závazku zdržet se určité činnosti, jestliže z jeho povahy nebo ze smlouvy vyplývá, že závazek je časově neomezen.

²² HORÁČEK, Tomáš. Ještě k výpovědi a odstoupení od obchodní smlouvy. *Právní forum*, 2009, roč. 11, č. 3, s. 106.

²³ TOMSA, Miloš. Výpověď a odstoupení od smlouvy uzavřené k nepřetržité nebo opakované činnosti v obchodních vztazích. *Obchodní právo*, 2007, roč. 16, č. 10, s. 3.

²⁴ Toho lze docílit širokou specifikací toho, co se považuje za podstatné porušení smlouvy, právo odstoupit od smlouvy nebude vázáno na konkrétní podmínky.

závazkové vztahy, nalezneme v ust. § 582 občanského zákoníku. Obchodní zákoník však problematiku výpovědi zcela nepomíjí. I zde se lze setkat s ustanoveními upravující výpověď, a to u některých smluvních typů v něm zakotvených.

Ust. § 582 občanského zákoníku je tedy ustanovením rámcovým a základním, od něhož se mohou ustanovení věnovaná jednotlivým smluvním typům dílčím způsobem odchýlit. Tyto odchylky se týkají nejčastěji odlišné úpravy nabytí účinnosti výpovědi a v odlišné délce výpovědní doby.²⁵ Se zvláštní úpravou se lze v rámci obchodního zákoníku setkat v²⁶:

- § 488f odst. 2 u smlouvy o nájmu podniku
- § 515 u licenční smlouvy
- § 532 odst. 3 u smlouvy o skladování
- § 574 a 575 u mandátní smlouvy
- § 589 u komisionářské smlouvy
- § 636 odst. 2 a 3 u smlouvy o nájmu dopravního prostředku
- § 668 odst. 2 až 6 u smlouvy o obchodním zastoupení
- § 705 u bankovního uložení věci
- § 715 u smlouvy o běžném účtu

V důsledku výpovědi smlouva končí. Další práva a povinnosti ze smlouvy nevznikají, práva a povinnosti, která již z plnění závazků z této smlouvy vznikla, zůstávají. Zatímco při odstoupení od smlouvy právní důvod plnění odpadl a strany jsou povinny se mezi sebou vypořádat podle ust. § 351 obchodního zákoníku.

V případě výpovědi obchodní smlouvy si strany nemusí vracet plnění, která si navzájem poskytly po dobu trvání právního vztahu, jelikož to, co bylo plněno, bylo plněno po právu. Zatímco při odstoupení od smlouvy si strany s ohledem na dikci ust. § 351 odst. 2 obchodního zákoníku musí vrátit vše, co si plnily před okamžikem účinnosti odstoupení.

Jako další odlišnost je možné uvést skutečnost, že se právo vypovědět smlouvu uzavřenou na dobu neurčitou podle ust. § 387 obchodního zákoníku nepromlčuje. Právo odstoupit od smlouvy jako právo vzniklé z obchodního závazkového vztahu promlčení podléhá, přičemž se promlčuje v obecné čtyřleté promlčecí době podle ust. § 397 obchodního zákoníku. Ust. § 391 normuje, že promlčecí doba počíná běžet ode dne, kdy mohl být právní úkon učiněn.

²⁵ Srov. HORÁČEK, Tomáš. Ještě k výpovědi a odstoupení od obchodní smlouvy. *Právní forum*, 2009, roč. 11, č. 3, s. 106.

²⁶ Dosah uvedených ustanovení je ještě širší v důsledku odkazu na jejich podpůrnou aplikaci u dalších smluvních typů - § 609, § 699, § 719 a).

Závěrem je možné konstatovat, že zánik nesplněného závazku výpovědi či odstoupením od smlouvy si mohou být z hlediska jejich užití a účinků v řadě znaků podobné. Záleží vždy na konkrétním smluvním ujednání, které modifikuje zákonnou úpravu obou institutů. Vždy je však nutné brát v úvahu i cíle, které strany sledují a kterých chtějí výpovědi smlouvy či odstoupením od smlouvy v obchodních vztazích dosáhnout. Smluvní strany by měly věnovat úpravě práva vypovědět smlouvu či odstoupit od smlouvy zvýšenou pozornost, a to především v částech, kde obsah smluvních ujednání může působit vzájemné překrývání obou institutů.²⁷

2.6. Sankční odstoupení od smlouvy (§ 345-347)

„Možnost odstoupit od smlouvy je vázaná na určité podmínky a úprava rozlišuje, za jakých podmínek lze odstoupit od smlouvy okamžitě a kdy je možno odstoupit od smlouvy jen v případě, když druhá strana nesplnila svou povinnost ani v dodatečně přiměřené lhůtě, kterou jí bylo třeba poskytnout.“²⁸

Nejtypičtějším důvodem pro odstoupení od smlouvy je porušení smluvní povinnosti. Na rozdíl od občanskoprávní úpravy obchodní právo rozlišuje v rámci tohoto institutu podstatné a nepodstatné porušení smlouvy, od kterého se odvíjejí dva odlišné režimy odstoupení od smlouvy.

2.6.1 Podstatné porušení smlouvy

Obchodní zákoník vymezuje podstatné porušení v souvislosti s prodlením. Nicméně tato úprava hraje důležitou roli i při výkladu jiných ustanovení obchodního zákoníku, kde je pojem podstatného porušení smlouvy obsažen (např. ust. § 436 obchodního zákoníku).²⁹ Porušení smlouvy je podle ust. § 345 odst. 2 obchodního zákoníku podstatné, jestliže strana porušující smlouvu věděla v době uzavření smlouvy nebo v této době bylo rozumné předvídat s přihlédnutím k účelu smlouvy, který vyplynul z jejího obsahu nebo z okolností, za nichž byla smlouva uzavřena, že druhá strana nebude mít zájem na plnění povinností při takovém porušení smlouvy. Tak např. je-li objednáno zboží určitých parametrů a prodávající ví, že jich není schopen docílit a že jinak kupující nemá o dodávku zájem.³⁰

Předvídatelnost ztráty zájmu na dohodnutém plnění je objektivního charakteru a týká se obou smluvních stran. Případný nezájem lze dovozovat ze znění smlouvy, z účelu smlouvy výslovně vyjádřeného ve smlouvě nebo dovozovaného z obsahu smlouvy, případně i z okolností,

²⁷ Srov. HORÁČEK, Tomáš. Ještě k výpovědi a odstoupení od obchodní smlouvy. *Právní forum*, 2009, roč. 11, č. 3, s. 106.

²⁸ TOMSA, Miloš. Odstoupení od smlouvy v obchodních vztazích. *Obchodní právo*, 1999, roč. 8, č. 12, s. 3.

²⁹ Srov. ŠVARC, Zbyněk. *Základy obchodního práva*. 2. rozšířené vydání. Vydavatelství a nakladatelství Alex Čeněk, 2009. s. 240-241.

³⁰ Srov. DĚDIČ, Jan. *Obchodní zákoník: komentář. Díl IV*. 1. vydání. Praha: Polygon, 2002. s. 3373.

za nichž byla smlouva uzavřena.³¹ Vědomost dlužníka o tom, že věřitel nebude mít zájem na plnění při takovém porušení smlouvy, bude tedy vyplývat zejména ze smlouvy. Nevyplývá-li ze smlouvy, zvažuje se, jak by věc za takových okolností posoudil průměrný řádný podnikatel.³² Nelze tedy jinak než doporučit uvedení účelu smlouvy přímo ve smlouvě.

Uvedené vymezení podstatného porušení smlouvy je velice obecné, a tudíž je nutné vycházet z konkrétního případu s přihlédnutím k okolnostem. V praxi může mít odstupující strana problémy s prokazováním, zda se jedná skutečně o podstatné porušení smlouvy, proto je vhodné do smlouvy výslovně zakotvit, co je podstatným porušením smlouvy, a tím se vyhnout pozdějších nejasnostem a nejistotě.³³

Povinnost může být porušena podstatným způsobem i tehdy, je-li k tomu v důsledku okolností objektivních, nepředvídatelných a neodvratitelných (vyšší moc). Tato okolnost nemá vliv na právo oprávněné strany odstoupit od smlouvy, je však důležitá z hlediska možnosti zproštění se odpovědnosti za škodu té strany, na jejíž straně takové překážky vznikly.³⁴

2.6.2 Nepodstatné porušení smlouvy

„Nepodstatné porušení smlouvy není v zákoně definováno a je nutno je chápat ve vztahu k definovanému podstatnému porušení jako porušení dohodnuté povinnosti o menší intenzitě, které nelze podřadit pod porušení podstatné.“³⁵

Může však dojít k pochybnostem, zda se v daném případě jedná o podstatné nebo nepodstatné porušení smlouvy, proto pro tento případ obchodní zákoník konstruuje vyvrátitelnou právní domněnku, že se jedná o nepodstatné porušení smlouvy. *„Důkazní břemeno dopadá na osobu, která se podstatného porušení smlouvy při odstoupení od smlouvy dovolává.“³⁶* Pokud se tedy odstupující osobě nepodaří prokázat, že porušení smlouvy je podstatné, pak odstoupení od smlouvy proběhne v režimu nepodstatného porušení.

2.6.3 Podmínky pro odstoupení od smlouvy

³¹ Srov. KOBLIHA, Ivan, KALFUS, Jan, KROFTA, Jiří. *Obchodní zákoník: úplný text zákona s komentářem*. Praha: Linde, 2006. s. 1014.

³² Srov. ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. *Obchodní zákoník: komentář*. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 944.

³³ Srov. VAJGANT, Miroslav. Odstoupení od smlouvy podle občanského a podle obchodního zákoníku. *Právní rádce*, 1998, roč. 6, č. 8, s. 11.

³⁴ BEJČEK, Josef, ELIÁŠ, Karel, RABAN, Přemysl. *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007. s. 222.

³⁵ KOBLIHA, Ivan, KALFUS, Jan, KROFTA, Jiří. *Obchodní zákoník: úplný text zákona s komentářem*. Praha: Linde, 2006. s. 1015.

³⁶ ELIÁŠ, Karel, DVORÁK, Tomáš a kol. *Obchodní zákoník: praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1900*. 5. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde, 2004. s. 651.

Při podstatném porušení smlouvy lze od smlouvy odstoupit bez zbytečného odkladu poté, kdy se o tomto porušení oprávněná strana dověděla. Rozhodný okamžik je dán subjektivně vědomostí oprávněné strany o porušení smlouvy druhou stranou.³⁷

Podmínkou pro odstoupení je v tomto případě pouhé oznámení oprávněné strany, že odstupuje od smlouvy, předané však straně v prodlení bez zbytečného odkladu poté, kdy se strana odstupující o porušení smlouvy dověděla. Nejvyšší soud konstatoval v rozhodnutí ze dne 13. 2. 2007, sp. zn. 29 Odo 1237/2005, že „*odstoupení od smlouvy pro její podstatné porušení učiněné prodávajícím až po více než devíti měsících, nelze považovat za odstoupení za podmínek stanovených pro odstoupení pro podstatné porušení smlouvy (§ 345 odst. 1 obchodního zákoníku), ale jen za odstoupení za podmínek nepodstatného porušení smlouvy (§ 345 odst. 3 a § 346 odst. 1 obchodního zákoníku).*“

Podmínky pro odstoupení od smlouvy při nepodstatném porušení smlouvy jsou prakticky totožné s úpravou odstoupení od smlouvy podle občanského zákoníku. V tomto případě je režim pro odstupujícího přísnější a pro povinného mírnější. „*Druhé straně musí být poskytnuta dodatečná přiměřená lhůta ke splnění porušené povinnosti a povinná strana ani v takto stanovené dodatečné lhůtě svou povinnost nesplní. Tato lhůta může být stanovena výslovně, může však být poskytnuta i bez výslovného projevu, posečká-li oprávněný ještě přiměřenou dobu, zda povinná strana splní svou povinnost.*“³⁸ Ke stejnému závěru dochází i Eliáš a Dvořák.³⁹ Jak vyplývá z výše uvedeného, je zde dána přednost snaze o naplnění smlouvy před odstoupením od smlouvy.

Nejvyšší soud ČR nicméně ve svém rozhodnutí ze dne 26. 3. 2001, sp. zn. 29 Cdo 2281/2000, dovodil, že „*na základě jazykového výkladu slovních spojení "poskytnout dodatečnou lhůtu" lze dospět k názoru, že musí jít o výslovný úkon, z něhož bude patrné, jak je dodatečná lhůta dlouhá a zda je považována za smluvní povinnost a všem okolnostem případu skutečně přiměřená. Stanovení dodatečné lhůty poskytuje smluvní straně, která je v prodlení, právní jistotu, že v průběhu dodatečné lhůty neodstoupí oprávněný od smlouvy a že tedy bude možno plnění realizovat, i když opožděně. Uvedený pojem navíc rovněž používá i obchodní zákoník v § 346, přičemž porovnáním s ustanovením § 350 vyplývá, že i zákon rozlišuje mezi poskytnutím dodatečné lhůty a uplynutím této lhůty.*“ Osobně mám za to, že není nutné dodatečnou lhůtu poskytnout výslovně.

Dodatečná lhůta však nemusí být poskytnuta jako předpoklad pro odstoupení od smlouvy, jestliže povinná strana sdělí, že svou povinnost nesplní. V tomto případě nastupuje opět režim jako při podstatném porušení smlouvy. Tedy jakmile povinný sdělí, že svou povinnost

³⁷ TOMSA, Miloš. Odstoupení od smlouvy v obchodních vztazích. *Obchodní právo*, 1999, roč. 8, č. 12, s. 3.

³⁸ KOBLIHA, Ivan, KALFUS, Jan, KROFTA, Jiří. *Obchodní zákoník: úplný text zákona s komentářem*. Praha: Linde, 2006. s. 1016.

³⁹ Stov. ELIÁŠ Karel, DVOŘÁK, Tomáš a kol. *Obchodní zákoník: praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1900*. 5. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde, 2004. s. 653.

nesplní, může druhá strana odstoupit od smlouvy bez poskytnutí dodatečné lhůty, nebo v průběhu této dodatečné lhůty.⁴⁰

Podle platné právní úpravy lze spojit úkon spočívající v poskytnutí dodatečné přiměřené lhůty k plnění s oznámením odstoupení od smlouvy. V tomto případě lze hovořit o *podmíněném odstoupení od smlouvy*, jelikož svou povahou jde o odstoupení od smlouvy s odkládací podmínkou.

Na rozdíl od předcházející úpravy obsažené v hospodářském zákoníku (§ 139) ale není výslovná pohružka odstoupení pro případ nesplnění náhradního termínu obligatorní náležitostí výzvy k dodatečnému plnění. Nicméně uvedení pohružky odstoupení od smlouvy ve výzvě k dodatečnému splnění lze jedinečně doporučit, jelikož v tomto případě dochází k odstoupení již marným uplynutím stanovené lhůty. Nebude-li poskytnutá lhůta přiměřená, pak účinky odstoupení nastanou až uplynutím přiměřené lhůty, která měla být poskytnuta.⁴¹

Pokud bychom do výzvy k dodatečnému splnění povinnosti nezahrnuli oznámení o odstoupení od smlouvy pro případ, že nesplní svou povinnost v dodatečné lhůtě, museli bychom dlužníkovi oznámení o odstoupení dodatečně doručit.

2.6.4 Dodatečná přiměřená lhůta

Přiměřenost lhůty se posuzuje podle objektivního posouzení doby potřebné k dodatečnému splnění daného závazku, ale to neznamená, že je třeba přihlížet k problémům v podnikání strany v prodlení; je třeba posoudit lhůtu odpovídající pro dodatečné splnění daného závazku podle charakteru konkrétního plnění.⁴² Maximální hranicí ke splnění nepodstatně porušené povinnosti bude představovat čtyřletá lhůta, v níž se právo odstoupit od smlouvy promlčuje.⁴³

V souvislosti s tímto bych zmínila rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 10. 2006, sp. zn. 30 Cdo 1641/2006. V daném případě se soud zabýval odstoupením od smlouvy v režimu občanského práva, ale jeho závěry považuji za použitelné i v režimu obchodního práva, jelikož podmínky pro odstoupení od smlouvy při nepodstatném porušení smlouvy jsou prakticky totožné s občanskoprávní úpravou odstoupení. Soud zde dospěl k závěru, že *„délku dodatečné přiměřené lhůty ke splnění v případě prodlení dlužníka určí věřitel. Tato dodatečná lhůta musí být přiměřeně dlouhá k tomu, aby bylo vůbec možno dluh splnit. Dodatečná lhůta může být ale kratší než lhůta objektivně*

⁴⁰ BEJČEK, Josef, ELIÁŠ, Karel, RABAN, Přemysl. *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007. s. 223.

⁴¹ Srov. KOBLIHA, Ivan, KALFUS, Jan, KROFTA, Jiří. *Obchodní zákoník: úplný text zákona s komentářem*. Praha: Linde, 2006. s. 1016.

⁴² Srov. TOMSA, Miloš. Odstoupení od smlouvy v obchodních vztazích. *Obchodní právo*, 1999, roč. 8, č. 12, s. 4.

⁴³ Srov. BEJČEK, Josef. Odstoupení od smlouvy a odstupné. *Daňová a hospodářská kartotéka*, 1995, roč. 3, č. 5, s. 35.

potřebná nebo obvyklá k opatření a poskytnutí plnění věřiteli, jelikož se nepředpokládá, že by dlužník začal teprve po splatnosti s přípravou ke splnění dluhu.“ Dále zde soud vyslovil závěr, že věřitel může po oznámení konkrétní lhůty tuto lhůtu dále prodlužovat, avšak nikoliv ji zkrátit. Pokud by věřitel ve výzvě ke splnění povinnosti v dodatečné lhůtě zároveň uvedl, že v případě nesplnění povinnosti v této dodatečné lhůtě, odstupuje od smlouvy, pak by případné prodloužení dodatečné lhůty muselo být učiněno před uplynutím původní dodatečné lhůty.

Jaké budou následky v případě, že poskytnutá doba není přiměřená nebo není poskytnuta žádná dodatečná lhůta? Tato skutečnost nemá v žádném případě za následek zánik práva na odstoupení, jen účinnost odstoupení se posunuje až na konec přiměřené lhůty, která měla být správně poskytnuta. Tomsa uvádí, že toto odsunutí účinnosti odstoupení může být významné, což i dokládá na následujícím příkladu: *„Jestliže k prodlení došlo prvního dne v měsíci, byla poskytnuta dodatečná lhůta 5 dnů a objektivně přiměřená lhůta ke dodatečnému splnění byla 15 dnů, pak v případě, že povinný splnil dodatečně 10. dne toho měsíce, nebylo ještě odstoupení od smlouvy účinné a splnil řádně a druhá strana měla povinnost plnění přijmout, jestliže plnil 20. dne toho měsíce, nabylo odstoupení od smlouvy účinnosti, proto již nebyl oprávněn plnit a plnění bylo uskutečněno bez právního důvodu.“⁴⁴*

2.7. Předběžné odstoupení od smlouvy

Zákonná úprava připouští odstoupení od smlouvy, i když k porušení smluvní povinnosti nedošlo, a to za splnění určitých podmínek. Zde radíme případy odstoupení od smlouvy před hrozícím porušením smluvní povinnosti či bez porušení smluvní povinnosti, např. zmaření účelu smlouvy.

2.7.1 Hrozba porušení smluvní povinnosti (§ 326 odst. 1 a § 348 obchodního zákoníku)

Tento institut se využívá jako prevence rozsáhlejších důsledků potenciální protiprávnosti jednání druhého účastníka.⁴⁵ Je upraven v rámci ust. § 326 odst. 1 a § 348 obchodního zákoníku.

Jaký je vzájemný vztah těchto ustanovení? Ust. § 326 odst. 1 je zvláštním ustanovením ve vztahu k ust. § 348 a použije se jen za podmínek v tomto ustanovení obsažených. Navíc podle ust. § 326 odst. 1 nelze odstoupit před splatností závazku, což se připouští podle ust. § 348.⁴⁶

⁴⁴ TOMSA, Miloš. Odstoupení od smlouvy v obchodních vztazích. *Obchodní právo*, 1999, roč. 8, č. 12, s. 3-4.

⁴⁵Srov. BEJČEK, Josef, ELIÁŠ, Karel, RABAN, Přemysl. *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007. s. 223.

⁴⁶ Srov. BEJČEK, Josef. Odstoupení od smlouvy a odstupné. *Daňová a hospodářská kartotéka*, 1995, roč. 3, č. 5, s. 35.

„Ust. § 326 odst. 1 představuje odchylku od obecného pravidla, že každý je povinen plnit své závazky bez ohledu na případnou pozdější změnu okolností.“⁴⁷ Podle tohoto ustanovení je-li strana povinna plnit závazek před plněním závazku druhé strany, může své plnění odeprít až do doby, kdy jí bude poskytnuto nebo dostatečně zajištěno plnění druhé strany, jestliže po uzavření smlouvy se stane zřejmým, že druhá strana nesplní svůj závazek vzhledem k nedostatku své způsobilosti poskytnout plnění nebo vzhledem k svému chování při přípravě plnění závazku. Oprávněná strana může vyzvat druhou stranu k tomu, aby ve stanovené přiměřené době splnění této povinnosti dodatečně zajistila. Pokud by druhá strana tuto povinnost ve stanovené lhůtě nesplnila, pak může oprávněná strana od smlouvy odstoupit.

Odstoupit bez poskytnutí dodatečné lhůty může oprávněný podle ust. § 326 odst. 2 ve spojení s ust. § 14 odst. 2⁴⁸ zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání v případě, že na povinného byl prohlášen konkurz. Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 12. 2007, sp. zn. 29 Cdo 2759/2007, „úprava obsažena v ust. § 14 odst. 3 ZKV nabrazuje za trvání konkursu na majetek účastníka smlouvy o vzájemném plnění ta ustanovení hmotného práva, jež smluvním stranám dovolovala odstoupit od takové smlouvy pro její neplnění v době před prohlášením konkursu.“

Problematikou odstoupení od smlouvy o vzájemném plnění v době po prohlášení konkursu se podrobně zabýval Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí ze dne 22. 11. 2007, sp. zn. 29 Odo 257/2006:

V souvislosti s posuzováním splnění předpokladů pro odstoupení od smlouvy podle s ust. § 14 odst. 2 ZKV mohou nastat tyto situace: A/ smlouva nebyla v době prohlášení konkursu splněna žádnou smluvní stranou; B/ smlouva byla oběma stranami splněna jen částečně; C/ smlouva byla splněna jen jednou smluvní stranou a druhá neplnila vůbec nebo jen zčásti. V případě A i B nečiní aplikace ust. § 14 odst. 2 ZKV výkladové obtíže, avšak u varianty C/ není soudní praxe ani právní teorie jednotná.

„Podle převažujících názorů právní teorie odstoupení od smlouvy podle ustanovení § 14 odst. 2 ZKV je možné jen tehdy, nebyla-li v době prohlášení konkursu smlouva o vzájemném plnění splněna žádnou smluvní stranou. Ze samotného slovního spojení „...ani úpadcem, ani druhým účastníkem smlouvy...“ vyplývá, že podmínka (ne)splnění závazku se vztahuje k oběma smluvním stranám. Smyslem a účelem posuzovaného ustanovení není umožnit odstoupení od smlouvy v případech, kdy jedna ze smluvních stran již závazek ze smlouvy (zcela) splnila.“ Nejvyšší soud se přiklonil k tomuto většinovému názoru, avšak lze se setkat i s názorem opačným.

⁴⁷ ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. *Obchodní zákoník: komentář*. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 932.

⁴⁸ Ust. § 14 odst. 2 ZKV ve znění účinném do 30. 4. 2004 znělo: „Jestliže smlouva o vzájemném plnění nebyla ještě v době prohlášení konkursu splněna ani úpadcem, ani druhým účastníkem smlouvy, anebo byla splněna jen částečně, každá smluvní strana může od smlouvy odstoupit.“ Novelou provedenou zákonem č. 257/04 Sb. byl obsah tohoto ustanovení přerážen do odst. 3 a novelou provedenou zákonem č. 245/06 Sb. do odst. 4.

Zde je možné zmínit názor Steinera: „*Za předpokladu, že smlouva o vzájemném plnění nebyla v době prohlášení konkursu splněna některou smluvní stranou úplně anebo byla splněna jen částečně, může každá smluvní strana od smlouvy odstoupit.*“⁴⁹ Podle Steinera tedy právo odstoupit od smlouvy bylo zachováno i tehdy, když již jedna smluvní strana zcela splnila.

Nejvyšší soud však své stanovisko odůvodňuje s poukazem na skutečnost, že významným inspiračním zdrojem byla úprava obsažena v ust. § 23 odst. 1⁵⁰ zákona č. 64/1931 Sb. z. a n., kterým se vydávají řády konkursní, vyrovnací a odpůrcí řády. „*Dobová literatura dovozovala, že splnila-li jedna ze stran před vyhlášením konkurzu, nemá správce konkursní podstaty k dispozici postupu podle § 23 konkursního řádu, s tím, že splnil-li zcela úpadce, má konkursní podstata nárok na vzájemné dlužné plnění, kdežto splnila-li svůj závazek druhá strana, náleží jí přihlásit svou pohledávku do konkursu.*“

Ještě doplním, že zákon o konkurzu a vyrovnání pozbyl účinnosti ke dni 31. 12. 2007 a byl nahrazen zákonem č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). V tomto zákoně je tato problematika řešena v rámci ust. § 253. Uvedené ustanovení v duchu téže logiky určuje, že *nebyla-li smlouva o vzájemném plnění včetně smlouvy o smlouvě budoucí v době prohlášení konkursu ještě zcela splněna ani dlužníkem ani druhým účastníkem smlouvy, insolvenční správce může smlouvu splnit místo dlužníka a žádat splnění od druhého účastníka smlouvy nebo může od smlouvy odstoupit.* Pokud se však insolvenční správce do 15 dnů od prohlášení konkurzu nevyjádří, že smlouvu splní, platí, že od ní odstupuje. Do této doby nemůže druhá od smlouvy odstoupit, ledaže se ve smlouvě dohodnou jinak.

Vzájemnost ve vztazích podnikatelů zákon v potřebné míře respektuje, což se projevuje i v řadě ustanovení obchodního zákoníku. Konkrétně v ust. § 326 obchodního zákoníku jde o ochranu smluvní strany a poctivého obchodního styku pro případ, že se po uzavření smlouvy ukáže, že druhá strana svůj závazek nesplní, popř. vznikne odůvodněná a vážná pochybnost, že svůj závazek splní. V případě sporu by pak strana, která odepřela plnění, musela prokázat skutečnosti, ze kterých by vyplývalo, že druhá strana nesplní svůj závazek nebo pochybnost o tom, že jej splní.⁵¹

Ust. § 348 řeší situaci, kdy k porušení smluvní povinnosti ještě nedošlo, ale potenciálně hrozí. V tomto případě lze odstoupit od smlouvy ohledně povinnosti, která má být splněna teprve v budoucnu, jestliže je z okolností nebo chování povinné strany nepochybné, že tato

⁴⁹ STEINER, Vilém. *Zákon o konkurzu a vyrovnání: komentář*. 2. aktualizované a přepracované vydání. Praha: Linde, 1996. s. 108.

⁵⁰ „*Nebyla-li smlouva o vzájemném plnění v době prohlášení konkursu ještě splněna úpadcem ani druhou stranou nebo nebyla-li splněna úplně, může správce podstaty buď na místě úpadce smlouvu splnit a žádat splnění od druhé strany nebo od smlouvy odstoupit.*“

⁵¹ Srov. ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. *Obchodní zákoník: komentář*. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 932.

povinnost bude porušena podstatným způsobem, a ta neposkytne na vyzvání oprávněné strany dostatečnou jistotu, nebo když povinná strana prohlásí, že svou povinnost nesplní.⁵²

„Poskytnutí jistoty není samostatným zajišťovacím institutem, ale občanský zákoník jej chápe jako stanovení povinnosti dlužníka zajistit závazek některým ze způsobů zajištění umožněných zákonem. Volbu způsobu má dlužník (např. složením peněz do úschovy, otevření akreditivu).“⁵³ V případě, že dlužník neposkytne jistotu ve stanovené době, může dlužník od smlouvy odstoupit.

„Jako doklad o poskytnutí jistoty nelze nicméně použít příkaz k úhradě, neboť nestvrzuje, že jistota se nachází na účtu zadavatele nebo na zvláštním účtu uchazeče, k němuž zadavatelí zřídí výhradní dispoziční právo.“

Zvláštní úpravu odstoupení od smlouvy v případě předpokládaného porušení obsahuje ust. § 550 obchodního zákoníku v rámci úpravy smlouvy o dílo. Objednatel je oprávněn kontrolovat provádění díla. Zjistí-li objednatel, že zhotovitel provádí dílo v rozporu se svými povinnostmi, je objednatel oprávněn dožadovat se toho, aby zhotovitel odstranil vady vzniklé vadným prováděním a dílo prováděl řádným způsobem. Jestliže zhotovitel díla tak neučiní ani v přiměřené lhůtě mu k tomu poskytnuté a postup zhotovitele by vedl nepochybně k podstatnému porušení smlouvy (§ 345 odst. 2), je objednatel oprávněn odstoupit od smlouvy.

„V tomto případě není předpokladem odstoupení neposkytnutí jistoty, ale neodstranění již nastalých vad díla a neuposlechnutí požadavku objednatele, aby zhotovitel dílo prováděl řádným způsobem.“⁵⁴

2.7.2 Speciální případy odstoupení od smlouvy bez porušení smluvní povinnosti (§ 547 odst. 5 a § 552)

Právo odstoupit od smlouvy bez porušení smluvní povinnosti, resp. hrozby porušení, přiznává obchodní zákoník i v dalších dvou případech, a to u smlouvy o dílo. Za prvé, pokud je cena určena podle rozpočtu a zhotovitel požaduje zvýšení ceny díla o částku, jež přesahuje o více než 10% cenu stanovenou na základě rozpočtu, je objednatel oprávněn odstoupit od smlouvy, pokud s tímto zvýšením nesouhlasí. Zároveň je však objednatel povinen uhradit zhotoviteli část ceny odpovídající rozsahu částečného provedení díla podle rozpočtu. Právě vzhledem k povinnosti uhradit zhotoviteli příslušnou část ceny díla, které pro objednatele zpravidla nebude mít v nedokončeném stavu význam, nepůjde v praxi o často využívané ustanovení.⁵⁵ Jak bude věc

⁵² Srov. TOMSA, Miloš. Odstoupení od smlouvy v obchodních vztazích. *Obchodní právo*, 1999, roč. 8, č. 12, s. 5.

⁵³ DĚDIČ, Jan. *Obchodní zákoník: komentář*. Díl IV. 1. vydání. Praha: Polygon, 2002. s. 3377.

⁵⁴ KOBLIHA, Ivan, KALFUS, Jan, KROFTA, Jiří. *Obchodní zákoník: úplný text zákona s komentářem*. Praha: Linde, 2006. s. 1018.

⁵⁵ Srov. ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš kol. *Obchodní zákoník: komentář*. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 1118.

řešena v případě, že vlastníkem díla bude zhotovitel? V úvahu přichází postup podle ust. § 543 odst. 2 obchodního zákoníku, a tedy objednatel bude oprávněn požadovat úhradu toho, o co se zhotovitel obohatil.

Druhým případem je odstoupení od smlouvy v situaci, kdy se při provádění díla objeví skryté překážky. Na tento případ se aplikuje ust. § 552 obchodního zákoníku. Tyto skryté překážky se týkají věci, na níž má být provedena oprava nebo úprava, nebo místa, kde má být dílo provedeno⁵⁶, a zároveň tyto překážky znemožňují provedení díla dohodnutým způsobem. Po zjištění skrytých vad zhotovitel se situací seznámí objednatele a navrhne mu změnu díla. Do dosažení dohody o změně díla je zhotovitel oprávněn provádění díla přerušit. Zde tedy nedochází k zániku závazku pro nemožnost plnění.

Pokud se strany v přiměřené době nedohodnou na změně smlouvy, pak může kterákoliv strana využít práva od smlouvy odstoupit. Pokud zhotovitel neporušil svou povinnost zjistit před započítáním díla skryté překážky, nemá žádná ze stran nárok na náhradu škody. Zhotoviteli vzniká nárok na cenu za část díla, jež bylo provedeno do doby, než překážky mohl odhalit při vynaložení odborné péče. Přiměřenost této lhůty pro dohodu o změně smlouvy je nutné posuzovat s ohledem na okolnosti konkrétního případu. V případě, že by zhotovitel práce nepřerušil a pokračoval v provádění díla, nemůže si nárokovat zaplacení poměrné části díla v rozsahu, ve kterém dílo provedl poté, co zjistil skryté překážky.⁵⁷

Pokud nedojde k odstoupení od smlouvy a následně bude pokračováno v provádění díla, nedochází automaticky k prodloužení doby plnění. Nezbytné prodloužení doby provádění díla musí být zapracováno do uzavírané dohody o změně díla.⁵⁸

2.8. Zákonné důvody odstoupení od smlouvy

S ohledem na dikci ust. § 344 obchodního zákoníku zákonem, který může stanovit případy zániku závazku, je pouze obchodní zákoník. Oprávnění odstoupit od smlouvy tedy nevzniká na základě právního předpisu z období předcházejícího platnosti obchodního zákoníku a platného v době, kdy nabyl účinnosti obchodní zákoník, např. podle občanského zákoníku nebo podle zákona č. 526/1990 Sb., o cenách⁵⁹.

Ze zákona lze tedy odstoupit v případě prodlení dlužníka nebo věřitele, v případě nemožnosti plnění závazku a v případě zmaření účelu smlouvy. Tyto případy představují obecné

⁵⁶ Např. nevhodné geologické poměry, vysoká hladina podzemní vody, archeologický nález.

⁵⁷Srov. ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. *Obchodní zákoník: komentář*. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 1123.

⁵⁸Srov. ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. *Obchodní zákoník: komentář*. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 1123.

⁵⁹ Srov. DĚDIČ, Jan. *Obchodní zákoník: komentář. Díl IV*. 1. vydání. Praha: Polygon, 2002. s. 3370.

možnosti odstoupení od smlouvy bez ohledu na konkrétní smluvní typ. Dále je možnost odstoupení od smlouvy upravena v obchodním zákoníku speciálně pro jednotlivé smluvní typy.⁶⁰

Jak již bylo uvedeno v úvodu, ve sféře obchodního práva nelze odstoupit od smlouvy podle ust. § 49 občanského zákoníku. Aplikaci tohoto ustanovení obchodní zákoník výslovně zakazuje v ust. § 267 odst. 2. Jak si tento zákaz vysvětlit? Občanský zákoník počítá s tím, že do smluvních vztahů vstupují především osoby, pro které tato činnost není obvyklá, nemají s ní dostatek zkušeností, tudíž je nutné poskytnout těmto osobám větší ochranu ze strany zákona. Naopak obchodní zákoník upravuje jednání osob, které se uvedenou činností živí, tudíž se u nich počítá s určitou profesionalitou a zkušeností. Takže i když se obchodník může dostat do tísně vstupem do rizikových obchodněprávních vztahů, záleží vždy jen na obchodníkovi samotném, jak vysokou míru podnikatelského rizika považuje za přiměřenou.⁶¹

2.8.1 Prodlení

Prodlení představuje nejfrekventovanější předpoklad odstoupení od obchodní smlouvy. Úprava prodlení je v obchodním zákoníku obsažena v ust. § 365 a nasl., jde-li o dlužníka, a v ust. § 370 a nasl., jde-li o věřitele. I při prodlení je možné odstoupit jen tehdy, když tak stanoví zákon nebo smlouva.

Zakládá obchodní zákoník právo odstoupit od smlouvy při jakémkoliv porušení smlouvy anebo se váže toto právo jen na porušení některých povinností plynoucích ze smlouvy?

Nejvyšší soud ČR poskytl v rozhodnutí ze dne 14. 11. 2001, sp. zn. 29 Odo 207/2001, toto řešení: *„Ustanovení § 345 obch. zák. umožňuje druhé straně odstoupit od smlouvy, znamená-li prodlení dlužníka nebo věřitele podstatné porušení povinností z této smlouvy. Z uvedeného je patrné, že obchodní zákoník v citovaném ustanovení (a to v jeho prvním odstavci) upravuje dvě základní podmínky opravňující účastníka smlouvy od ní odstoupit; prodlení druhé strany účastníka a to, že je prodlení možno kvalifikovat jako podstatné porušení smlouvy. Obě podmínky musí být splněny současně. Ustanovení § 345 odst. 1 obch. zák. tedy neumožňuje odstoupení od smlouvy při jakémkoli jejím podstatném porušení, ale pouze při takovém porušení, které je prodlením ve smyslu ustanovení § 365 (či § 370) obch. zák., jinak řečeno, jiné porušení smlouvy, než právě prodlení, neumožňuje odstoupení od smlouvy podle § 345 obch. zák., a to ani když jde o porušení podstatné.“*

Toto rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR je možné považovat za judikaturní potvrzení názoru, že české obchodní právo neumožňuje od smlouvy odstoupit při porušení jakékoliv

⁶⁰ Srov. VAJGANT, Miroslav. Odstoupení od smlouvy podle občanského a podle obchodního zákoníku. *Právní rádce*, 1998, roč. 6, č. 6, s. 11.

⁶¹ Srov. VAJGANT, Miroslav. Odstoupení od smlouvy podle občanského a podle obchodního zákoníku. *Právní rádce*, 1998, roč. 6, č. 6, s. 12.

povinnosti, byť by je bylo možné kvalifikovat jako sebevíce podstatné, nýbrž jen při porušení takové povinnosti, které lze právně kvalifikovat jako prodlení.⁶²

Nicméně Marek a Čech se domnívají, že prodlení lze spatřovat v porušení téměř jakékoliv smluvní povinnosti, hlavní či doplňkové, dodatečně splnitelné či nikoliv, jednorázové či nepřetržité. V praxi totiž většina porušení smluvních povinností způsobuje vadné plnění, a tudíž prodlení.⁶³

Podle ust. § 365 obchodního zákoníku prodlení dlužníka nastane, jestliže řádně a včas nesplní svůj závazek. Obchodní zákoník obě podmínky kumuluje, tudíž postačí, když nebude splněna jen jedna z nich. Tato koncepce je potvrzena i v ust. § 324 odst. 1 obchodního zákoníku, podle kterého se k zániku závazku vyžaduje, aby byl věřiteli splněn řádně a včas. Tedy i vadné plnění zakládá prodlení povinné osoby se všemi důsledky z toho plynoucími a současně se původní závazkový vztah modifikuje co do svého obsahu právy z odpovědnosti za vady.⁶⁴

Toto extenzivní pojetí prodlení potvrdila i judikatura. Tak např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. května 2006, sp. zn. 32 Odo 351/2005, stanoví: „*Za stavu, kdy objednatel bez zbytečného odkladu odstoupil od uzavřené smlouvy o dílo z důvodu opakujících se neodstraněných závad na díle nelze, než ztotožnit se s právním posouzením odvolacího soudu, že pokud žalobce využil svého zákonného práva odstoupit od smlouvy podle ust. § 345 odst. 1 obchodního zákoníku, jednal po právu a toto jeho právo je tedy pouze vyjádřením zákonné možnosti vyplývající z citovaného ustanovení § 436 odst. 1 písm. d) obchodního zákoníku.*“

Dále též v rozhodnutí ze dne 16. března 2005, sp. zn. 32 Odo 101/2005⁶⁵, Nejvyšší soud ČR konstatoval: „*Jestliže žalobkyně podstatným způsobem, nepravdělným a nequalitním úklidem porušila smlouvu, přičemž žalobkyně v době uzavření smlouvy musela s ohledem na účel smlouvy předpokládat, že žalovaná nebude mít zájem na nequalitním plnění, a oznámila-li žalovaná včas žalobkyni vadné plnění a opakovaně na vady upozorňovala, uzavřel, že k odstoupení od smlouvy došlo platně.*“

⁶² Srov. MAREK, Karel, ČECH, Petr. K odstoupení od obchodní smlouvy při prodlení dlužníka. *Právní rádce*, 2007, roč. 15, č. 9, s. 26.

⁶³ Srov. MAREK, Karel, ČECH, Petr. K odstoupení od obchodní smlouvy při prodlení dlužníka. *Právní rádce*, 2007, roč. 15, č. 9, s. 29.

⁶⁴ Srov. MAREK, Karel, ČECH, Petr. K odstoupení od obchodní smlouvy při prodlení dlužníka. *Právní rádce*, 2007, roč. 15, č. 9, s. 27.

⁶⁵ Význam uvedeného rozhodnutí spočívá taktéž ve skutečnosti, že ujednání o odstoupení od smlouvy v dodatku č. 8 předmětné smlouvy uzavřené mezi účastníky právně hodnotil jako absolutně neplatné podle § 39 občanského zákoníku pro rozpor tohoto ujednání s dobrými mravy, když ze skutkových zjištění vyplynulo, že odstoupení od smlouvy na straně objednatele (žalované) bylo podmíněno doložením "protokolu o déletrvajících nespokojenosti" schválené a potvrzené statutárními zástupci obou smluvních stran, a to navíc za situace, kdy smlouva byla uzavřena na 15 let bez možnosti výpovědi, a objednatel (žalovaná) na základě uvedeného ujednání o odstoupení nemohl způsobit zánik závazku jednostranným právním úkonem bez souhlasu zhotovitele (žalobkyně) a byl nucen setrvávat v závazkovém vztahu, který neplnil řádně sjednanou funkci, to je zajištění kvalitního úklidu zdravotnického zařízení, jako jedné ze základních povinností žalované v poskytování účinné zdravotní péče.

Na rozdíl od občanskoprávní úpravy obchodní zákoník umožňuje odstoupení od smlouvy i v případě, že se do prodlení dostane věřitel. „Pokud by možnost odstoupení od smlouvy při prodlení věřitele neřešil obchodní zákoník, jednalo by se o těžko zdůvodnitelné zvýhodnění věřitele na úkor dlužníka. V obchodních vztazích je nutné předpokládat, že strany uzavírající smlouvu jsou si rovnocenné a prodlení věřitele může mít pro dlužníka stejně negativní následky jako prodlení dlužníka pro věřitele. U vztahů řízených občanským zákoníkem jsou si strany také rovny, avšak již z charakteristiky vzájemných vztahů je patrné, že pro dlužníka nemá prodlení tak zásadní význam, a proto je tento zákon možností odstoupení od smlouvy nesankcionuje.“⁶⁶

2.8.2 Další zákonné důvody odstoupení od smlouvy

Zákon přiznává obecně právo odstoupit od smlouvy také při nemožnosti plnění a jako důsledek zmaření účelu smlouvy, kterým je věnována pozornost na jiných místech mé diplomové práce.

2.9. Smluvní úprava odstoupení od smlouvy

Možnost smluvního základu pro odstoupení od smlouvy není prakticky omezena a význam ujednání o právu odstoupit od smlouvy je tím větší, že zákonná úprava odstoupení je dispozitivní (s výjimkou ust. § 344) a může tedy být smluvním ujednáním nejen doplňována, ale také měněna.⁶⁷

„Podmínky pro odstoupení a jeho následky mohou být vymezeny ve smlouvě pro obě strany stejně nebo i rozdílně, musí však být v souladu s dobrými mravy a se zásadami poctivého obchodního styku.“⁶⁸

„Smlouva tedy může upravit právo odstoupit od smlouvy tak, jak to smluvní strany uznají za vhodné. Pro využití možnosti sjednat, zda a za jakých podmínek může jedna nebo druhá smluvní strana, případně kterákoliv ze smluvních stran od smlouvy odstoupit, je zapotřebí vzít v úvahu, jaké důsledky bude mít v daném případě odstoupení od smlouvy, a to podle dané právní úpravy a případné možné úpravy smluvní.“⁶⁹

Nejvyšší soud ČR došel ve svém rozhodnutí ze dne 12. 12. 2000, sp. zn. 25 Cdo 1113/99 k závěru, že „je-li ve smlouvě používáno pojmu „zrušení smlouvy“, je třeba rozumět mu v tom smyslu, že kupující je oprávněn od smlouvy odstoupit a to z jakýchkoliv důvodů nebo bez uvedení důvodu, aniž by byl zapotřebí souhlas prodávajícího.“

⁶⁶ VAJGANT, Miroslav. Odstoupení od smlouvy podle občanského a podle obchodního zákoníku. *Právní rádce*, 1998, roč. 6, č. 6, s. 11.

⁶⁷ TOMSA, Miloš. Odstoupení od smlouvy v obchodních vztazích. *Obchodní právo*, 1999, r. 8, č. 12, s. 3.

⁶⁸ PLÍVA, Stanislav. *Obchodní závazkové vztahy*. 2., aktualizované vydání. Praha: Aspi, 2009. s. 114.

⁶⁹ TOMSA, Miloš. Výpověď a odstoupení od smlouvy uzavřené k nepřetržité nebo opakované činnosti v obchod. vztazích. *Obchodní právo*, 2007, roč. 16, č. 10, s. 4.

Tato volnost je jim poskytnuta při sjednávání obsahu smlouvy, při provádění smlouvy se již musí takovou smlouvou přesně řídit. Přesné vyjádření je důležité zejména v případech smluv uzavřených v písemné formě.⁷⁰

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. dubna 1998, sp. zn. 2 Odon 102/97: *„Je-li ve smlouvě odstoupení vázáno na splnění určitých podmínek, např. na dvoji upomínku při prodlení se zaplacením splátek, je nutné tyto podmínky splnit, jinak nemůže mít úkon o odstoupení právních účinků. Úkon oprávněné osoby musí obsahovat takový projev vůle, na jehož základě je možno dospět k závěru, že hodlá odstoupit od smlouvy, a to eventuálně i s použitím výkladu dle ustanovení § 266 odst. 1 až 3 ObchZ.“*

I přes skutečnost, že zákon dává stranám velký prostor pro vlastní úpravu podmínek odstoupení od smlouvy, existují, jak bylo zmíněno v úvodu této kapitoly, určitá omezení smluvní autonomie stran. Za jedno z těchto omezení je možné považovat skutečnost, že strany nemohou při úpravě podmínek odstoupení od smlouvy ve smlouvě vyloučit zákonné důvody odstoupení od smlouvy. Tento závěr je možné odůvodnit poukazem na kogentní povahu ust. § 344 obchodního zákoníku. Avšak lze se setkat i s názorem opačným, např. Švarc uvádí, že se strany mohou ve smlouvě dohodnout i na vyloučení možnosti odstoupit od smlouvy⁷¹. S ohledem na kogentnost ust. § 344 a zásadu, že nikdo se nemůže vzdát práv, která mu v budoucnu teprve vzniknou, mám za to, že správný je první názor. Jak již bylo uvedeno, do výčtu kogentních ustanovení bylo zahrnuto toto ustanovení až s účinností od 1. 1. 2001.

Jak by se posuzovala taková dohoda o vyloučení zákonných důvodů odstoupení od smlouvy před 1. 1. 2001? Odpověď na tuto otázku nám dává rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. února 2007, sp. zn. 32 Odo 1043/2004, ve kterém se mj. uvádí, že *„je nutno dohodu stran, kterou byla vyloučena možnost jednostranného odstoupení od smlouvy, považovat za dohodu učiněnou v rozporu s dobrými mravy. Taková dohoda totiž vyloučila možnost odstoupení od smlouvy i v případě flagrantního porušení smlouvy některým účastníkem a znamenala by, že druhý účastník je nucen po dlouhou dobu setrávat v takovém závazkovém vztahu v podstatě bez možnosti obrany svých práv. Taková dohoda je tudíž dle ustanovení § 39 občanského zákoníku neplatná. Na tom nic nemění ujednání ve smlouvě, že návrh na zánik smlouvy dohodou je oprávněna vystavit kterákoliv ze smluvních stran s tím, že při nedosažení dohody je kterákoliv smluvní strana oprávněna požádat o určení obsahu příslušný obchodní soud. Taková dohoda totiž v této otázce nezakládá kontraktační povinnost stran.“*

Z poslední doby lze zmínit rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 8. 2009, sp. zn. 29 Cdo 2467/2007, ve kterém byl v rámci občanskoprávního sporu vysloven názor, že *„ujednání*

⁷⁰ TOMSA, Miloš. Odstoupení od smlouvy v obchodních vztazích. *Obchodní právo*, 1999, roč. 8, č. 12, s. 6.

⁷¹ ŠVARC, Zbyněk. *Základy obchodního práva*. 2. rozšířené vydání. Vydavatelství a nakladatelství Alex Čeněk, 2009. s. 240.

zakazující jedné či oběma smluvními stranám (obecně) odstoupit od smlouvy není ničím jiným než ustanovením § 574 odst. 2 obč. zák. zapovězenou dohodou, kterou se strany smlouvy vzdávají práv, jež mohou v budoucnosti teprve vzniknout. V rozsahu ujednání, podle něhož smluvní strany nejsou oprávněny posuzovanou smlouvu „zrušit“, tedy není možné vykládat smlouvu tak, že zakazuje smluvním stranám od smlouvy odstoupit v případech, v nichž to dovoluje zákon (§ 48 odst. 1 obč. zák.)“

Smluvní strany smluvní autonomie však v praxi mnohdy nevyužívají a nejčastější chybou naopak bývá nedostatečná úprava a absence vyváženosti vzájemných protiplnění, pramenící z neznalosti zákonné úpravy odstoupení.⁷² V praxi se totiž často vychází z mylné představy, že od smlouvy je možné odstoupit kdykoliv a z jakéhokoliv důvodu, a tudíž se lze často setkat s tím, že ve smlouvách je úprava odstoupení od smlouvy vymezena pouze jediným ustanovením, např.⁷³: „Při odstoupení objednatele od smlouvy zaplatí tento zhotoviteli smluvní pokutu ve výši 20% z ceny díla.“

2.10. Odstoupení od části závazku

Porušení smluvní povinnosti může nastat také jen u části splněného závazku, pak je možné podle ust. § 347 odst. 1 obchodního zákoníku odstoupit od smlouvy jen ohledně plnění, které se týká této části závazku, tak např. dodavatel poskytne 75% dodávky požadovaného materiálu a co do zbytku se dostane do prodlení.

„Ustanovení bude použitelné tam, kde je předmětem smlouvy plnění dělitelné a kde i částečné plnění může v určitém rozsahu naplnit účel smlouvy, např. u závazku z kupní smlouvy.“⁷⁴

Věřitel je ovšem podle ust. § 329 obchodního zákoníku povinen přijmout i částečné plnění, pokud částečné plnění neodporuje povaze závazku nebo hospodářskému účelu sledovanému věřitelem při uzavření smlouvy, jestliže tento účel je ve smlouvě vyjádřen nebo v době uzavření smlouvy dlužníkovi znám.

V rámci ust. § 347 odst. 3 je obsažena výjimka z výše uvedeného včetně podmínek pro uplatnění. „Skutečnost, že jen částečné plnění samotné nebo daná část plnění nemá pro oprávněného význam, musí být zřejmá a posuzuje se z hlediska účelu, ke němuž mělo plnění podle smlouvy sloužit, a potřeb a okolností na straně oprávněného.“⁷⁵

Má-li být poskytnuto plnění ve splátkách, pak se pravidelně sjednává klauzule o ztrátě výhody splátek, která má za následek, že prodlení i jen s jedinou splátkou činí automaticky

⁷² Srov. SMOČKOVÁ, Zuzana. Nedostatky smluvní úpravy odstoupení od smlouvy o dílo. *Právní praxe v podnikání*, 1998, roč. 7, č. 6, s. 33.

⁷³ SMOČKOVÁ, Zuzana. Nedostatky smluvní úpravy odstoupení od smlouvy o dílo. *Právní praxe v podnikání*, 1998, roč. 7, č. 6, s. 33.

⁷⁴ DĚDIČ, Jan. *Obchodní zákoník: komentář*. Díl IV. 1. vydání. Praha: Polygon, 2002. s. 3375.

⁷⁵ ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. *Obchodní zákoník: komentář*. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 945-946.

splatným celý dluh. V tomto případě se však nejedná o efekt vyvolaný odstoupením od smlouvy, ale jedná se o změnu závazku následkem působení předem dohodnuté podmínky.⁷⁶ Úprava ztráty výhody splátek je zakotvena v ust. § 565 občanského zákoníku a musí být vykonaná nejpozději do splatnosti další splátky.

2.11. Oznámení odstoupení od smlouvy

„Úkon oprávněné strany musí obsahovat takový projev vůle, na jehož základě je možné dospět k názoru, že tato strana hodlá odstoupit od smlouvy, a to eventuálně i s použitím výkladu dle ust. § 266 odst. 1 a 3 obchodního zákoníku.“⁷⁷

Obchodní zákoník však formu tohoto oznámení nestanoví, tudíž bude nutné tuto otázku řešit podle ust. § 272 odst. 2 obchodního zákoníku. Podle tohoto ustanovení písemně uzavřená smlouva může být měněna či zrušena pouze písemně jen tehdy, dohodnou-li se na tom smluvní strany ve smlouvě. Jedná se o odchylku od občanskoprávní úpravy, podle které písemně uzavřená smlouva může být měněna či rušena jen písemně. V literatuře se nicméně prosazuje názor, že smlouvy, pro které zákon předepisuje obligatorně písemnou formu, mohou být měněny či rušeny pouze písemně.⁷⁸ I judikatura se začíná přiklánět k tomuto závěru, jak vyplývá z rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 5. 2008, sp. zn. 32 Odo 890/2006. V uvedeném rozhodnutí se stanoví, že *„problematické ustanovení § 272 odst. 2 obch. zák. je třeba z hlediska logického a systematického vykládat tak, že v případech, kdy zákon stanoví pro uzavření smlouvy písemnou formu, nelze takovou smlouvu zrušit ústně, popř. konkludentním projevem, ale tento úkon je možné provést jen v písemné formě, a to i s přihlédnutím k obecnému pravidlu obsaženému v ust. § 40 odst. 2 obč. zák., podle něhož písemně uzavřená dohoda může být změněna nebo zrušena pouze písemně a k tomu, aby event. nebyla takto obcházena kogentní úprava vyžadující u některých smluv písemnou formu, popř. lze přihlédnout i k převládajícímu názoru právní teorie a praxe.“*

Pokud tedy smlouva formu oznámení neupravuje, může být učiněna, jak písemně, tak i ústně. S ústní formou oznámení je však spojeno nebezpečí důkazní nouze v případném sporu.

„U odstoupení od smlouvy jako jednostranného právního úkonu se k platnosti vyžaduje, aby byl učiněn vůči osobě, jejíž práva se má týkat, a je proto nezbytné, aby byl takový projev vůle doručen jeho adresátovi.“⁷⁹

Jaká bude situace v případě, že na jedné straně smlouvy bude více účastníků? Nejvyšší soud ČR ve svém rozhodnutí konstatoval: *„Byly-li účastníkem smlouvy na jedné straně dvě osoby, je třeba,*

⁷⁶ Srov. ELIÁŠ Karel, DVOŘÁK, Tomáš a kol. *Obchodní zákoník: praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1900*. 5. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde, 2004. s. 655.

⁷⁷ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 4. 1998, sp. zn. 2 Odon 102/97.

⁷⁸ Srov. ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. *Obchodní zákoník: komentář*. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 860.

⁷⁹ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 10. 2002, sp. zn. 33 Odo 779/2001.

aby odstoupení od této smlouvy bylo adresováno oběma účastníkům a aby se projev vůle od smlouvy odstoupit dostal do jejich dispozice, to platí i v případech, že šlo o smlouvu, kterou nabyli účastníci věc do bezpodílového spoluvlastnictví. Vzhledem k tomu, že v daném případě bylo odstoupení od smlouvy adresováno jen jednomu z jejich účastníků na straně kupující, nemohlo mít zamýšlené právní účinky, a ke zrušení smlouvy zde nedošlo.⁸⁰

Oznámení o odstoupení od smlouvy pro podstatné porušení smlouvy musí být učiněno bez zbytečného odkladu. Pokud tak smluvní strana neučiní ihned nebo ve velmi krátké okolnostmi odůvodněné době, anebo výslovně prohlásí, že trvá na splnění porušené povinnosti, nemá to za následek zánik práva odstoupit od smlouvy, ale toto právo je možné realizovat za podmínek stanovených pro odstoupení od smlouvy v režimu nepodstatného porušení smlouvy. Důvodem pro takový postup je ochrana povinné strany, mající za dané situace za to, že oprávněná strana na požadovaném plnění trvá a koncentruje zpravidla své možnosti k řádnému splnění smluvního závazku⁸¹. „Tato úprava tedy brání eventuálním spekulacím odstupující strany a vychýlení rovnoprávného postavení obou účastníků.“⁸²

Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. 2. 2007, sp. zn. 30 Cdo 2534/2006, za oznámení o odstoupení od smlouvy nelze považovat „písemné oznámení zástupce prodávajícího, v němž kupujícímu sděluje, že prodávající od kupní smlouvy odstoupil. Jedná se jen o pouhé sdělení, že „došlo k odstoupení“. Jen sama skutečnost, že druhý účastník mohl z okolností dovodit, že byla projevena vůle od smlouvy odstoupit, nemá účinky dojítí projevu vůle.“

Odstoupení od smlouvy však musí být oznámeno druhé smluvní straně, a to tak, aby se dostalo do její tzv. dispoziční sféry, tj. aby měla možnost se o odstoupení v odpovídajícím čase dozvědět.

Jak vyplývá z judikatury Nejvyššího soudu „slovní spojení "dostane do sféry jeho dispozice" nelze ztotožňovat s pojmem doručení ve smyslu procesněprávních předpisů. Je jím třeba rozumět konkrétní možnost adresáta seznámit se s jemu adresovaným právním úkonem. Právní teorie i soudní praxe takovou možnost chápe nejen samotné převzetí písemného hmotněprávního úkonu adresátem, ale i ty případy, kdy doručením dopisu či telegramu obsahujícího projev vůle (hmotněprávní úkon) do bytu adresáta či do jeho poštovní schránky, popřípadě i vhozením oznámení o uložení takové zásilky do poštovní schránky, nabyl adresát úkonu objektivní příležitost seznámit se s obsahem zásilky. Přitom není nezbytné, aby se adresát skutečně seznámil s obsahem úkonu; dostačuje, že měl objektivně příležitost tak učinit.“⁸³

⁸⁰ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 5. 2001, sp. zn. 22 Cdo 3005/99.

⁸¹ Srov. KOBLIHA, Ivan, KALFUS, Jan, KROFTA, Jiří. *Obchodní zákoník: úplný text zákona s komentářem*. Praha: Linde, 2006. s. 1014.

⁸² BEJČEK, Josef, ELIÁŠ, Karel, RABAN, Přemysl. *Kurs obchodního práva. Obchodní závazky*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007. s. 222.

⁸³ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze 17. února 2000, sp. zn. 22 Cdo 578/98, z 21. května 2001, sp. zn. 22 Cdo 3005/99, z 29. června 2004, sp. zn. 28 Cdo 72/2004, z 15. ledna 2004, sp. zn. 32 Odo 442/2003, z 16.

2.12. Odstoupení od smlouvy prostřednictvím smluvní fikce doručení

V rámci právní praxe se lze poměrně často setkat s ujednáním, že účinky hmotněprávního úkonu nebudou vázány výhradně na doručení, ale pouze na marné uplynutí sjednané lhůty. Jaký vliv bude mít tato smluvní fikce doručení na odstoupení od smlouvy?

Již bylo uvedeno, že základním předpokladem účinnosti odstoupení se stává podle ust. § 349 odst. 1 obchodního zákoníku oznámení odstoupení od smlouvy druhé straně, což předpokládá, že se oznámení dostane do dispozice druhé strany. S ohledem na dispozitivnost tohoto ustanovení si strany často vytváří vlastní smluvní úpravu doručení ad hoc pro účely konkrétního závazkového vztahu. Toto ujednání může vypadat např. takto: *„Kterýkoliv z účastníků smlouvy je oprávněn od této smlouvy jednostranným úkonem odstoupit. Toto odstoupení nabývá účinnosti třetího dne po jeho předání k poštovní přepravě odstupujícím účastníkem.“*

Je možné považovat takové řešení za souladné se zákonem? Zastánci této fikce doručení tvrdí, že ano, když s ohledem na dispozitivnost tohoto ustanovení zákon předpokládá přijetí jiné úpravy. Ale odpůrci toto řešení nepovažují za dostačující, tak např. Philippi ve svém příspěvku⁸⁴ odkazuje na názor Knappa: *„... není-li to řečeno explicitně v zákoně, kogentní a dispozitivní normy se někdy poznají podle v zákonu použitých standardních formulací a někdy se spolehlivě poznají interpretací. Velmi často, a řekl bych většinou, se ze zákona spolehlivě nepoznají.“*

Je nepochybné, že výčet kogentních ustanovení v ust. § 263 odst. 1 obchodního zákoníku není absolutní, když odst. 2 tohoto ustanovení uvádí, že se nelze odchýlit od základních ustanovení části třetí obchodního zákoníku a od ustanovení, které předepisují povinnou písemnou formu právního úkonu. Je ale možné považovat ust. § 349 odst. 1 za základní ustanovení části třetí obchodního zákoníku? Philippi uvádí, že ano, a proto v souladu s ust. § 2 odst. 3 občanského zákoníku se od něj nelze odchýlit dohodou stran. *„Dané ustanovení totiž v souladu se smyslem a účelem obchodního zákoníku stanoví náležitosti právního úkonu odstoupení, které je potřeba dodržet, aby mohla být zachována základní právní jistota o povaze a účinnosti takového právního úkonu. V opačném případě by došlo k popření zásadního předpokladu závazkových vztahů, a to skutečnosti, že účastník může být vázán úkonem druhé smluvní strany teprve od okamžiku, kdy je mu tento úkon oznámen.“*⁸⁵

Zajímavý náhled na tuto problematiku přinesl ve svém příspěvku Stavělík, který konstatoval, že chápání podstaty fikce doručení jako právní skutečnosti je nesprávné. Oznámení

března 2005, sp. zn. 26 Cdo 864/2004, a 12. května 2005, sp. zn. 26 Cdo 1469/2004, ze dne 26. 10. 2005, sp. zn. 26 Cdo 625/2005).

⁸⁴ PHILIPPI, Tomáš. Právní účinky odstoupení od smlouvy realizovaného prostřednictvím smluvní fikce doručení. *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 11, s. 403.

⁸⁵ PHILIPPI, Tomáš. Právní účinky odstoupení od smlouvy realizovaného prostřednictvím smluvní fikce doručení. *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 11, s. 403.

o odstoupení od smlouvy není právním úkonem podle ust. § 45 odst. 1 občanského zákoníku, který vyžaduje k tomu, aby byl perfektním, prokazatelné doručení druhé straně. „*De facto jde o rozvazovací podmínku závazkového vztahu, která stojí ve prospěch (smluvně) určeného účastníka (účastníků). Předpokladem platnosti takové rozvazovací podmínky je splnění základních náležitostí, určitost, srozumitelnost a soulad se zákonem.*“⁸⁶ A zastává tedy názor, že v případě, kdy si strany sjednají formulaci „podání odstoupení poštovnímu přepravci“ má účinky odstoupení, pak je tím zcela jasně a srozumitelně vyjádřena jejich vůle, že takovému úkonu protistrany přisuzují účinky odstoupení a že jsou s jeho následky i srozuměni. Uznává, že používání pojmu odstoupení od smlouvy v této souvislosti může být poněkud zavádějícím.⁸⁷

Jendreják se domnívá, že principiální zastávání názoru, že fiktivní doručení je absolutně neplatné, neodráží současnou sociálně-ekonomickou situaci, jelikož takovým chápáním tohoto institutu by mohlo dojít k nerozumnému a nepřiměřenému uplatňování práv jednoho na úkor druhého účastníka smlouvy. Sjednání fikce doručení podle něj zákonné úpravě neodporuje a je vždy na smluvních stranách, aby zvážily, zda se budou v právním vztahu spoléhat na obvyklý chod věcí, tedy řádné doručení adresovaných písemností poštou, a budou snášet s tím spojené riziko, že písemnost nedoručí adresátovi kvůli pochybení pošty, anebo si sjednají ve smlouvě fikci doručení.⁸⁸

2.13. Okamžik odstoupení od smlouvy

Vzhledem ke skutečnosti, že odstoupení je jednostranným právním úkonem, není k němu zapotřebí souhlasu nebo součinnosti druhé smluvní strany. Obecně lze říci, že splněním podmínek pro odstoupení zaniká smlouva automaticky, přímo ze zákona. Projev o odstoupení je třeba druhé straně doručit. Uzavřená smlouva zaniká odstoupením v okamžiku doručení odstoupení druhé straně. K tomu nedoručí, pokud odstoupující strana toto odstoupení od smlouvy odvolá dříve, než je odstoupení doručeno.⁸⁹ Účinky odstoupení od smlouvy lze odvolat s ohledem na dikci ust. § 349 odst. 1 obchodního zákoníku.

Poté co bylo oznámení o odstoupení od smlouvy doručeno druhé straně, tak lze učinit pouze se souhlasem druhé strany. A kdy nastávají účinky odvolání odstoupení? Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. června 2005, sp. zn. 32 Odo 705/2005, „*odvolání účinků odstoupení*

⁸⁶ STAVĚLÍK, Petr. Ještě k „odstoupení od smlouvy prostřednictvím smluvní fikce doručení“ - jiný úhel pohledu. *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 21, s. 789.

⁸⁷ Srov. STAVĚLÍK, Petr. Ještě k „odstoupení od smlouvy prostřednictvím smluvní fikce doručení“ - jiný úhel pohledu. *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 21, s. 789.

⁸⁸ Srov. JENDREJÁK, Peter. K téme „odstoupení od smlouvy prostřednictvím smluvní fikce doručení“. *Právní rozhledy*, 2006, roč. 14, č. 4, s. 142 a 146.

⁸⁹ Srov. DĚDIČ, Jan. *Obchodní zákoník: komentář. Díl IV*. 1. vydání. Praha: Polygon, 2002. s. 3377.

od smlouvy (zpětvzetí odstoupení) ve smyslu ust. § 349 odst. 1 obchodního zákoníku působí až ode dne účinnosti tohoto úkonu (ex nunc) a od tohoto dne se právní vztah založený smlouvou obnovuje; vzhledem k dispozitivní povaze ust. § 349 odst. 1 obchodního zákoníku však lze sjednat tyto účinky i jinak.“

Pokud je zapotřebí poskytnout druhé straně přiměřenou dodatečnou dobu, účinky odstoupení nastávají až v okamžiku, kdy marně uplyne tato přiměřená dodatečná lhůta.

Odstoupit lze i od závazku již splněného, ale jen v případě, že plnění bylo opožděné a zpráva o splnění byla doručena odstupující straně až poté, co odeslala projev vůle, jímž od smlouvy odstupuje.⁹⁰

Může mít pohnutka vliv na účinnost odstoupení od smlouvy? Odpověď dává rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 3. 2006, sp.zn. 32 Odo 616/2005: „Z ust. § 345 odst. 1 obchodního zákoníku, ani z žádné jiné právní normy nelze dovodit, že by na platnost odstoupení od smlouvy měla mít vliv skutečná pohnutka, která oprávněnou stranu k odstoupení vedla, ani případné již nastalé či souběžné porušení smlouvy oprávněnou stranou. Takové jednání, kterým oprávněná strana využila svého zákonného práva odstoupit od smlouvy podle ust. § 345 odst. 1 obchodního zákoníku, tedy nemůže být kvalifikováno jako jednání, které je v rozporu s dobrými mravy, či výkon práva, který je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku.“

2.14. Účinky odstoupení od smlouvy

„V zájmu zdůraznění právní jistoty v obchodních závazkových vztazích obchodní zákoník nepřijal princip občanského zákoníku (§ 48 odst. 2), že při odstoupení od smlouvy se smlouva ruší počátku, ex tunc.“⁹¹

Práva a povinnosti stran ze smlouvy zanikají s účinkem ex nunc, tj. v době, kdy jednostranný projev vůle odstoupit od smlouvy jednou stranou učiněný v souladu se zákonem je doručen druhé smluvní straně. „Všechny právní účinky vzniklé před odstoupením od smlouvy tak zůstávají zachovány. Disponoval-li kupující s nabytým předmětem koupě před odstoupení od smlouvy, disponoval jako oprávněný. Jeho věcněprávní postavení nebylo odstoupením od smlouvy s účinky ex nunc dotčeno, z čehož vyplývá, že odstoupení od smlouvy podle obchodního zákoníku se tedy nepromítne bezprostředně do věcněprávní roviny.“⁹²

Úprava účinků odstoupení od smlouvy je obsažena v ust. § 351 obchodního zákoníku. Toto ustanovení není uvedeno ve výčtu kogentních ustanovení v ust. § 263 obchodního zákoníku a má tedy dispozitivní povahu.

⁹⁰ Srov. BEJČEK, Josef. Odstoupení od smlouvy a odstupné. *Daňová a hospodářská kartotéka*, 1995, roč. 3, č. 5, s. 35.

⁹¹ KOPÁČ, Ludvík, ŠVESTKA, Jiří. Nad některými otázkami odstoupení od smlouvy podle obchodního zákoníku. *Právní rozhledy*, 1995, roč. 3, č. 10, s. 402.

⁹² MELZER, Filip. Vliv odstoupení od smlouvy na nabytí vlastnického práva. *Právní rozhledy*, 2006, roč. 14, č. 14, s. 514.

Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 4. 1998, sp. zn. 1 Odo 37/97⁹³, „došlo-li již k porušení smlouvy o dílo, od níž mělo být odstoupeno, je možné se již obvykle domáhat práva na plnění, náhrady škody, atd. Vzhledem k tomu nemůže být za této situace dán právní zájem na určení platnosti či neplatnosti odstoupení od smlouvy o dílo, a tím i existence tohoto vztahu, neboť takovéto určení nemůže vytvořit komplexní právní základ pro vztahy účastníků, a tím předejít sporům o plnění, resp. vypořádání vzájemných vztahů, včetně posouzení míry porušení smlouvy o dílo účastníky závazkového vztahu.“

2.14.1 Vrácení poskytnutých plnění

Podle rozhodnutí Nejvyššího soud ČR ze dne 26. 11. 2003, sp. zn. 32 Odo 417/2003, „za výkon práva v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku není a nelze považovat uplatnění a vymáhání nároku na vrácení plnění ze smlouvy, od níž účastník odstoupil.“⁹⁴ Z pohledu platného práva totiž dochází odstoupením od smlouvy k odpadnutí důvodu pro plnění ze smlouvy vzniklých závazků a pohledávek.

Pokud plnění vrací strana, která od smlouvy odstoupila v souladu se zákonem, má nárok na úhradu nákladů s tím spojených.

„Základním důsledkem odstoupení od smlouvy je, že plnění poskytnutá před odstoupením od smlouvy, pokud to předmět smlouvy vzhledem k jeho povaze dovoluje, musí být druhé smluvní straně vrácena tak, aby se jedna na úkor druhé bezdůvodně neobohatila.“⁹⁵

Nicméně Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí ze dne 3. 12. 2008, sp. zn. 32 Odo 2799/2007, konstatoval, že „úprava vydání plnění a jeho rozsahu v případě odstoupení od smlouvy, obsažená v ust. § 351 obchodního zákoníku, je v poměru k úpravě bezdůvodného obohacení v občanském zákoníku úpravou speciální, a tudíž ust. § 451 a násl. občanského zákoníku o bezdůvodném obohacení se v těchto případech nepoužijí. Z toho plyne též závěr, že práva vzniklá odstoupením od smlouvy jsou pouze práva založená ustanovením § 351 obchodního zákoníku, nikoli práva vyplývající z právní úpravy bezdůvodného obohacení obsažené v ust. § 451 až § 459 občanského zákoníku.“

Kobliha se přiklání k tomuto názoru a odůvodňuje jej tím, že „dosud získané plnění stranami nebylo poskytnuto bez právního důvodu, neboť smlouva existovala a vzájemná práva se ruší až účinností odstoupení (ex nunc), nelze proto uplatnit na vypořádání úpravu bezdůvodného obohacení podle ust. § 451 a násl. občanského zákoníku.“⁹⁶

⁹³ Uveřejněno v časopisu *Obchodní právo*, 1998, roč. 7, č. 9, s. 26-27.

⁹⁴ Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 11. 2003, sp. zn. 32 Odo 417/2003.

⁹⁵ VÍCH, J. K problematice odstoupení od smlouvy, jejímž předmětem jsou dodávky investičních celků. *Právní praxe v podnikání*, 1998, roč. 7, č. 7-8, s. 13.

⁹⁶ KOBLIHA, Ivan, KALFUS, Jan, KROFTA, Jiří. *Obchodní zákoník: úplný text zákona s komentářem*. Praha: Linde, 2006. s. 1023.

Lze se však setkat i s názorem přesně opačným, tedy že odstoupení od smlouvy jako důvod zániku obchodních závazkových vztahů způsobuje povinnost k vydání poskytnutého plnění podle úpravy bezdůvodného obohacení. Tento závěr je odůvodňován skutečností, že úprava vydání plnění podle ust. § 351 odst. 2 je tak strohá, že není způsobilá suplovat subsidiární občanský zákoník.⁹⁷

V obchodním zákoníku je speciálně upraveno vrácení předmětu plnění v rámci ustanovení týkajících se kupní smlouvy. Podle ust. § 441 odst. 2 obchodního zákoníku pokud kupující nemůže vrátit předmět plnění ve stavu, v jakém jej obdržel, účinky odstoupení od smlouvy nevzniknou nebo zaniknou. *„To je zásada, která by však při důsledném uplatnění snížila odpovědnost za porušení závazku a znevýhodnila by kupujícího. Proto jsou upraveny odchylky tak, aby kupující byl chráněn, pokud sám postupoval tak, jak se od řádného podnikatele očekává, tedy jestliže nezpůsobil poškození zboží svým jednáním nebo nečinností - zanedbáním povinnosti postarat se o přiměřenou ochranu zboží před poškozením a zničením.“*⁹⁸

Tyto odchylky je možné nalézt v ust. 441 odst. 3 a 4 obchodního zákoníku. Při změně předmětu plnění, jenž má být vrácen, je nutné rozlišovat mezi odstoupením kupujícího a prodávajícího. Při odstoupení od smlouvy kupujícím pro vady předmětu plnění, je prodávající povinen změněný předmět díla přijmout v případech stanovených v ust. § 441 odst. 3 a 4 obchodního zákoníku, přičemž v případech podle odst. 3 není kupující povinen poskytnout za změnu předmětu plnění žádné odškodnění a v případech podle odst. 4 je kupující povinen poskytnout prodávajícímu náhradu ve výši, ve které měl prospěch z uvedeného použití předmětu plnění.

Při odstoupení od smlouvy prodávajícím je důvodem odstoupení zpravidla nesplnění závazku dlužníka zaplatit kupní cenu, proto by bylo nelogické, pokud by prodávající odmítnul přijetí změněného předmětu plnění. Za škodlivé změny na předmětu plnění je kupující povinen prodávající odškodnit.

Má kupující nějaké nároky v případě, že dojde ke zhodnocení věci? V tomto případě kupujícímu vznikají nároky z bezdůvodného obohacení podle ust. § 451 a násl. občanského zákoníku, jestliže má prodávající ze zhodnocení nějaký prospěch.⁹⁹

Nejvyšší soud v ČR konstatoval ve svém rozhodnutí ze dne 11. 9. 2007, sp. zn. 32 Odo 459/2006, že *„považuje za nepochybné, že opravy vad zboží provedené v rámci odpovědnosti prodávajícího za*

⁹⁷ Srov. KUCHAR, Ondřej, HORSKÁ, Jana. Bezdůvodné obohacení v některých případech odstoupení od obchodní smlouvy o dílo. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 1-2, s. 42.

⁹⁸ ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. *Obchodní zákoník: komentář*. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 1029.

⁹⁹ KOPÁČ, Ludvík, ŠVESTKA, Jirí. Nad některými otázkami odstoupení od smlouvy podle obchodního zákoníku. *Právní rozhledy*, 1995, roč. 3, č. 10, s. 404.

vady, a to včetně výměny vadných děl, nelze považovat za takový zásah do stavu zboží, který by ve smyslu ust. § 441 odst. 2 obchodního zákoníku bránil kupujícímu účinně odstoupit od smlouvy.“

Je součástí povinnosti vrátit plnění i povinnost vydat užitek, který jí z tohoto plnění vznikl? V případě peněžitého plnění, obchodní zákoník v ust. § 351 odst. 2 stanoví povinnost tento užitek vydat, jelikož musí být zaplacený úroky ve výši sjednané či jinak stanovené podle ust. § 502 obchodního zákoníku.

Pokud zákon stanoví povinnost vydat užitek z peněžitého plnění, pak, ač to výslovně zákon nestanoví, mám za to, že i v případě nepeněžitého plnění by měl být užitek vydán. Jakým způsobem ale určit tento užitek? Kopač a Švestka¹⁰⁰ v souvislosti s tímto odkazují na ust. § 441 odst. 4 obchodního zákoníku „nábrada ve výši prospěchu z předmětu plnění“. Prospěch představuje rozdíl mezi příjmy získanými z použití předmětu plnění a výdaji, které v souvislosti s předmětem plnění byly vynaloženy.

2.14.2 Nárok na náhradu škody, smluvní pokuty a úroku z prodlení

Odstoupením od smlouvy není dotčena její předchozí účinnost, takže zůstávají zachována ta práva, která vznikla před odstoupením od smlouvy z porušení smlouvy. Zde řadíme nárok na náhradu škody, jak vyplývá z ust. § 351 obchodního zákoníku. Podle ust. § 302 obchodního zákoníku není odstoupením od smlouvy dotčen ani nárok na sjednanou smluvní pokutu. Takový závěr nelze jednoznačně dovodit z obecné právní úpravy odstoupení od smlouvy, neboť závazek k zaplacení smluvní pokuty je závazkem akcesorickým. Proto je nezbytná výslovná úprava v ust. § 302.¹⁰¹

Pro stanovení výše škody i smluvní pokuty je rozhodný okamžik, ke kterému smlouva zanikla v důsledku odstoupení od smlouvy, jelikož právě v tomto okamžiku končí porušování smlouvy.

Odstupující má také právo požadovat úrok z prodlení, na který mu vznikl nárok před odstoupením od smlouvy. Úrok z prodlení náleží oprávněnému podle ust. § 369 odst. 1 obchodního zákoníku ve smluvené výši. Není-li takové dohody, pak úroky z prodlení určené předpisy občanského práva. Podle současné právní úpravy se výše úroku z prodlení řídí nařízením vlády č. 142/1994 Sb. ve znění novely provedené nařízením vlády č. 163/2005 Sb. a odpovídá ročně výši repo sazby stanovené Českou národní bankou, zvýšené o sedm procentních bodů. V každém kalendářním pololetí, v němž trvá prodlení dlužníka, je výše úroků z prodlení

¹⁰⁰ KOPÁČ, Ludvík, ŠVESTKA, Jiří. Nad některými otázkami odstoupení od smlouvy podle obchodního zákoníku. *Právní rozhledy*, 1995, roč. 3, č. 10, s. 404.

¹⁰¹ ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. *Obchodní zákoník: komentář*. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 901.

závislá na výši repo sazby stanovené Českou národní bankou a platné pro první den příslušného kalendářního pololetí.

„Tyto nároky může mít kterákoliv ze smluvních stran, tedy i druhá než ta, která od smlouvy odstoupila, za předpokladu, že jí tyto nároky vznikly do odstoupení od smlouvy.“¹⁰²

Může být smluvní pokuta sjednána pro případ odstoupení od smlouvy v případě porušení určité smluvní povinnosti? Podle ust. § 544 občanského zákoníku může být smluvní pokuta sjednána pro případ porušení smluvní povinnosti. Pokud však strana od smlouvy odstupuje, nedopouští se porušení smlouvy, ale využívá své zákonné právo (pokud naplní předpoklady pro odstoupení). Tento názor potvrdil i Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí ze dne 25. června 2002, sp. zn. 25 Cdo 182/2001, když konstatoval, že *„ujednání (doboda, smlouva), jehož skutečným smyslem je sjednání smluvní pokuty pro případ výkonu práva (odstoupení od smlouvy) a nikoliv pro případ porušení smluvní povinnosti, je v rozporu s účelem institutu smluvní pokuty, jak jej stanoví zákon, a tedy pro rozpor s účelem zákona je neplatné podle ust. § 39 obč. zák. Ve smyslu tohoto ustanovení by ovšem ze stejných důvodů bylo neplatné i jakékoliv ujednání (smlouva, doboda) o innominátním zajištění závazků - § 51, § 491 obč. zák., pokud by nezajišťovalo splnění závazku, nýbrž výkon práva účastníka závazkového právního vztahu.“*

Ke stejnému závěru došel i Ústavní soud ČR ve svém nálezu ze dne 11. 10. 1999, sp. zn. IV. ÚS 276/99, kde se uvádí: *„Pojmu storna kupní smlouvy v návaznosti na dohodnutou majetkovou sankci, kterou je pro ten který případ kupující povinen zaplatit, lze rozumět pouze v tom smyslu, že kupující je oprávněn podle dohody účastníků od smlouvy odstoupit, a to v podstatě z jakýchkoli důvodů nebo bez uvedení důvodů. Odstoupení od smlouvy, ať již ze zákona nebo na základě ujednání účastníků (§ 48 odst. 1 občanského zákoníku), nemůže být porušením smluvní povinnosti. Proto strana, která učiněným jednostranným úkonem platně od smlouvy odstoupila, neporušila žádnou smluvní povinnost, nýbrž pouze vykonala právo, které jí podle smlouvy náleželo.“*

2.14.3 Další nároky, jichž se odstoupení od smlouvy nedotýká

Odstoupení od smlouvy nezpůsobuje zánik celé smlouvy tak, jak je to mu podle občanskoprávní úpravy odstoupení od smlouvy. Podle ust. § 351 odst. 1 obchodního zákoníku se odstoupení nedotýká smluvních ustanovení týkajících se:

- volby práva v mezinárodním obchodu podle ust. § 9 zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním,
- volby aplikovatelnosti obchodního zákoníku na vztahy účastníků smlouvy podle ust. § 262,

¹⁰² KOPÁČ, Ludvík, ŠVESTKA, Jiří. Nad některými otázkami odstoupení od smlouvy podle obchodního zákoníku. *Právní rozhledy*, 1995, roč. 3, č. 10, s. 403.

- rozhodčí doložky podle zákona č. 216/1994 Sb.
- tzv. prorogace, tj. sjednání příslušnosti jiného soudu, který má řešit spory z dané smlouvy, než soudu, který byl k tomu příslušný podle předpisů upravujících občanské soudní řízení podle ust. § 9 a 89a zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
- povinnosti mlčenlivosti stanovená podle ust. § 271 obchodního zákoníku a
- také jiných ustanovení, která podle projevené vůle stran nebo vzhledem ke své povaze mají trvat i po ukončení smlouvy. V posledně uvedeném případě se vyžaduje souhlas obou stran. A povahu věci je nutné posuzovat objektivně a ne s použitím rozšiřujícího výkladu, neboť jde o výjimku ze základního pravidla.¹⁰³

2.14.4 Zajištění závazku ze smlouvy a odstoupení od smlouvy

Trvá smluvně vzniklé zástavní právo i po odstoupení od smlouvy, která zakládá závazek zástavním právem zajištěný?

„V praxi se lze často setkat s názory, které ze znění ust. § 351 obchodního zákoníku dovozují, že odstoupením od smlouvy zaniká mimo jiné i právo věřitele (zástavního věřitele) uspokojit se z věci zastavené, není-li zajištěná pohledávka řádně a včas splněna, tzn. že v podstatě končí účinnost zástavní smlouvy.“¹⁰⁴ Grulich však upozorňuje na skutečnost, že ust. § 351 obchodního zákoníku upravuje pouze zánik práv a povinnosti ze smlouvy, od které je odstupováno. Zástavní smlouva je však smlouvou samostatnou. Odstoupením od smlouvy pohledávka nezaniká, jen se mění právní důvod povinnosti dlužníka plnit. Z toho tedy usuzuje, že pokud nezaniká zajištěná pohledávka, nemůže zaniknout ani zástavní právo tuto právo zajišťující.

V rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 3. 2000, sp. zn. 31 Cdo 2851/99 (R 15/2001)¹⁰⁵, se uvádí: *„Odstoupí-li věřitel od smlouvy o úvěru podle ustanovení § 506 obch. zák. a je-li proto oprávněn požadovat, aby mu dlužník vrátil dlužnou částku s úroky, je zástavním právem, zřízeným k zajištění závazků ze smlouvy o úvěru, zajištěn též závazek dlužníka vrátit věřiteli požadovanou dlužnou částku s úroky.“*

Podobně i další rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 4. 1999, sp. zn. 32 Cdo 1066/98¹⁰⁶: *„Vyplyvá-li z vůle stran projevené ve smlouvě o úvěru i z povahy zajišťovacích instrumentů (zástavní právo a zajišťovací blankosměnka), že i po odstoupení od smlouvy o úvěru, má trvat smluvené zajištění, vztahuje se toto zajištění nejen na základní závazek ze smlouvy o úvěru, spočívající ve splácení úvěru a zaplacení*

¹⁰³ Srov. ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. *Obchodní zákoník:komentář*. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 948.

¹⁰⁴ GRULICH, Tomáš. Úskalí právní úpravy zástavního práva. *Právní rádce*, 1996, roč. 4, č. 6, s. 5.

¹⁰⁵ ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. *Obchodní zákoník:komentář*. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 949.

¹⁰⁶ Uveřejněn v časopisu *Soudní judikatura*, 1999, roč. 2, č. 8, s. 305.

úroků, ale i na závazek vrátit zaplacenou část úvěru s příslušenstvím vyplývající z odstoupení od smlouvy. “Nebo rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci, sp. zn. 4 Cmo 180/97¹⁰⁷: „*Odstoupením od smlouvy o úvěru nezaniká pohledávka věřitele ani závazek ručitele. Ručením je zajištěna pohledávka věřitele, tzn. právo na vrácení poskytnutých peněžních prostředků a zaplacení úroku. Tato pohledávka odstoupením od smlouvy nezaniká, pouze se mění podmínky, za nichž je dlužník povinen věřitelovu pohledávku uspokojit (nastává splatnost celé pohledávky). Jestliže tedy odstoupením od smlouvy o úvěru nezaniká pohledávka věřitele vůči dlužníkovi, nezaniká ani akcesorický závazek ručitele.*“

Lze tedy považovat za nesporné, že zástavní právo se na nároky zástavního věřitele z odstoupení od smlouvy, podle které vznikla zajištěná pohledávka, vztahuje (§ 155 odst. 5 občanského zákoníku). To by neplatilo pouze v případě, že by zástavní smlouva stanovila něco jiného.¹⁰⁸

2.14.5 Vliv odstoupení od smlouvy na vlastnické právo

*„Vyloučení zpětné účinnosti odstoupení v obchodněprávních vztazích však má i další významný důsledek, a sice ten, že zrušení smlouvy v důsledku odstoupení od smlouvy se nedotýká přechodu vlastnického práva z prodávajícího na kupujícího.“*¹⁰⁹

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 5. 2003, sp. zn. 32 Odo 76/2003, uvádí, že „*Odstoupením od smlouvy o dílo nedochází k přechodu vlastnického práva ke zhotovovanému dílu, neboť obchodní zákoník takovýto následek s odstoupením nespojuje.*“

Existence možnosti odstoupit od smlouvy také nijak neomezuje nabyvatele této věci s věcí volně nakládat včetně možnosti ji zcizit. Pro posouzení přechodu vlastnického práva je rozhodující právní stav v době, kdy k prodeji došlo.

Kupující nesmí s věcí dále nakládat až okamžikem účinnosti odstoupení od smlouvy. „*Jestliže by tak kupující nemohl věc vrátit, protože již není jejím vlastníkem, má prodávající nárok na peněžitou náhradu.*“¹¹⁰

Zároveň ani prodávajícímu nelze upírat právo na odstoupení od smlouvy v případě, že kupující převedl vlastnické právo na třetí osobu, jak ostatně vyplývá i z judikatury. Konkrétně v rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. září 2003, sp. zn. 29 Cdo 2568/2000, se uvádí:

¹⁰⁷ Uveřejněno v časopisu *Bulletin advokacie*, 1999, č. 6-7, s. 92.

¹⁰⁸ Srov. PLÍVA, Stanislav. *Obchodní závazkové vztahy*. Praha: Aspi. s. 116

¹⁰⁹ PECHA, Richard. Odstoupení od smlouvy podle obchodního zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2002, č. 8, s. 47.

¹¹⁰ PECHA, Richard. Odstoupení od smlouvy podle obchodního zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2002, č. 8, s. 47.

„skutečnost, že kupující věc prodal další osobě ještě před tím, než sám zaplatil původnímu vlastníkově věci, nemá vliv na právo původního vlastníka odstoupit od smlouvy pro nezaplacení kupní ceny.“¹¹¹

Má prodávající právo požadovat po třetí osobě, aby mu věc vydala? Podle ust. § 446 obchodního zákoníku tato třetí osoba nabývá vlastnické právo i v případě, kdy tento kupující nebyl vlastníkem prodávajícího zboží. Základním předpokladem je dobrá víra této třetí osoby týkající se skutečnosti, že osoba, která mu věc prodává, je vlastníkem této věci nebo alespoň osobou oprávněnou věc prodat. Tato dobrá víra se předpokládá.¹¹² I tento další prodej věci se musí řídit obchodním zákoníkem. Pokud by třetí osobě tato dobrá víra nescházela v době, kdy měla vlastnické právo nabýt, pak vlastnické právo k věci nemohl nabýt.

Považuji za vhodné do smlouvy zahrnout výhradu vlastnictví podle ust. § 445 obchodního zákoníku, na základě které kupující nabude vlastnické právo k předmětu až úplným zaplacením ceny.

2.14.6 Vliv odstoupení od smlouvy na práva třetích osob

Právní účinky odstoupení se v zásadě týkají pouze stran závazkového právního vztahu. Právního postavení třetích osob se mohou tyto právní účinky dotknout jen v rozsahu, v jakém se jich dotklo uzavření smlouvy, která zanikla odstoupením od smlouvy.¹¹³

V případě odstoupení od smlouvy o prodeji podniku přecházejí práva a závazky, které přešly podle ust. § 477 obchodního zákoníku na kupujícího, zpět na prodávajícího. Tento závěr potvrzuje i rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 11. 2006, sp. zn. 21 Cdo 20/2006: *„Odstoupení od smlouvy o prodeji podniku má za následek zrušení smlouvy od okamžiku doručení tohoto projevu vůle druhé straně a obnovení původního stavu ohledně převáděného podniku (jeho části), jako souboru hmotných, nehmotných, jakož i osobních složek podnikání. Do původního stavu (restitutio in integrum) se tedy navrácí rovněž všechna práva povinnosti z pracovněprávních vztahů k zaměstnancům pracujícím v podniku a která proto původně přešla na nabyvatele, včetně práv a povinností k těm zaměstnancům, jejichž pracovněprávní vztah v mezidobí od uzavření smlouvy o prodeji podniku (jeho části) do okamžiku odstoupení od smlouvy případně skončil.“*

Věřitelé a dlužníci musí být vyrozuměni o odstoupení od smlouvy a zpětném převodu práv a závazků obdobným způsobem jako při uzavření smlouvy o prodeji podniku, což je

¹¹¹ Rozsudek byl publikován v časopisu *Soubor civilních rozhodnutí Nejvyššího soudu - právní věty a rejstříky*, Beckova edice *Judikatura*, 2004, sešit 28, s. 32.

¹¹² Srov. ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. *Obchodní zákoník: komentář*. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 1032.

¹¹³ Srov. KOPÁČ, Ludvík, ŠVESTKA, Jirí. Nad některými otázkami odstoupení od smlouvy podle obchodního zákoníku. *Právní rozhledy*, 1995, roč. 3, č. 10, s. 403.

upraveno v ust. § 477 odst. 4 obchodního zákoníku. Podle tohoto ustanovení je kupující povinen bez zbytečného odkladu oznámit věřitelům převzetí závazků a prodávající dlužníkům přechod pohledávek na kupujícího.

Jak bylo uvedeno v předcházející podkapitole, odstoupení od smlouvy nemá vliv na vlastnické právo třetí osoby, která věc nabyla od původního nabyvatele v době před odstoupením. Tato problematika byla dostatečně rozebrána v předcházející podkapitole, tudíž se jí zde již nebudu věnovat.

Ústavní soud v rozhodnutí ze dne 23. 1. 2001, sp. zn. II. ÚS 77/2000, vyslovil názor, že „z právního vztahu vznikají práva a povinnosti, které se týkají pouze stran tohoto vztahu. Vztah mezi smluvními stranami, včetně odstoupení od smlouvy, se v takovém případě může projevit opět jen mezi smluvními stranami, a nemůže mít vliv na postavení třetích osob, které v dobré víře nabyly vlastnické právo k věci, která byla předmětem takové smlouvy.“

2.15. Fixní smlouva

Fixní smlouva představuje „subvariantu případu stanovení doby plnění ve prospěch obou stran, která se po uplynutí stanovené doby (počátkem prodlení dlužníka) mění na specifický případ určení doby plnění ve prospěch věřitele.“¹¹⁴ Fixní smlouva je upravena v ust. § 349 odst. 3 obchodního zákoníku. Nicméně s její úpravou se lze setkat i v rámci občanského zákoníku, a to v ust. § 518.

Čas, ve kterém má dojít ke splnění závazku, je buď stanoven ve smlouvě, nebo vyplývá ze zvláštního ustanovení o čase plnění u konkrétního smluvního typu nebo z obecného ust. § 340 odst. 2 obchodního zákoníku.

V rozhodnutí č. 6963 Vážný z roku 1927 je fixní obchod vymezen následujícím způsobem: „Jen tehdy jde o fixní obchod ve smyslu ust. § 349 odst. 3 obchodního zákoníku, bylo-li vymezení určité doby ke plnění podle vůle stran podstatnou součástí smlouvy v tom smyslu, že plnění po projití smlouvené doby nemělo být považováno za plnění. Dodatečné, nové vyjednávání o dodání může nastat právě tak po uplynutí obvyklé dodací lhůty, jako lhůty fixní a nemá vliv na následky již nastalého prodlení, pokud strany neujednaly něco jiného.“¹¹⁵

Nicméně podle rozhodnutí č. 855 Vážný z roku 1921: „Úmluva, že zboží bude dodáno v co nejkratší době, nezakládá ještě fixní obchod.“ Podobně také rozhodnutí č. 1970 Vážný z roku 1922: „Bylo-li zboží (lakové střevíce) objednáno vzhledem ke počínajícímu tanečnímu období „promptně do 4 týdnů“, nejde ještě za všech okolností o obchod fixní.“ Fixním závazkem není nutně ani závazek provést práci

¹¹⁴BEJČEK, Josef, ELIÁŠ, Karel, RABAN, Přemysl a kol. *Kurs obchodního práva: obchodní závazky*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007. s. 199-200.

¹¹⁵ELIÁŠ, Karel, DVORÁK, Tomáš a kol. *Obchodní zákoník: praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1900*. 4. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde, 2004. s. 657.

ihned na telegrafickou výzvu objednatele¹¹⁶. Ani v tom, že byla stanovena okrouhlá roční doba („do jednoho roku“) k odevzdání věci, nelze spatřovat ujednání fixního obchodu¹¹⁷.

U fixní smlouvy již od počátku vztahu ze smlouvy vyplývá, že věřitel má zájem jen na plnění, jestliže bude splněno včas. V rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 14. 7. 2004, sp. zn. 5 Cmo 82/2004 se uvádí, že „*ust. § 349 odst. 3 obchodního zákoníku spojuje zánik fixní smlouvy toliko s prodlením dlužníka, nikoli s prodlením věřitele. U fixní smlouvy má jen prodlení dlužníka za následek zánik smlouvy (pokud věřitel dlužníkovi neoznámí ještě před prodlením, že na plnění závazku trvá)*“.¹¹⁸

Nicméně věřitel může zrušit fixní charakter smlouvy jednostranným úkonem, a to oznámením, že trvá na splnění závazku bez ohledu na případné následné projití fixního termínu¹¹⁹. Toto oznámení však musí být učiněno jen před uplynutím doby stanovené pro splnění, jelikož uplynutím stanovené lhůty se smlouva zrušuje ze zákona. Podle občanskoprávní úpravy fixní smlouvy musí věřitel oznámit, že trvá na splnění bez zbytečného odkladu, tedy k tomuto oznámení může dojít i po uplynutí lhůty k plnění, ale jen v krátkém časovém úseku. U fixní smlouvy není třeba učinit úkon směřující k odstoupení.

Pokud dojde k zániku fixního obchodu, pak je nutné poskytnuté plnění vrátit z titulu bezdůvodného obohacení. Právní důvod plnění odpadl.

2.16. Zmaření účelu smlouvy

Zmaření účelu smlouvy představuje další způsob zániku nesplněného závazku upravený v obchodním zákoníku, konkrétně v ust. § 356 a § 357. Jak jsem uvedla již v úvodu, nezpracovávám zmaření účelu smlouvy v rámci samostatné kapitoly. Nicméně považuji za důležité alespoň nastínit podstatu tohoto institutu.

Důvodem, proč jsem jej zařadila na toto místo, je skutečnost, že zmaření účelu smlouvy zakládá právo na odstoupení od smlouvy, aniž by došlo k porušení smluvní povinnosti. Jedná se tedy o tzv. předběžné odstoupení. Zmaření účelu smlouvy si jistě zaslouží být zpracováno minimálně v rámci samostatné podkapitoly, pokud vezmu do úvahy, že se jedná o samostatný způsob zániku nesplněného závazku zakotvený v obchodním zákoníku.

Strohé uplatňování principu pacta sunt servanda by mohl za jistých okolností vést i k bezvýjimečné právní závaznosti i takových smluv, které by byly následkem změny okolností

¹¹⁶ Rozhodnutí č. 10033 Vážného sbírky z roku 1930

¹¹⁷ Rozhodnutí č. 7851 Vážného sbírky z roku 1928

¹¹⁸ ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš. *Obchodní zákoník: komentář*. 12. vydání. Praha: CH.Beck, 2009. s. 947.

¹¹⁹ Srov. ELIÁŠ, Karel, DVOŘÁK, Tomáš a kol. *Obchodní zákoník: praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1900*. 4. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde, 2004. s. 657.

„proti zdravému rozumu“.¹²⁰ Zmaření účelu smlouvy samo o sobě není důvodem zániku závazku., ale je specifickým důvodem pro právo odstoupit od smlouvy. Zmaření účelu smlouvy musí vycházet z vnějších příčin, mimo smluvní strany a trh. Zvláštností v tomto případě je skutečnost, že odstupuje strana, která je dotčena zmařením účelu smlouvy. Účelem tohoto institutu je odvrátit větší nepříznivé důsledky, ale nemůže to být ke škodě druhé strany.¹²¹

„Podstata je v konstrukci, že se při výslovném ujednání účelu (kauzy) uzavření smlouvy má za to, že je v takovém smluvním ujednání obsažena i mlčky sjednaná *clausula rebus sic stantibus*, která však nekryje takovou změnu poměrů, jež pojmově spadá do okruhu tzv. běžného podnikatelského rizika ani tu, jež byla vyvolána prostým vývojem ekonomiky a trhu.“¹²² „Účel smlouvy nelze dovozovat z její povahy. Není-li ve smlouvě účel smlouvy vyjádřen, nelze zmaření účelu smlouvy jako důvod zániku závazku použít.“¹²³

Předpokladem odstoupení od smlouvy při zmaření účelu smlouvy je současné splnění několika podmínek, a to¹²⁴:

- musí dojít ke zmaření základního účelu smlouvy¹²⁵,
- základní účel smlouvy musí být ve smlouvě výslovně vyjádřen,
- tento účel byl zmařen podstatnou změnou okolností, ke které došlo po uzavření smlouvy a
- strana dotčena zmařením účelu smlouvy musí odstoupit od smlouvy.

Co se rozumí podstatnou změnou okolností? To je nutné posuzovat podle konkrétního případu. Nicméně zákonodárce podpůrně stanoví v ust. § 356 odst. 2 obchodního zákoníku, že za podstatnou změnu okolností se nepovažuje změna majetkových poměrů některé ze stran a ani změna hospodářské či tržní situace.

Odstoupení od smlouvy v důsledku zmaření účelu smlouvy má stejné účinky jako odstoupení od smlouvy podle obecné úpravy. Platí pro ně přiměřeně ust. § 351 obchodního zákoníku. Specificky je upravena povinnost k náhradě škody vzniklé odstoupením od smlouvy.¹²⁶ A tedy, i když osobě vznikne právo odstoupit od smlouvy, odpovídá druhé smluvní straně za škodu, kterou utrpěla v souvislosti s jejím odstoupením od smlouvy. Povinnost k náhradě škody

¹²⁰ Srov. BEJČEK, Josef, ELIÁŠ, Karel, RABAN, Přemysl a kol. *Kurs obchodního práva: obchodní závazky*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007. s. 217.

¹²¹ Srov. ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. *Obchodní zákoník: komentář*. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 952.

¹²² ELIÁŠ, Karel, DVOŘÁK, Tomáš a kol. *Obchodní zákoník: praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1900*. 4. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde, 2004. s. 664-665.

¹²³ DĚDIČ, Jan. *Obchodní zákoník: komentář*. Díl IV. 1. vydání. Praha: Polygon, 2002. s. 3389.

¹²⁴ Srov. BEJČEK, Josef, ELIÁŠ, Karel, RABAN, Přemysl a kol. *Kurs obchodního práva: obchodní závazky*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007. s. 217 - 218.

¹²⁵ Základní účel smlouvy je hlavní pohnutkou k uzavření smlouvy, bez naděje na jeho dosažení by smlouva nebyla vůbec uzavřena.

¹²⁶ Srov. PELIKÁNOVÁ, Irena a kol. *Obchodní právo. II. díl*. 2. přepracované vydání. Praha: Codex, 1999. s. 218.

je založena jako důsledek dovoleného právního jednání. Nejedná se o sankci za delikt, ale o zákonné určení, koho stíhají důsledky rizika změny poměrů.¹²⁷

Obchodní zákoník neupravuje v souvislosti s právní úpravou zmaření účelu smlouvy možnost zprostit se odpovědnosti za škodu poukazem na skutečnost, že škoda byla způsobena okolnostmi vylučujícími odpovědnost, nelze zásah tzv. vyšší moci uplatnit.¹²⁸

„K postupu podle ust. § 356 obchodního zákoníku není důvod tam, kde nastává následná nemožnost plnění, která ovšem maří splnění smlouvy, nikoli její účel. Je třeba tedy v první řadě každou změnu okolností ovlivňující vývoj součinnosti obou smluvních stran nejprve analyzovat, a teprve poté zvolit ve shodě se zákonem postup adekvátní zájmům toho kterého účastníka.“¹²⁹

Stejně tak i závazek uzavřít budoucí smlouvu nebo doplnit chybějící obsah smlouvy též zaniká, jestliže okolnosti, z nichž strany zřejmě vycházely při vzniku tohoto závazku, se do té míry změnil, že nelze na zavázané straně rozumně požadovat, aby smlouvu uzavřela.

„K zániku závazku však dochází, jen když zavázaná strana tuto změnu okolností oznámila bez zbytečného odkladu oprávněné straně (ust. § 356).“¹³⁰

2.17. Dílčí závěr

V rámci této kapitoly jsem se zaměřila na odstoupení od smlouvy ve světle existující judikatury. Soudy se musely v řadě svých rozhodnutí zabírat tímto institutem, tudíž judikatura je velice bohatá. Stejně tak i v odborné literatuře je téma odstoupení od smlouvy často zpracováváno. Pozornost, která je věnována tomuto institutu, zcela koresponduje s jeho postavením v praxi. Bezpochyby jde o nejčastěji využívaný způsob zániku nesplněného závazku.

V praxi mohou vznikat potíže s rozlišováním odstoupení od smlouvy a výpovědi. Oba instituty jsou jednostrannými úkony a směřují k zániku smlouvou založeného závazku. Nicméně výpověď se typicky využívá pro ukončení závazku k nepřetržité nebo opakované činnosti a je i pro oblast obchodněprávních vztahů upravena v občanském zákoníku. V zákonné podobě lze oba instituty od sebe jednoduše odlišit, ale strany se mohou dohodou odchýlit od zákonné úpravy, která způsobí zaměnitelnost obou institutů.

Specifikem obchodněprávní úpravy odstoupení od smlouvy je rozlišování podstatného a nepodstatného porušení smlouvy. Jako nedostatek považuji skutečnost, že obchodní zákoník

¹²⁷ Srov. ELIÁŠ, Karel, DVOŘÁK, Tomáš a kol. *Obchodní zákoník: praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1900*. 4. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde, 2004. s. 665.

¹²⁸ Srov. DĚDIČ, Jan. *Obchodní zákoník: komentář*. Díl IV. 1. vydání. Praha: Polygon, 2002. s. 3390.

¹²⁹ ELIÁŠ, Karel, DVOŘÁK, Tomáš a kol. *Obchodní zákoník: praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1900*. 4. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde, 2004. s. 665.

¹³⁰ KOBLIHA, Ivan, KALFUS, Jan, KROFTA, Jiří. *Obchodní zákoník: úplný text zákona s komentářem*. Praha: Linde, 2006. s. 1032.

vymezuje podstatné porušení smlouvy v souvislosti s prodlením, což je podle mě naprosto nevyhovující řešení. Zákodárce došel zřejmě ke stejnému závěru a podstatné porušení je ve vládním návrhu občanského zákoníku již vymezeno obecně, tj. bez vazby na prodlení.

Při určení, zda se jedná o podstatné či nepodstatné porušení smlouvy, se přihlíží k okolnostem konkrétního případu. Osobně doporučuji smluvně zakotvit, která porušení budou považována za podstatná, čímž dojde k posílení právní jistoty smluvních stran a odstranění případných pochybností při posuzování charakteru porušení povinnosti.

Spornou se jeví otázka, zda musí být poskytnuta lhůta k odstoupení od smlouvy v režimu nepodstatného porušení smlouvy výslovně či zda stačí jen posečkání po nějakou dobu. Mám za to, že není nutné výslovné poskytnutí dodatečné lhůty.

Dispozitivnost zákonné úpravy umožňuje, aby strany smluvně tuto úpravu doplnili či změnili. Nesmí však vyloučit zákonné důvody odstoupení od smlouvy s ohledem na kogentnost ust. § 344 obchodního zákoníku. I když zákon poskytuje stranám značnou autonomii, aby si smluvně upravili podmínky odstoupení od smlouvy, v praxi se lze nejčastěji setkat s jevem opačným. Smluvní strany tuto oblast zpravidla upravují minimálně či ji zcela opomíjejí.

Běžně se uvádí, že oznámení o odstoupení od smlouvy musí být doručeno druhé smluvní straně, aby nastaly hmotněprávní účinky odstoupení od smlouvy. Nicméně v praxi se lze také setkat s tím, že hmotněprávní účinky odstoupení od smlouvy budou vázány na uplynutí určité lhůty. V rámci příslušné podkapitoly poukazují na názorové střety odborníků týkající se této problematiky. Osobně se přikláním k možnosti navázání účinků odstoupení od smlouvy na uplynutí sjednané lhůty. Dispozitivní zákonná úprava takovou možnost podle mého názoru připouští.

De lege ferenda se počítá s přesunem úpravy obligačního práva do občanského zákoníku. Návrh nového občanského zákoníku předpokládá zamezení jakékoliv duplicitě institutů občanského a obchodního práva, ledaže by její potřeba plynula z principu speciality zákona o obchodních korporacích.¹³¹

Odstoupení od smlouvy je v návrhu nového občanského zákoníku obsaženo v rámci ust. § 1848 až 1852. „*Osnova vychází z návrhu ustanovení o odstoupení od smlouvy obsaženém v platném obchodním zákoníku, bere však zřetel i na standardní zahraniční úpravy.*“¹³²

Jak již bylo uvedeno podstatné porušení je v návrhu nového občanského zákoníku vymezeno obecně. Jako další odlišnost je možné uvést skutečnost, že při částečném plnění

¹³¹Srov. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o obchodních korporacích. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/zakon-o-obchodnich-korporacich/duvodova-zprava.html>.

¹³²Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o obchodních korporacích. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/zakon-o-obchodnich-korporacich/duvodova-zprava.html>.

dlužníka je věřitel oprávněn odstoupit od smlouvy ohledně celého plnění, pokud částečné plnění nemá pro věřitele význam. Je zde výslovně zakotveno, že odstoupením od smlouvy nejsou dotčena práva třetích osob nabytá v dobré víře. Dále se zde normuje, že byl-li dluh zajištěn, nedotýká se odstoupení od smlouvy ani zajištění.

Úprava je prakticky totožná s aktuální úpravou odstoupení od smlouvy obsaženou v obchodním zákoníku, v některých směrech je podrobnější. Návrh respektuje autonomii vůle stran, bere však v úvahu i racionální vyznění normativní úpravy, šetřícího jistotu smluvních stran. Změny navrhované u institutu odstoupení od smlouvy v rámci návrhu nového občanského zákoníku považují za žádoucí a považují je za krok správným směrem.

3. Nemožnost plnění

3.1. Pojem

Je nutné zdůraznit, že zánik již existujícího nesplněného závazku může vyvolat jen následná nemožnost plnění, tj. taková skutečnost, která tu v době jeho platného vzniku nebyla a nastala až následně, tudíž jen na ni je možné aplikovat zákonná ustanovení týkající se nemožnosti plnění.

„Nemožnost plnění představuje nepochybně nejhlubší zásah do obligačních vztahů. Jejím bezprostředním následkem je, že obligační povinnost nebude splněna, resp. že cíle, jehož bylo sledováno uzavřením závazku (kauzy závazku) nebude dosaženo.“¹³³

Nemožnost plnění představuje problematiku ve starší literatuře často zpracovávanou. A jak tomu již bývá, čím větší zájem je projevován o určitou otázku, tím více názorů na ni existuje a problematika se tak stává úměrně nepřehlednou a čím dál komplikovanější.

Souhlasím s Kandou, že nelze stanovit obecný právní pojem nemožnosti plnění platný pro všechny právní řády. Nemožnost plnění představuje právní skutečnost obsaženou v hypotéze právní normy a jako takovou je nutné ji vždy vykládat v souvislosti s konkrétním právním řádem, jehož součástí jsou příslušné právní normy.¹³⁴

Právní úprava v České republice zaměřuje svou pozornost téměř výlučně na problematiku nemožnosti následné, u nemožnosti počáteční si vystačí jen s obecnou formulací.

S ohledem na to, že míra regulace nemožnosti plnění v jednotlivých evropských státech je na různé úrovni, jsou vyvíjeny snahy k vytvoření určitého minimální regulace na nadnárodní úrovni. Zde patří např. UNIDROIT Principy mezinárodních obchodních smluv, které regulují počáteční nemožnost plnění v čl. 3.3. a následnou v rámci podstatné změny poměrů v čl. 6.2.1 an. Dále je možné uvést Evropské principy smluvního práva v čl. 4.102 a čl. 6.111¹³⁵.

3.2. Historický vývoj právní úpravy nemožnosti plnění

Nemožnost plnění je imanentní součástí kontinentálního práva. Počátky problematiky nemožnosti plnění lze nalézt již v právu římském, ačkoliv k největšímu rozvoji došlo až

¹³³ KANDA, Antonín. *Nesplnění závazku a jeho právní následky*. Praha: Academia, 1970. s. 17.

¹³⁴ Srov. KANDA, Antonín. *Vliv změny poměrů na trvání závazku*. Praha: Academia, 1966. s. 130.

¹³⁵ Srov. ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář. 2. svazek*. Praha: Linde, 2008. s. 1679.

v pozdější době. Doktrína nemožnosti získala na významu především v době středověku, kdy se jí dostalo morálních rozměrů - není možné, aby byl někdo morálně zavázán k nemožnému.¹³⁶ Nemožnosti plnění byla věnována značná pozornost především německou právní vědou ve druhé polovině 19. století a na počátku 20. století.¹³⁷

Základem pro učení o nemožnosti plnění je Celsova věta *Impossibilium nulla obligatio est* (D.50, 17, 185), jejíž překlad do češtiny není jednotný a je překládána buď jako *Nemožné nemůže být předmětem závazku* nebo *K nemožnému závazek nevznikne*¹³⁸.

V rámci obecného zákoníku obchodního z roku 1862 se s úpravou odstupného nesetkáme, avšak s poukazem na jeho čl. 1³⁹ by bylo možné aplikovat úpravou nemožnosti plnění obsaženou v československém obecném občanském zákoníku. Právo občanské představuje pramen terciární, který je možné aplikovat až po obchodním zákoníku a obchodních zvyklostech. „Právo obchodní nemohlo by - nejsou doplňováno právem občanským - samostatně upravovati věci obchodní, neboť obsahuje jen ustanovení, která mění úpravu práva občanského, jde-li o věci obchodní, takže předpokládá právní platnost ustanovení měněných.“⁴⁰ Úprava v československém obecném zákoníku občanském je vcelku skromná.⁴¹ Počáteční nemožnost byla upravena v ust. § 878⁴² a následná nemožnost v ust. § 1447⁴³.

Občanský zákoník č. 141/1950 Sb. obsahuje úpravu následné nemožnosti plnění v ust. § 261. Podle této úpravy *Jestliže dlužník zavinil nemožnost splnění, závazek zaniká a věřitel je oprávněn požadovat náhradu škody nesplněním vzniklé.* V případě, že nastane pouze částečná nemožnost, je věřitel oprávněn odstoupit od zbývající části plnění, která nezanikla pro nemožnost plnění, jestliže lze z účelu splnění či povahy smlouvy usoudit, že věřitel nemůže mít zájem na zbývajícím plnění.

V rámci hospodářského zákoníku byla úprava počáteční nemožnosti vložena do ust. § 24 odst. 1, a to novelou provedenou zákonem č. 138/70 Sb. s účinností od 1. 1. 1971. Na základě novely provedené zákonem č. 103/1990 Sb. s účinností od 1. 5. 1990 byla přesunuta do ust. § 21

¹³⁶ Srov. ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář. 2. svazek.* Praha: Linde, 2008. s. 1677.

¹³⁷ Srov. KANDA, Antonín. *Nesplnění závazku a jeho právní následky.* Praha: Academia, 1970. s. 16.

¹³⁸ Srov. ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář. 2. svazek.* Praha: Linde, 2008, s. 1676.

¹³⁹ „Ve věcech obchodních použití jest, pokud tento zákoník ustanovení nemá, obchodních obyčejů, a za jich nedostatku všeobecného práva občanského.“

¹⁴⁰ ROUČEK, František. *Československé právo obchodní. I. část obecná.* Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1938. s. 54.

¹⁴¹ Srov. ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář. 2. svazek.* Praha: Linde, 2008. s. 1679.

¹⁴² Ust. § 878 československého obecného zákoníku občanského: „Co jest nepřímou nemožné, nemůže se státi předmětem platné smlouvy. Je-li ujednáno zároveň možné i nemožné, bude smlouva v oné části platnou, pokud nevyplývá ze smlouvy, že nelze jeden článek oddělit od druhého. Kdo uzavírá smlouvu nemožnost znal nebo znáti musel, jest povinen druhé straně, pokud o ní neplatí totéž, nahraditi škodu, kterou utrpěla, důvěřujíc v platnost smlouvy.“

¹⁴³ Ust. § 1447 československého obecného zákoníku občanského: „Stihne-li určitou věc náhodou zkrátka, pomíjí všechny závazek týkající se té věci, ba ani ceny její netřeba nahraditi. Taktéž budiž tomu, když náhoda znemožňuje někomu, aby splnil závazek nebo zaplatil dluhu. V takovém případě však dlužník vždy vrat' nebo nahrad jako držitel bezelstný straně druhé, co mu dala plnivší závazek, a to tak, aby netěžil z její škody.“

odst. 1. Úprava nemožnosti plnění nezaznamenala od 1. 1. 1971 žádnou obsahovou změnu a je totožná i s úpravou počáteční nemožnosti plnění obsaženou v ust. § 37 odst. 2 občanského zákoníku. Význam novely provedené zákonem č. 103/1990 Sb. spočívá ve skutečnosti, že odstranila terminologii spjatou se socialistickým společenským vlastnictvím a vypustila ustanovení o svérázných subjektech „socialistického práva“.¹⁴⁴

Stejně tak i úprava následné nemožnosti plnění se dostala do hospodářského zákoníku na základě novely provedené zákonem č. 138/1970 Sb. Úprava následné nemožnosti v ust. § 129b normuje, že závazek zaniká v důsledku nemožnosti plnění. Jako výjimku z tohoto pravidla uvádí případ, kdy nemožnost plnění způsobila zavázaná organizace. Zde k zániku závazku nedochází.

Podle odst. 2 může však nastat situace, kdy se nemožnou stane pouze část plnění. V tomto případě zaniká závazek pouze co do této části. Vyplývá-li však z povahy smlouvy anebo z účelu plnění, který byl organizacím znám při vzniku závazku, že plnění zbytku by bylo hospodářsky neodůvodněné, zaniká závazek v celém rozsahu.

3.3. Vztah občanskoprávní a obchodněprávní úpravy

S problematikou nemožnosti plnění se lze setkat jak v zákoníku občanském, tak v zákoníku obchodním. S ohledem na tuto skutečnost je nutné vymezit vzájemný vztah těchto úprav.

Obecná úprava nemožnosti plnění je v občanském zákoníku, a to konkrétně v ust. § 575 až § 577. Obchodní zákoník obsahuje speciální úpravu dodatečné nemožnosti plnění, která se aplikuje výlučně pro oblast závazků obchodněprávních. Úprava se nachází v ust. § 352 až § 354 a jedná se pouze o doplňky a modifikace k úpravě obecné, čemuž odpovídá i název příslušného oddílu - *Některá ustanovení o dodatečné nemožnosti plnění*.

Na rozdíl od úpravy občanskoprávní, úprava obsažená v obchodním zákoníku má dispozitivní povahu, což můžeme dovést a contrario z ust. § 263 odst. 2 obchodního zákoníku.

Při aplikaci zákonných ustanovení má s ohledem na zásadu *lex specialis derogat generali* přednost úprava obsažená v obchodním zákoníku. Pouze v případě, kdy určitá otázka není upravena v obchodním zákoníku, aplikuje se subsidiárně úprava občanskoprávní.

3.4. Členění nemožnosti plnění

V literatuře se lze setkat s různými způsoby členění nemožnosti plnění, a to na:

¹⁴⁴ HAVLAN, Petr. *Vlastnictví státu*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2000. s. 230.

- počáteční a následnou (dodatečná) nemožnost,
- přechodnou a trvalou nemožnost,
- faktickou, právní a hospodářskou nemožnost,
- objektivní a subjektivní nemožnost.

Ve starší literatuře se uplatňovaly i další způsoby členění nemožnosti, které v dnešní době nejsou běžně používány. Kubeš poukazuje na to, že nauka si vytvořila množství druhů nemožností, přičemž řada těchto druhových párů chybí proti základním pravidlům konkrétní právní logiky, stejně jako proti zásadě hospodárnosti myšlení a praktičnosti.¹⁴⁵ O jakékoliv jednotnosti a přesném vymezení jednotlivých druhů nemožnosti však nemůže být ani řeč.

Tak například ve své knize *Nemožnost plnění a právní norma* Kubeš uvádí, že nemožnost je možné členit na nemožnost logickou a juristickou, přičemž toto členění odmítá jako nesprávné a neúčelné. Logická nemožnost nastává v případě, že plnění je neuskutečnitelné podle přírodních zákonů. Oproti tomu juristická nemožnost zahrnuje „i případy, kdy plnění je sice možné, ale toto plnění by vyžadovalo vynaložení velmi značných obětí, ať již na penězích, ať na ostatních rázu ideálního, jako např. na zdraví, svobodě, cti“¹⁴⁶. Případy juristické nemožnosti lze podřadit i pod kategorii nadobligační námahy, nepřičitatelnosti, nedostižnosti, nemožnosti hospodářské nebo morální, stále se však jedná o jedno a totéž.

Kubeš namísto toho prosazuje členění na nemožnost teoretickou a praktickou¹⁴⁷. Teoretickou nemožností¹⁴⁸ se rozumí neuskutečnitelnost dle přírodních zákonů. Tu dále člení na nemožnost v užším smyslu, kdy plnění nemůže nikdy nastat, a v širším smyslu, kdy nemáme absolutní jistotu o neuskutečnitelnosti slíbeného plnění. Praktická nemožnost¹⁴⁹ znamená, že splnění závazku není sice neuskutečnitelné podle přírodních zákonů, avšak pravděpodobnost úspěchu je zcela mizivá. Kritériem pro jejich členění je kvantita pravděpodobnosti neuskutečnění. Stupeň nepravděpodobnosti uskutečnění u nemožnosti teoretické v užším smyslu je 100%, u nemožnosti teoretické v širším smyslu je nižší než 100% a u nemožnosti praktické je ještě nižší, avšak musí dosahovat takového stupně, abychom zde měli nemožnost. Posouzení pravděpodobnosti uskutečnění je ponecháno soudci.

3.4.1 Počáteční a následná nemožnost

¹⁴⁵ Srov. KUBEŠ, Vladimír. *Nemožnost plnění a právní norma*. Nakladatelství „Orbis“ Praha, 1938. s. 21.

¹⁴⁶ KUBEŠ, Vladimír. *Nemožnost plnění a právní norma*. Nakladatelství „Orbis“ Praha, 1938. s. 26.

¹⁴⁷ Srov. KUBEŠ, Vladimír. *Nemožnost plnění a právní norma*. Nakladatelství „Orbis“ Praha, 1938. s. 55.

¹⁴⁸ Tak např. závazek porazit býka, který mezitím uhynul.

¹⁴⁹ Tak např. závazek dodat určité, individuálně určené zboží, které se v důsledku ztroskotání lodi ocitlo na mořském dně.

„Podstatou nemožnosti plnění je buď počáteční kauzální nemožnost, nebo taková změna v okolnostech plnění, že další není kauzálně možné.“^{d50} Rozlišování nemožnosti na počáteční a následnou považují z uvedených členění nemožnosti za nejdůležitější, jelikož je uplatňováno i v rámci platné právní úpravy. Zákon spojuje s počáteční a následnou nemožností rozdílné následky.

Počáteční nemožnosti spočívá v tom, že se někdo zaváže poskytnout plnění neuskutečnitelné v důsledku určité právní překážky existující zde již v době učinění právního úkonu.

Kubeš vymezuje počáteční nemožnost jako „tu, která byla dána již v době uzavření smlouvy, resp. když v době uzavření smlouvy bylo jisto, že plnění bude v době splatnosti nemožné, tj. dalo se to předpokládati podle našich zkušeností a normálního průběhu věci; k tomu musí však ještě přistoupení další skutečnost, že totiž nemožnost bude nepřetržitě trvati až do doby plnění“.¹⁵¹

Jaké jsou následky počáteční nemožnosti? Při počáteční nemožnosti plnění nastává neplatnost právního úkonu s ohledem na dikci ust. § 37 odst. 2 občanského zákoníku.

Je možné se setkat i s názorem, že „při počáteční nemožnosti plnění nedochází ke vzniku neplatného jednání (nulám negotium), ale nedochází ke vzniku jednání vůbec (non negotium).“^{d52} Eliáš toto tvrzení odůvodňuje tím, že strany zavazují se k nemožnému jednání, popírají kauzu smlouvy a nenaplnují podstatnou složku smlouvy. Nelze tedy uznat, že by toto zakládalo jednání, byť neplatné. Osobně se přikláním k názoru prvnímu, tedy že počáteční nemožnost vyvolává neplatnost právního úkonu, jelikož platná právní úprava takový právní následek výslovně zakotvuje.

Následná nemožnost¹⁵³ plnění představuje případ, kdy se dlužník zaváže k plnění, které se stane v důsledku určité skutečnosti nemožným, ač v době uzavření smlouvy bylo objektivně splnitelné. Závazek v důsledku následné nemožnosti zanikne, aniž by bylo třeba činit jakýkoliv úkon na straně dlužníka či věřitele. Následná nemožnost plnění nemůže způsobit neplatnost právního úkonu ve smyslu § 37 odst. 2 občanského zákoníku, ale povinnost dlužníka plnit zaniká.

Kubeš ve své knize uvádí, že „nemožnost následná je tehdy, když nastala teprve po okamžiku, který jsme poznali jako relevantní pro nemožnost počáteční, a bude trvati rovněž až do doby plnění. Doba, kdy splnění bude mít ještě charakter plnění podle smlouvy, bývá někdy krátká, někdy pak delší. Rozhodný bude obsah konkrétní právní normy“.¹⁵⁴

¹⁵⁰ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář. 2. svazek*. Praha: Linde, 2008. s. 1680.

¹⁵¹ KUBEŠ, Vladimír. *Nemožnost plnění a právní norma*. Nakladatelství „Orbis“ Praha, 1938. s. 128.

¹⁵² ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: velký akademický komentář. 2. svazek*. Praha: Linde, 2008. s. 1677.

¹⁵³ Tak např. dlužník se zaváže zprostředkovat dodání projektu od architekta, který následně zemře.

¹⁵⁴ KUBEŠ, Vladimír. *Nemožnost plnění a právní norma*. Nakladatelství „Orbis“ Praha, 1938. s. 128.

„Lze říci, že koncepce následné nemožnosti plnění narušuje zásadu pacta sunt servanda a zásadní vázanost smlouvou - důvody pro regulaci následné nemožnosti plnění jsou tak v mnohém dány spíše motivy hospodářskými a sociálními než motivy právními, což jen dokazuje hospodářskou podstatu smluvního práva.“¹⁵⁵

Pro určení, zda se jedná o nemožnost počáteční či následnou bude rozhodující okamžik uzavření smlouvy. Tak například v rozhodnutí z roku 1923, Vážný č. 3191, se uvádí, že „nejde o nemožnost následnou, byla-li tu již v době uzavření smlouvy, třeba byla teprve potom zjištěna“.

Při posuzování následné nemožnosti plnění nelze přihlížet k událostem, které nastaly až dodatečně s odstupem času po vzniku překážky plnění. Pro závěr, zda lze plnění uskutečnit až po sjednaném čase, jsou tak rozhodné pouze okolnosti, které zde existují v době vzniku překážky plnění.¹⁵⁶

Jaká ale bude situace v případě, že je uzavřena smlouva s podmínkou odkládací či rozvazovací? Pokud máme ve smlouvě podmínku rozvazovací, pak vznik povinnosti nastává zpravidla již v okamžiku uzavření smlouvy a tento okamžik je rozhodující pro určení, zda se jedná o nemožnost počáteční či následnou.

V případě sjednání podmínky odkládací není až do jejího naplnění splněna podmiňující skutková podstata, a tudíž není povinnost dána. Proto pokud nastala nemožnost plnění v době od uzavření smlouvy s podmínkou odkládací do splnění této podmínky, běží o nemožnost počáteční.¹⁵⁷

Výše uvedené je možné zobecnit a říci, že okamžikem rozhodným pro posouzení, zda se jedná o počáteční či následnou nemožnost, je okamžik účinnosti jednání, neboť do té doby na základě vůle stran není úkon perfektní¹⁵⁸.

3.4.2 Nemožnost trvalá a přechodná

Nemožnost lze tedy členit na nemožnost trvalou a přechodnou. Obecně lze říci, že o trvalou nemožnost se jedná v případě, kdy můžeme podle svých zkušeností říci, že se nikdy nezmění v možnost. O nemožnosti přechodné lze hovořit tehdy, když její trvání je časově ohraničeno.

Kubeš má za to, že členění na nemožnost přechodnou a trvalou je zcela zbytečné, když relevantní je jen ta nemožnost, která má v rozhodné době charakter trvalosti, přičemž s ohledem na pravděpodobnost našeho poznání půjde jen o trvalost pravděpodobnou.¹⁵⁹

¹⁵⁵ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář. 2. svazek*. Praha: Linde, 2008. s. 1677.

¹⁵⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 4. 2007, sp. zn. 32 Odo 795/2006.

¹⁵⁷ SEDLÁČEK, Jaromír, ROUČEK, František a kol. *Komentář ke československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl IV*. Praha: V. Linhart, 1936. s. 110.

¹⁵⁸ Srov. ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář. 2. svazek*. Praha: Linde, 2008. s. 1677-1678.

I Bejček uvádí, že nemožnost musí být trvalá, a tudíž zánik závazku nemůže být vyvolán pouhou nemožností přechodnou (dočasnou).¹⁶⁰

S ohledem na výše uvedené můžeme konstatovat, že dočasná překážka, o které strany ví, že pomine, nezakládá nemožnost plnění a dlužník je stále povinen splnit svou povinnost a věřitel musí čekat toto plnění. Tato dočasná překážka zakládá prodlení se všemi jeho následky. Eliáš dodává, že tato dočasná nemožnost nesmí být v rozporu hospodářským účelem smlouvy¹⁶¹.

Pokud však strany mají za to, že neexistuje předpoklad, že by překážka bránila splnění závazku zanikla, pak se jedná o překážku trvalou, která má za následek zánik závazku pro nemožnost plnění. Případné obživení závazku nepřichází v úvahu, jelikož dlužník by se dostal do stavu nejistoty, kdy by mu hrozilo nebezpečí, že věřitel bude požadovat plnění v budoucnu po případném náhodném odpadnutí překážky. Toto řešení tedy podporuje požadovaný stav právní jistoty.

3.4.3 Nemožnost faktická

Faktickou nemožnost je možné definovat jako neproveditelnost a lze ji dále dělit na nemožnost objektivní a subjektivní.

Plnění je objektivně nemožné, nelze-li je uskutečnit dlužníkem a ani žádnou jinou osobou, tedy nelze plnit vůbec. „*Tak například závazek ze smlouvy o zprostředkování (§ 642 obchodního zákoníku) pro následnou nemožnost zanikne tehdy, má-li být zajištěna příležitost zájemce uzavřít smlouvu s osobou, která zemře nebo zanikne. Stejně tak se stane nemožným závazek ze smlouvy o dílo (§ 563 obchodního zákoníku), má-li být podle ní vybudována stavba na pozemku, který se pro sesuv půdy stal k stavbě nezpůsobilý.*“¹⁶²

Subjektivní nemožnost spočívá v tom, že dlužník není schopen splnit svůj závazek, ale je možné jej splnit pomocí jiné osoby. V tomto případě je možnost zániku závazku ve sféře obchodního práva podstatně omezena s ohledem na dikci ust. § 352 odst. 1 obchodního zákoníku. Nastane - li tedy překážka splnění na straně dlužníka, je povinen zajistit, aby bylo plněno s využitím někoho jiného. Tak např. je-li lahůdkář zavázán vůči akciové společnosti dodat občerstvení na její valnou hromadu, nezbavuje jej této povinnosti zastavení provozu jeho výrobní úředním rozhodnutím; naopak musí zajistit objednané zboží vlastním nákladem jinde a

¹⁵⁹ srov. KUBEŠ, Vladimír. *Nemožnost plnění a právní norma*. Nakladatelství „Orbis“ Praha, 1938. s. 136.

¹⁶⁰ srov. BEJČEK, Josef. *Nemožnost plnění. Právní rádce*, 1994, roč. 2, č. 9, s. 19.

¹⁶¹ srov. ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář. 2. svazek*. Praha: Linde, 2008. s. 1682.

¹⁶² ELIÁŠ, Karel. *Následná nemožnost plnění se zřetelem k obchodním závazkům. Právní praxe v podnikání*, 1995, roč. 4, č. 7-8, s. 26.

dodávku uskutečnit. Sám ovšem zůstává prodávajícím a vyšší náklady spojené s opatřením zboží jdou k jeho tíži.¹⁶³

Jak by se posuzovala situace, kdy by splnění závazku bylo na základě smlouvy, povahy závazku nebo obojího vázáno na osobní vlastnosti dlužníka¹⁶⁴? V tomto případě již dochází k zániku z důvodu nemožnosti plnění na straně dlužníka.

Obecně ale platí, že nemožnost plnění musí mít objektivní povahu k tomu, aby vedla k zániku závazku, tzn. nezávislá na osobě nebo vůli dlužníka.

Ve starší literatuře je na místo pojmu faktická nemožnost používán pojem fyzická nemožnost. Fyzicky nemožným je „*to, co odporuje fyzickým zákonům přírodním či alespoň tělesným nebo duševním silám promitenta, při čemž ovšem musí se bedlivě rozlišovati nemožnost od pouhé obtížnosti a nezryklosti plnění*“.¹⁶⁵

Kanda členění na objektivní a subjektivní nemožnost považuje za zbytečné, neboť jak sám uvádí: „*V obou případech at' se jedná o nemožnost objektivní či subjektivní je třeba zkoumat, zda splnění je možné či nikoliv, a to z hlediska dosažení kauzy (hospodářského cíle) závazku*“¹⁶⁶. Souhlasím s jeho názorem a výše uvedené je dalším důkazem toho, že teorie nemožnost plnění rozpracovala do takových detailů, které jsou pro praxi nadbytečné.

3.4.4 Právní nemožnost

V případě právní nemožnosti, je předmět plnění neuskutečnitelný proto, že tomu brání určitá právní překážka. „*Doktrinální literatura dovodila, že je-li plnění nemožné, protože tomu následně brání právní předpis, nejedná se o plnění nemožné, ale o plnění zakázané podle ust. § 39 občanského zákoníku.*“¹⁶⁷

„*Právní nemožnost tedy není nemožnosti v pravém slova smyslu - plnění nedovolené právním předpisem je plněním zakázaným, nezákonným a v důsledku toho odpadá právní důvod závazku, který se změnou právní úpravy stává neplatným.*“¹⁶⁸

Nicméně obchodní zákoník považuje takové plnění za plnění nemožné, i když se jedná o konstrukci teoreticky chybnou. Nemožnost právní je pozitivně vymezena v ust. § 352 odst. 2 obchodního zákoníku a je založena na tom, že právní předpisy, které byly vydány po uzavření smlouvy a jejichž účinnost není časově ohraničena, dlužníkovi zakazují chování, k němuž je

¹⁶³ Srov. ELIÁŠ, Karel. Následná nemožnost plnění se zřetelem k obchodním závazkům. *Právní praxe v podnikání*, 1995, roč. 4, č. 7-8, s. 26.

¹⁶⁴ Např. invalidita obchodního zástupce vyvolá zánik závazku ze smlouvy o obchodním zastoupení

¹⁶⁵ SEDLÁČEK, Jaromír, ROUČEK, František a kol. *Komentář ke československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl IV.* Praha: V. Linhart, 1936. s. 111.

¹⁶⁶ KANDA, Antonín. *Nesplnění závazku a jeho právní následky.* Praha: Academia, 1970. s. 24.

¹⁶⁷ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář. 2. svazek.* Praha: Linde, 2008. s. 1680.

¹⁶⁸ ELIÁŠ, Karel. Následná nemožnost plnění se zřetelem k obchodním závazkům. *Právní praxe v podnikání*, 1995, roč. 4, č. 7-8, s. 24-25.

zavázán, nebo vyžadují úřední povolení, jež dlužníku nebylo uděleno, ačkoliv o ně řádně usiloval. Podmínkou pro to, aby nastala právní nemožnost, je skutečnost, že změna právní úpravy nastala až po uzavření smlouvy a zároveň účinnost nebyla časově omezena.¹⁶⁹ „Při časovém obranění působnosti takových právních předpisů by nebyl splněn znak trvalosti a plnění by bylo možné později.“¹⁷⁰

Lze docílit zániku závazku pro právní nemožnost plnění i při dočasné překážce? Ve smlouvě lze však sjednat, že nemožnost plnění bude způsobovat i dočasné omezení obchodu nebo dočasné vyloučení určitých věcí extra commercium. Takové odchýlení od zákonné úpravy je možné, jak již bylo uvedeno, díky tomu, že ustanovení zákona upravující problematiku nemožnosti plnění mají dispozitivní charakter.

Jak již bylo uvedeno, právní nemožnost plnění nastává, i tehdy, pokud následná změna předpisu vyžaduje k plnění, jež je předmětem závazku, vydání úředního povolení. Pokud se k určité činnosti vyžaduje úřední povolení, pak je nutné o jeho vydání usilovat k tomu, aby mohla následně nastat nemožnost plnění v případě jeho neudělení.

Jak se bude situace posuzovat v případě, že je úřední povolení nutné podle právních předpisů platných již v době uzavření smlouvy? „V tomto případě již nemůžeme hovořit o následné nemožnosti plnění při nevydání příslušného úředního povolení. Smlouva podmíněna takovýmto úředním povolením vůbec nenabude účinnosti, a pokud o takové úřední povolení nebylo požádáno do tří let od uzavření smlouvy, nastupuje fikce, že účastníci od smlouvy odstoupili.“¹⁷¹

Mezi klasické případy právní nemožnosti plnění patří zákaz vývozu určitého zboží anebo nevydání exportní licence.

„Plnění závazku v rozporu s kogentními právními předpisy nebude samozřejmě vynutitelné, ale je možné smluvit si povinnost reagovat na změnu donucujících právních předpisů nebo neudělení úředního povolení vhodnou změnou smlouvy.“¹⁷²

Případy nemožnosti plnění se vyskytují častěji v zahraničním obchodě nebo v souvislosti s ním. Tak např. pokud je zakázán vývoz určitého druhu zboží z ciziny, pak tento zákaz jednoznačně zmaří i obchod v tuzemsku, když tuzemský dodavatel, který se zavázal toto zboží z ciziny opatřit tuzemskému odběrateli, nemůže dostát své povinnosti vůči němu.¹⁷³

Právní nemožnost plnění v případě zamítnutí žádosti o vydání úředního povolení v mezinárodním obchodu upravuje ust. § 731 odst. 4 obchodního zákoníku. Povinnost opatřit

¹⁶⁹ BEJČEK, Josef, ELIÁŠ, Karel, RABAN, Přemysl a kol. *Kurs obchodního práva: obchodní závazky*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007. s. 212.

¹⁷⁰ Srov. BEJČEK, Josef. Nemožnost plnění. *Právní rádce*, 1994, roč. 2, č. 9, s. 19.

¹⁷¹ ELIÁŠ, Karel, DVOŘÁK, Tomáš a kol. *Obchodní zákoník: praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1900*. 4. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde, 2004. s. 660.

¹⁷² Srov. BEJČEK, Josef. Nemožnost plnění. *Právní rádce*, 1994, roč. 2, č. 9, s. 19.

¹⁷³ ELIÁŠ, Karel. Následná nemožnost plnění se zřetelem k obchodním závazkům. *Právní praxe v podnikání*, 1995, roč. 4, č. 7-8, s. 26.

potřebná opatření je rozložena mezi dlužníka a věřitele tak, že v zásadě každý z nich musí opatřit povolení zpravidla ve svém státě. Pokud strana, která je povinna povolení opatřit, tuto svou povinnost nesplní, pak jí vzniká povinnost nahradit druhé straně škodu způsobenou zánikem závazku. Tato objektivní odpovědnost je přísná, ale v mezinárodním obchodu obvyklá.

Jiná by byla situace, kdyby strany uzavřely smlouvu s odkládací podmínkou, spočívající v okolnosti opatření povolení, popřípadě s rozvazovací podmínkou nezískání povolení, ač o ně povinná strana včas a řádně požádala. Také nebude v rozporu s praxí mezinárodního obchodu, když nezískání úředního povolení bude považováno za okolnost vylučující odpovědnost (vyšší moc) jinak povinné strany, zvláště v případě, když k zavedení povinnosti úředního povolení došlo až po vzniku smlouvy, přičemž její zavedení se nedalo při vzniku smlouvy rozumně předpokládat.¹⁷⁴

Ze starší judikatury je možné zmínit rozhodnutí z roku 1919, Vážný č. 352: *„Pokud byla z právního obchodu vyloučena věc, o níž byla uzavřena dodací smlouva, záleží na tom, zda byl zákaz obchodu vydán před uplynutím, nebo po uplynutí dodací lhůty. V prvním případě platí § 352 odst. 2, v druhém platí smlouva a ličnavý prodávající je povinen k náhradě škody pro nesplnění smlouvy.“* Pokud by podobná překážka nastala před uplynutím dodací lhůty, zprostil by se prodávající vzhledem k dikci ust. § 374 odst. 1 odpovědnosti za škodu důkazem, že o úřední povolení řádně usiloval; pokud by ale nastala až v době prodlení prodávajícího s dodávkou, pak by jej ani řádně vyvinuté úsilí o vydání úředního povolení vzhledem k § 374 odst. 2 odpovědnosti nezbavilo.¹⁷⁵

A ze současné judikatury se problematikou právní nemožnosti zaobírá rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. 8. 2007, sp. zn. 33 Odo 766/2005: *„Nebylo-li po uzavření kupní smlouvy vydáno rozhodnutí správního orgánu o změně využití pozemků pro těžbu šterkopísku (územní rozhodnutí), jež bylo podmínkou pro realizaci kupní smlouvy, jde o správní rozhodnutí vydané na základě dříve vydaných předpisů, upravujících správu v oblasti územního plánování a aplikace § 352 odst. 2 ObchZ je v daném případě nesprávná. Taktéž není důvodu pro analogické použití tohoto ustanovení. Právní nemožnost předmětu plnění přichází v úvahu tam, kde je předmět plnění neuskutečnitelný v důsledku právní překážky existující v době učinění právního úkonu.“* V daném případě tedy nenastává právní nemožnost plnění.

3.4.5 Hospodářská nemožnost

¹⁷⁴ srov. ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš. *Obchodní zákoník: komentář*. 12. vydání. Praha: CH.Beck, 2009. s. 1264.

¹⁷⁵ srov. ELIÁŠ Karel, DVORÁK, Tomáš a kol. *Obchodní zákoník: praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1900*. 4. přepracované a rozšířené vydání. Praha:Linde, 2004. s. 660.

Hospodářská nemožnost představuje hraniční případy mezi nemožností plnění a možnostmi splnění. Zde jde vždy o plnění možné a již na úvod je nutné vyloučit úvahy o nemožnosti plnění v pravém slova smyslu.

„Hospodářská nemožnost představuje případ, kdy plnění je objektivně možné, ale z hospodářského hlediska natolik obtížné, že je nelze od dlužníka rozumně požadovat. Ač tedy hospodářská nemožnost není nemožností v pravém slova smyslu, protože i při tíživém dopadu do ekonomických poměrů je plnění zavázané strany možné, nelze v praxi popírat legitimitu judikatury k tomu, aby určité zcela mimořádné případy vzala v úvahu, a předešla tak některým nespravedlnostem.“¹⁷⁶ V opačném případě by zde bylo nebezpečí, že věřitel využije této situace k šikanóznímu výkonu práva s cílem dlužníkovi způsobit újmu.

Eliáš zastává názor, že *„obtížnost plnění zásadně nevede k aplikaci pravidel o nemožnosti plnění a platí zásada pacta sunt servanda, když případně zohlednění hospodářské nemožnosti či nespravedlivě požadované obtížnosti lze aplikačně opřít spíše o dobré mravy, než o nemožnost plnění.“¹⁷⁷*

V rozhodnutí z roku 1922, Vážný č. 1815 se uvádí, že *„K hospodářské nemožnosti plnění dlužno přiblížeti pouze tehdy, nastala-li událostmi, jež strany, uzavírající smlouvu, nemohly předvídati.“* Dále se v rozhodnutí z roku 1929, Vážný č. 8992 uvádí, že *„zproštění závazku pro hospodářskou nemožnost plnění, kterou po případě lze klásti na roveň nemožnosti, jakou má na mysli § 1447 obč. zák. předpokládá, že se plnění stalo pro zavázaného hospodářsky nemožným náhodou, ježto nastaly neočekávané a nepředvídané poměry tou měrou, že by splnění smlouvy ukládalo povinnému takovou obět, kterou na něm nelze rozumně požadovati.“*

Ve starší literatuře je kategorie hospodářské nemožnosti taktéž nazývána jako nadobligační námaha či nedostižnost a zastánci extenzivního výkladu nemožnosti plnění byla řazena do kategorie nemožnosti jako takové¹⁷⁸. Podle Kandy hospodářská nemožnost představovala případy, kdy mělo jít o jakousi nemožnost způsobenou hospodářskými skutečnostmi a ačkoliv ve skutečnosti tu nešlo o žádnou nemožnost plnění, ale o obtížnost, která ztěžovala jedné ze stran (nebo oběma stranám) plnění. Dále poukazuje na to, že i sám název je zajímavý. Jednak ukazuje, že veškeré teorie vznikly na půdě nauky o nemožnosti plnění a zároveň ukazuje i na to, co bylo příčinou vzniku tohoto problému - byly to hospodářské poměry plně krizových zjevů, inflací, apod. kdy dlužník se znenadání působením těchto ekonomických faktorů dostal do situace, kdy sice objektivně mohl plnit, ale setrvání na závazku by vedlo k jeho hospodářskému zničení¹⁷⁹.

¹⁷⁶ BEJČEK, Josef, ELIÁŠ, Karel, RABAN, Přemysl a kol. *Kurs obchodního práva: obchodní závazky*. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007. s. 214.

¹⁷⁷ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář. 2. svazek*. Praha: Linde, 2008, s. 1681.

¹⁷⁸ Mezi zastánce extenzivního výkladu patří např. Titze, který do svého pojmu nemožnosti řadil i ty případy, kdy pouhá slušnost, morálka, etika, atd. vyžadovaly, aby dlužník byl svého závazku zproštěn.

¹⁷⁹ Srov. KANDA, Antonín. *Vliv změny poměrů na trvání závazku*. Praha: Academia, 1966. s. 108.

Zároveň však Kanda rozšiřování tohoto pojmu nepovažuje za správné a pod pojem nemožnosti plnění lze podle jeho názoru subsumovat jen takové plnění, které je skutečně nemožné na základě zjištění všech skutkových okolností, plnění, které nemá podmínky pro to, aby se mohlo stát možným, aby se změnilo ve skutečnost¹⁸⁰.

Z judikatury československého nejvyššího soudu je možné zmínit rozhodnutí z roku 1920, Vážný č. 409, kde se uvádí, že „*naprostá nemožnost plnění jest zde pro žalovaného nikoliv proto, že by výroba tašek byla za všech okolností vůbec nemožná, nýbrž že dodání jich za smluvené ceny jest mu naprosto nemožné, nemá-li míti v zápatí jeho hospodářskou zkrázu. Neboť nejde tu jen o zvýšení cen, s kterým každý řádný obchodník, jakož i výrobce, k dodávce se zavazující, musí počítati, a které po případě má za následek, že na uzavřeném obchodu ničevo nevydělá, ba třeba i prodělá, nýbrž nepředvídaně nastalými událostmi přivoděny byly poměry mimořádné, které způsobily tak závatný vzestup cen, že dodávka za ceny původně smluvené pro každého rozumného obchodníka a dodavatele jest, nemá-li přivoditi jeho hospodářskou záhubu, vyloučena, a proto nutno ji uznati za absolutní či objektivní nemožnost plnění.*“

Přirozeně lze prostřednictvím hospodářské nemožnosti zohlednit případy jen zcela mimořádné a věc posuzovat vždy s prioritním respektem k zájmům věřitele a s požadavkem na profesionalitu dlužníka. Je-li před soudcem alternativa, že svým rozhodnutím vyvolá zničující následek buď pro dlužníka, nebo pro věřitele, nelze zájem dlužníka stavět nad zájem věřitele. Např. nelze vůbec zohledňovat okolnosti spočívající v neprofesionalitě dlužníka - nedostatek dlužníkovy předvídavosti, pokud si mohl být vědom rizikovosti obchodu již v době jeho uzavření, anebo hospodářské skutečnosti, jež nastaly za dlužníkovu prodlení.¹⁸¹

Faldyna se přiklání k názoru, že hospodářskou nemožnost plnění není namístež vázat na subjektivní nemožnost plnění. Jako příklad uvádí situaci, kdy dojde k trvalému zhoršení zdravotního stavu podnikatele - fyzické osoby, které mu brání splnit závazek osobní povahy; z této osobní (subjektivní) situace dlužníka nicméně plyne situace objektivní povahy.¹⁸²

3.5. Možnost či nemožnost plnění?

Nemožnost představuje opak možnosti nebo nedostatek podmínek, jež činí něco možným. Pro právo je nejdůležitější otázka rozlišení mezi tím, kdy je splnění ještě možné a kdy se stává nemožným. Souhlasím s názorem Kandy, že pod pojem nemožnosti lze podřadit pouze

¹⁸⁰ Srov. KANDA, Antonín. *Nesplnění závazku a jeho právní následky*. Praha: Academia, 1970, s. 23.

¹⁸¹ Srov. ELIÁŠ, Karel. Následná nemožnost plnění se zřetelem k obchodním závazkům. *Právní praxe v podnikání*, 1995, roč. 4, č. 7-8, s. 26.

¹⁸² FALDYNA, František. a kol. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. rozšířené vydání. Praha: ASPI, 2007. s. 128-129.

takové plnění, které je skutečně nemožné - tedy nemá dostatek podmínek na to, aby se mohlo stát možným.¹⁸³

Možnost či nemožnost plnění je nutné zkoumat vždy ve vztahu k určité obligaci, nikoliv jako plnění vytržené z kontextu.¹⁸⁴ Zjištění nemožnosti plnění nemusí být vždy spojeno s okamžikem, kdy se splnění stalo nemožným. Plnění se stává nemožným ipso facto tím, že nastane překážka, jedno jestli o tom dlužník ví či ne. Pro zánik povinnosti je rozhodný okamžik, kdy nemožnost plnění nastala.¹⁸⁵

Otázka možnosti či nemožnosti plnění je důležitá v okamžiku splatnosti závazku. Pokud je plnění nemožné už před splatností a je jisté, že tento stav se nezmění (např. věc individuálně určená, jež má být vydána, byla zničena), pak závazek zaniká, aniž se stal splatným. Právní následky nemožnosti plnění nastávají i v případě, že k ní došlo až po splatnosti závazku.¹⁸⁶

Jak rozlišit, zda je plnění možné či nemožné? Toto činí v praxi velké obtíže, čehož si byl vědom i zákonodárce. V ust. § 575 odst. 2 občanského zákoníku proto výslovně zakotvil, že plnění není nemožné, lze-li je uskutečnit za ztížených podmínek, s většími náklady nebo až po sjednaném čase, což můžeme považovat za negativní vymezení nemožnosti plnění.

Bylo judikováno¹⁸⁷, že nemožnost plnění nezpůsobuje např.:

- porucha technologického zařízení dodaného z ciziny, znemožňující dočasně výrobu
- požár v závodě dodavatele
- nezdaří-li se zavázané straně opatřit si subdodavatele, s nímž v době uzavření smlouvy s oprávněnou stranou počítala
- přestalo-li se určité zboží vyrábět v tuzemsku, ale je možné opatřit je dovozem
- přestal-li se určitý stavební materiál, s nímž se počítalo, vyrábět, pokud je možné použít materiál obdobný
- došlo-li k požáru v jednom z výrobních závodů dodavatele, při kterém bylo zničeno výrobní zařízení i zásoba hotového zboží na skladě, a tutéž výrobu provádí jiný závod,
- zboží mělo být vyrobeno na technologickém zařízení z dovozu, jež se stalo prokazatelně vadným, takže muselo být vyměněno a dlužník nebyl v důsledku toho schopen dostát svému závazku ve sjednaném čase.

¹⁸³ KANDA, Antonín. *Nesplnění závazku a jeho právní následky*. Praha: Academia, 1970. s. 23.

¹⁸⁴ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář. 2. svazek*. Praha: Linde, 2008, s. 1680.

¹⁸⁵ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář. 2. svazek*. Praha: Linde, 2008, s. 1683.

¹⁸⁶ ŠVESTKA, Jirí a kol. *Občanský zákoník: komentář. II. díl. 2. vydání*. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 1683.

¹⁸⁷ Srov. ELIÁŠ, Karel, DVORÁK, Tomáš a kol. *Obchodní zákoník - praktické poznámkové vydání s výběrem z judikatury od roku 1900*. 5. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde, 2006. s. 659 a BEJČEK, Josef, ELIÁŠ, Karel, RABAN, Přemysl a kol. *Kurs obchodního práva: obchodní závazky*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007. s. 213.

Důkazní břemeno o nemožnosti plnění, jež má za následek zánik dluhu, nese ve sporu dlužník. Při posouzení, zda dojde k zániku závazku v důsledku nemožnosti plnění, je rozhodující volná úvaha soudcova, podřízena principům ekvity, „*obecnému lidskému cítění a přirozeným zásadám právním*“¹⁸⁸

Je-li předmětem závazku plnění věc individuálně určená, a ta byla zničena, ukradena nebo jiným způsobem zanikla bez možnosti získat ji zpět, pak nastává nepochybně nemožnost plnění.

Pokud však má dlužník plnit věc genericky určenou, pak se zásadně o nemožnost plnění nejedná. S tím souvisí i římské pravidlo „*genus perire non censetur*“.¹⁸⁹

Kanda poukazuje na skutečnost, že podle tehdejšího panujícího názoru je povinnost dlužníka v těchto případech nikoliv na splnění určité druhově určené věci, kterou má např. ve svém vlastnictví, ale opatření této věci.¹⁹⁰

Kubeš však upozorňuje, že je nutné zkoumat, zda se nejedná o tzv. *omezený závazek generický*. Jako příklad uvádí situaci, kdy dlužník se smluvně zaváže dodat 30q pšenice, ale jen ze své zásoby. Zde nemožnost plnění nastává již v případě, že jeho zásoba pšenice zanikla, ne až tehdy, kdy by zanikla pšenice toho druhu vůbec. Nebo je uzavřena kupní smlouva týkající se druhově určené věci dopravované určitou lodí. Pokud přijde celý náklad náhodou ve zkázu, je dlužník liberován, ačkoliv jinde existuje ještě takové zboží. Závazek byl zde omezen na zboží právě tou lodí dopravované.

Závazek je také omezený v případě, že jeho předmět tvoří pouze výrobky vlastního podniku, nemůže-li dlužník v takovém případě tyto předměty vyrábět, a jsou-li zde znaky nemožnosti. Dlužník je liberován, ačkoli ony výrobky lze na trhu získat¹⁹¹.

Z uvedeného lze vyvodit jednoznačný závěr, že nebezpečí nemožnosti je tím větší, čím více je individualizován předmět plnění.

Ze starší judikatury stojí za zmínění rozhodnutí z roku 1922, Vážný č. 2127¹⁹², které jasně dokládá, že za určitých okolností se nemožnost plnění může vztahovat i na plnění jinak zastupitelná. V tomto případě byl žalovaný zavázán dodat žalobci sklizeň chmele z roku 1919, čehož se také žalobce domáhal soudně. Žalovaný se bránil tím, že tato sklizeň již neexistuje, protože chmel, který prodal někomu jinému, byl spotřebován. Soudem první instance byl přesto zavázán k plnění s odůvodněním, že námitka je bezcenná a že žalovaný musí nést následky

¹⁸⁸ BEJČEK, Josef, ELIÁŠ, Karel, RABAN, Přemysl a kol. *Kurs obchodního práva: obchodní závazky*. 4. vydání. Praha: C.H.Beck, 2007. s. 212.

¹⁸⁹ V překladu znamená, že „Genericky určený závazek nezanikne“.

¹⁹⁰ Srov. KANDA, Antonín. *Nesplnění závazku a jeho právní následky*. Praha: Academia, 1970. str. 20.

¹⁹¹ SEDLÁČEK, Jaromír, ROUČEK, František a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl IV*. Praha: V. Linhart, 1936. s. 408.

¹⁹² Srov. BEJČEK, Josef, ELIÁŠ, Karel, RABAN, Přemysl a kol. *Kurs obchodního práva: obchodní závazky*. 4. vydání. Praha: C.H. Beck, 2007. s. 211.

vlastního jednání (a tedy i prodlení). Soudy vyšších stupňů však správně poukázaly na fakt, že nelze nikoho nutit k plnění, jež nelze uskutečnit, a to i tehdy, jde-li o nemožnost vyvolanou jeho vlastním jednáním. Žalobce může uplatnit pouze právo na náhradu škody.

Nemožnost plnění je nutné odlišovat od prodlení. „Základní rozdíl mezi prodlením a nemožností plnění spočívá v tom, že při prodlení, je plnění stále ještě možné, a dlužník a věřitel jsou ochotní¹⁹³ dostat svým povinností, i když ne v čase původně určeném. Ovšem v případech, kdy je možné ještě dodatečné splnění, nemůže tato možnost se všemi svými důsledky trvat věčně. Rozsah tohoto časového prostoru závisí na vlastnostech smlouvy, zejména na jejím obsahu a účelu.“¹⁹⁴

3.6. Částečná nemožnost plnění

„Nemožnost plnění není vždy důvodem pro zánik obligace, ale často důvodem pro změnu obligace změnou okolností. Tento závěr odůvodňuje obecné dělení nemožnosti plnění na úplnou a částečnou nemožnost.“¹⁹⁵

Při částečné nemožnosti plnění závazek zaniká v té části, ve které se plnění stalo nemožným, ve zbylé části však závazek trvá a je zapotřebí jej splnit. O částečné nemožnosti lze mluvit pouze v případě, že předmět smlouvy je nějakým způsobem dělitelný.

Toto řešení je projevem snahy udržet v existenci tu obligaci, jejíž splnění je stále možné, byť nikoliv zcela, a hospodářského účelu smlouvy tak může být stále dosaženo.¹⁹⁶

Ve starší literatuře se můžeme setkat s rozlišováním na částečnou nemožnost co do předmětu, co do stránky časové nebo místní. Vedle toho se také rozlišovala částečná nemožnost kvantitativní a kvalitativní. Kvantitativní částečná nemožnost nastala, když „u kvantity, která má být plněna a jež jest dělitelná, nemůže býti pro nemožnost plněna určitá její část.“¹⁹⁷ Částečná nemožnost kvalitativní nastává, když „nemůže býti uskutečněna nepodstatná vlastnost plnění vůbec anebo podstatná nikoli úplně ve smluveném rozsahu“.¹⁹⁸ Částečnou nemožnost kvalitativní Kubeš neuznává, jelikož zde náleží případy vadného plnění, které je možné řešit podle jiných zákonných ustanovení.

Podstata částečné nemožnosti co do času podle Titzeho učení spočívá v tom, že „jestliže čas jednou již uplynul, nemůže býti zpět přivolán žádnou mocí světa, tudíž pokud dlužník neplní v okamžiku, kdy podle obsahu obligačního poměru plniti měl, nemůže již vůbec dostáti své povinnosti k plnění v celém rozsahu“¹⁹⁹. Podle Kubeše základní chyba celého Titzeho učení částečné nemožnosti co do času spočívá

¹⁹³ Zde bych upřednostnila spojení „dlužník a věřitel jsou schopni“, jelikož dlužník se může dostat do prodlení i tím, že nesplní, ač mu v tom nebránila žádná překážka - není ochoten, ale musí.

¹⁹⁴ KANDA, Antonín. *Nesplnění závazku a jeho právní následky*. Praha: Academia, 1970. s. 20 - 21.

¹⁹⁵ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář. 2. svazek*. Praha: Linde, 2008. s. 1678.

¹⁹⁶ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář. 2. svazek*. Praha: Linde, 2008. s. 1682.

¹⁹⁷ KUBEŠ, Vladimír. *Nemožnost plnění a právní norma*. Nakladatelství „Orbis“ Praha, 1938. s. 91.

¹⁹⁸ KUBEŠ, Vladimír. *Nemožnost plnění a právní norma*. Nakladatelství „Orbis“ Praha, 1938. s. 91.

¹⁹⁹ KUBEŠ, Vladimír. *Nemožnost plnění a právní norma*. Nakladatelství „Orbis“ Praha, 1938. s. 92.

v tom, že Titze pod nemožnost řadí i případy, kdy dlužník plnit nechce, ačkoliv může, a dále i případy, které jsou v zákoně upraveny nikoliv jako nemožnost, nýbrž jako kategorie zcela rozdílná, a to prodlení.

Částečná nemožnost co do místa je založena na tom, že „je-li dlužníkovi plnění nemožné co do místa, tu, nemůže-li dlužník v rozhodný den plnití důsledkem toho, že sežou prostředky transportní v místě bydliště věřitelova, jak bylo umluveno, nýbrž jen ve vlastním bydlišti, pak jest rovněž podle obsahu obligačního poměru, resp. neplyne-li nic z obsahu, tedy podle názoru obchodního styku, vysouditi, zda plnění na jiném než smluveném místě jest ještě částí původního obsahu plnění či nikoliv. V prvním případě znamená místní nemožnost nemožnost částečnou, jinak nemožnost úplnou“²⁰⁰.

Zde Kubeš poukazuje na skutečnost, že jak u částečné nemožnosti co do času a co do místa jde v prvé řadě o výklad obsahu smlouvy.

Důsledky částečné nemožnosti plnění jsou odlišné ve sféře občanského a obchodního práva. Při komparaci ust. § 575 odst. 3 občanského zákoníku a ust. § 352 obchodního zákoníku si lze všimnout, že obchodněprávní úprava na rozdíl od té občanskoprávní nepřipouští zánik celého závazku v důsledku nemožnosti části plnění.

Lze se vyvázat z té části závazku, která nezanikla pro nemožnost plnění? Obchodní zákoník přiznává věřiteli možnost odstoupit od smlouvy i v té části, která nezanikla z důvodu nemožnosti plnění. To je však podmíněno tím, že tato část plnění pro něj ztrácí hospodářský význam. Hospodářský význam bude třeba posuzovat s ohledem na účel, který věřitel sledoval při uzavření smlouvy. Rozhodující bude účel, který lze vysledovat z obsahu smlouvy nebo který byl dlužníku znám v době uzavření smlouvy.²⁰¹

3.7. Nemožnost plnění a alternativní závazek

Označením alternativní závazek se rozumí závazek s plněním alternativně určeným. Nemožnost jednoho z alternativních plnění znamená, že je závazek splnitelný v celém rozsahu, nikoliv všechny předpokládanými způsoby.²⁰² To je nutné odlišovat od dílčí nemožnosti plnění, kdy je nemožné splnit část závazku.

Předmětem alternativního závazku je několik plnění daných na výběr. Dle úpravy obsažené v ust. § 561 občanského zákoníku, která je použitelná i pro obchodněprávní vztahy, lze-li závazek splnit více způsoby, má právo volby dlužník, nebylo-li dohodnuto jinak. Od provedené

²⁰⁰ KUBEŠ, Vladimír. *Nemožnost plnění a právní norma*. Nakladatelství „Orbis“ Praha, 1938. s. 96.

²⁰¹ Srov. ŠVARC, Zbyněk a kol. *Základy obchodního práva*. 2. rozšířené vydání Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. s. 245.

²⁰² ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář*. 2. svazek. Praha: Linde, 2008. s. 1685.

volby však nelze odstoupit. V případě, že nemožnost volby způsobil ten, kdo právo volby nemá, má druhá strana právo od smlouvy odstoupit.

V případě, že se stane pouze jedno z více volitelných plnění nemožným, závazek nezaniká, ale možnost volby se omezuje na zbývající alternativy. Žádnou roli u nemožnosti plnění v případě alternativního závazku nehraje to, zda jedno z možných plnění bylo znemožněno zaviněně či nezaviněně.

Zpravidla právo volby svědčí dlužníkovi, pokud by tedy zmařil jedno ze dvou možných plnění, pak má povinnost splnit svůj závazek zbývajícím způsobem. Pokud by nemožnost ale způsobil věřitel, který neměl právo volby, může dlužník plnit jedním ze zbývajících způsobů plnění, resp., jediným zbývajícím způsobem, anebo může od smlouvy odstoupit. „*Racionalita této konstrukce je v ochraně strany, jež je oprávněna k volbě určitého z možných plnění a již druhá strana ve výkonu tohoto práva zabránila.*“²⁰³

Eliáš se domnívá, že pokud by nemožnost plnění nastala až poté co byla provedena volba, ale před jejím splněním, pak lze dovozovat, že stále je možné plnit alternativně, pokud to neodporuje vůli stran či povaze plnění. Jinými slovy závazek je stále splnitelný, pokud to sleduje účel smlouvy a obsah projevené vůle stran.²⁰⁴

V odborné literatuře se lze setkat i s názorem opačným²⁰⁵. Pokud je tedy již volba způsobu plnění provedena, nelze plnit alternativně. Tento závěr je odůvodněn tím, že pokud bychom připustili opak, bylo by takové řešení v rozporu se zásadou, že provedená volba je závazná pro účastníky závazkového vztahu a je v rozporu s ust. § 561 odst. 1 věta druhá občanského zákoníku, kde se uvádí, že od provedené volby nelze odstoupit. Osobně se přikláním k názoru druhému, když úprava obsažená v občanském zákoníku má zásadně kogentní povahu. Pokud by tedy zákonodárce měl na mysli řešení předvídané Eliášem, pak by takovou možnost musel právně zakotvit.

3.8. Notifikační povinnost

Zánik závazku z důvodu nemožnosti plnění není vázán na žádný úkon, dochází k němu ze zákona. Dlužník má však povinnost v případě, že na jeho straně nastane nemožnost plnění, informovat o tom věřitele, a to bez zbytečného odkladu. Účelem této oznamovací povinnosti je zabránit pokud možno vzniku zbytečných hospodářských škod.

²⁰³ ELIÁŠ, Karel. Následná nemožnost plnění se zřetelem k obchodním závazkům. *Právní praxe v podnikání*, 1995, roč. 4, č. 7-8, s. 28.

²⁰⁴ ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář. 2. svazek*. Praha: Linde, 2008. s. 1685.

²⁰⁵ ŠVESTKA, Jirí a kol. *Občanský zákoník: komentář. II. díl. 2. vydání*. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 1685.

Co se stane, když osoba, na jejíž straně nastala nemožnost plnění, nesplní svou notifikační povinnost? I kdyby tuto povinnost tato osoba nesplnila, nemělo by to vliv na skutečnost, že závazek zanikl pro nemožnost plnění. Nicméně dlužník by se dostal do situace, kdy by odpovídal věřiteli za případnou škodu, která by mu mohla vzniknout v důvěře, že závazek trvá a bude splněn (např. v návaznosti uzavře další smlouvy, investuje, atd.). Tyto následky nesplnění notifikační povinnosti dovozujeme z ust. § 377 obchodního zákoníku.²⁰⁶

Lhůta pro splnění notifikační povinnosti je vystavěna jako otevřená. Vždy se musí zohlednit konkrétní případ a jeho okolnosti.

Jak se ale změní situace, kdy se sice dlužník o nemožnosti nedověděl, ač se dozvědět měl? Zákon takovou situaci výslovně neřeší, tudíž bude nutné postupovat při selhání na straně dlužníka podle obecné odpovědnosti za škodu²⁰⁷.

3.9. Následky nemožnosti plnění

Co se stane s povinností dlužníka plnit v případě, že předmět jeho závazku je nemožný? Zanikne-li závazek podle ust. § 352 obchodního zákoníku, nastávají účinky jako při odstoupení od smlouvy.

Pokud si strany již poskytl část plnění, musí se vypořádat způsobem obdobným jako je tomu v případě odstoupení od smlouvy, tj. dle ust. § 351 obchodního zákoníku. Strana, které bylo plnění poskytnuto, toto plnění vrátí. V případě peněžitého plnění společně s úrokem určeným smlouvou, popř. obdobně podle ust. § 502 obchodního zákoníku.

Souhlasím s názorem, že poslední věta ust. § 351 odst. 2 obchodního zákoníku se však nebude aplikovat, jelikož zánik závazku nastává při nemožnosti plnění ze zákona. Náhradu nákladů spojených s vrácením poskytnutých plnění bude možno požadovat pouze jako náhradu škody, pokud pro to budou splněny předpoklady obsažené v ust. § 353. Podle tohoto ustanovení dlužník, jehož závazek zanikl pro nemožnost plnění, je povinen uhradit škodu tím způsobenou věřiteli, ledaže nemožnost plnění byla způsobena okolnostmi vylučujícími odpovědnost.

„Nejsou-li okolnosti vylučující odpovědnost smluvně vyloučeny nebo zákonem omezeny, bude nemožnost plnění zpravidla důsledkem porušení právních povinností dlužníka. Škoda, která eventuálně vznikne tomu, jehož plnění se stane neuskutečnitelným, se přirozeně nedá požadovat po straně, které z tohoto důvodu nebylo plnění poskytnuto. Takové situace lze nejlépe pokrýt některým druhem pojištění.“²⁰⁸

²⁰⁶ ELIÁŠ Karel, DVOŘÁK, Tomáš a kol. *Obchodní zákoník: praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1900*. 5. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Linde, 2004. s. 660.

²⁰⁷ srov. ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář*. 2. svazek. Praha: Linde, 2008. s. 1687.

²⁰⁸ BEJČEK, Josef. Nemožnost plnění. *Právní rádce*, 1994, roč. 2, č. 9, s. 20.

Okolnosti vylučující odpovědnost jsou konstruovány jako obrana dlužníka proti nároku věřitele na náhradu škody vzniklé nesplněním závazku. Povaha překážek však není důležitá pro samotnou nemožnost plnění, ale pro eventuální odpovědnost za škody ano.

Zánikem závazku pro následnou nemožnost plnění zanikají zásadně všechna práva a povinnosti ze smlouvy s výjimkou případů zákonem stanovených. Práva, která nezanikají ani po zániku závazku vyplývají z ust. § 351 obchodního zákoníku. Toto ustanovení navíc otevírá prostor pro aplikační uvážení a judikaturu tím, že předpokládá trvání některých blíže neurčených práv i po ukončení smlouvy s ohledem na jejich povahu.²⁰⁹

„Pokud se nemožným stalo plnění, které je předmětem soudního sporu, nelze žalobě vyhovět. Věřitel však může změnit svůj žalobní návrh na peněžité plnění z titulu náhrady škody. Takový nárok lze uplatnit jako eventuální už v žalobě tak, že žalobce navrhne, aby žalovanému bylo uloženo zaplatit mu peněžitou náhradu. Nastane-li nemožnost plnění v průběhu řízení o výkon rozhodnutí, je to důvodem k zastavení výkonu rozhodnutí.“²¹⁰

3.10. Dílčí závěr

V třetí kapitole jsem se věnovala problematice nemožnosti plnění. Tuto kapitolu jsem pojala široce. Nezaobírám se jen následnou nemožností plnění, jakožto jedním ze způsobů zániku nesplněného závazku, ale věnuji se institutu nemožnosti plnění jako takovému.

Při zpracování jsem vycházela především ze starší literatury. Ve starší době byla nemožnosti plnění věnována značná pozornost, která přesahovala potřeby praktického využití tohoto institutu. V souvislosti s tím lze poukázat na množství způsobů členění nemožnosti, které jsou pro praxi v podstatě zbytečné a některé z nich nejsou dnes již používány. Zájem o tuto oblast upadl a v dnešní době není k dispozici žádná publikace, která by nemožnosti plnění zpracovávala v dřívějším rozsahu. Lze konstatovat, že právní věda se tímto institutem zabývá s ohledem na potřeby praxe. Tuto kapitolu jsem tedy zpracovala nad rámce pouhé dodatečné nemožnosti plnění s cílem nastínit i dříve uplatňované teoretické přístupy k tomuto institutu.

V některých případech je podle mého názoru pojem nemožnosti nevhodně aplikován, což je možné doložit na následujících příkladech. I když obchodní zákoník operuje s pojmem právní nemožnost, jde v podstatě o plnění zakázané. Právní nemožnost je založena neudělením úředního povolení, které je nutné ke splnění závazku, nebo vydáním právních předpisů, které

²⁰⁹ Srov. BEJČEK, Josef. Nemožnost plnění. *Právní rádce*, 1994, roč. 2, č. 9, s. 20.

²¹⁰ ŠVESTKA, Jirí a kol. *Občanský zákoník: komentář. II. díl. 2. vydání*. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 1683.

zakazují dlužníkovi splnit jeho povinnost. Zákon spojuje vznik nemožnosti s vydáním právních předpisů, jejichž působnost je časově neomezená.

Mám za to, že i v případě hospodářské nemožnosti plnění je pojem nemožnosti aplikován nevhodně. Při hospodářské nemožnosti je plnění stále možné, ale jeho splnění by pro povinnou stranu mělo likvidační následky. Souhlasím s Eliášem, že zde by zohlednění „hospodářské nemožnosti“ mělo být spíše opřeno o rozpor s dobrými mravy.

V rámci jedné z podkapitol poukazuji na obtíže, které jsou spojeny s určením, zda je plnění možné či nemožné. Jedná se úkol nesebný. Otázku možnosti - nemožnosti je nutné zkoumat vždy ve vztahu k určitému závazku, a to k okamžiku jeho splatnosti. Zajímavostí je, že v případě závazku týkajícího se genericky určených věcí v podstatě nemožnost plnění nenastává, ledaže by se jednalo o generický závazek omezený.

Právní úprava nemožnosti plnění se v rámci návrhu nového občanského zákoníku nachází v ust. § 1853 až 1856. Úprava je shodná se současnou úpravou nemožnosti plnění platnou pro obchodněprávní závazky. Jedinou výjimkou je skutečnost, že při částečné nemožnosti plnění zanikne celý závazek, plyne-li z povahy závazku nebo z účelu smlouvy, který byl stranám při uzavření smlouvy znám, že plnění zbytku nemá pro věřitele význam, což odpovídá současné občanskoprávní úpravě.

Také se zde výslovně uvádí, že při nesplnění notifikační povinnosti je povinen dlužník nahradit věřiteli škodu, která mu vznikne tím, že nebyl věřitel o této skutečnosti včas vyrozuměn. Tato problematika není oproti aktuální úpravě řešena odkazem na obdobné účinky uvedené v ust. § 351.

4. Odstupné

4.1. Pojem

Jako další způsob zániku nesplněného závazku upravuje obchodní zákoník odstupné. Jedná se o smluvní formu zániku závazků, která je v obchodních vztazích odůvodněna praktickou potřebou. Tento institut se využívá především v případech, kdy je smlouva uzavírána v době, kdy není jisté, zda smluvní strany budou mít o plnění, které je předmětem smlouvy, stále zájem. Smluvní strana způsobí zánik závazku zaplacením odstupného, pokud se pro ni stane plnění nevýhodným či nepotřebným.

Pro smluvní stranu se tedy stane zaplacení určité částky ekonomicky výhodnější než setrvání v daném závazkovém vztahu.²¹¹ Tímto způsobem lze tedy dosáhnout zániku závazku bez větších obtíží. Jeho podstata spočívá v možnosti odstoupit od smlouvy za podmínky, že bude předem zaplacená sjednaná paušální náhrada odškodňující druhou stranu, aniž by ve skutečnosti došlo k porušení smluvních povinností.

„Účelem této úpravy je umožnit obchodním partnerům omezit negativní důsledky určitých (objektivně i subjektivně předpokládaných) vlivů na výsledek uzavřeného obchodu (např. očekávané lukrativnější zakázky dodavatele, případné přírodní vlivy, nedostatek vlastní výrobní kapacity apod.).“²¹² Ke zrušení smlouvy dochází v tomto případě v době, kdy smluvní závazky ještě nebyly plněny.

Ke zrušení smlouvy zaplacením odstupného může dojít pouze v případě, že byla platně uzavřena smlouva. *„Odstupné předpokládá, že byla uzavřena perfektní smlouva (Gl. U. 1539, Gl. U. 8212).“²¹³*

4.2. Historický vývoj právní úpravy odstupného

V rámci obecného zákoníku obchodního z roku 1862 se s úpravou odstupného nesetkáme, avšak i zde by s poukazem na jeho čl. 1²¹⁴ bylo možné aplikovat úpravou odstupného obsaženou v československém obecném zákoníku občanském.

²¹¹ Srov. FALDYNA, František a kol. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. rozšířené vydání. Praha: ASPI, 2007. s. 133.

²¹² KOBLIHA, Ivan, KALFUS, Jan, KROFTA, Jiří a kol. *Obchodní zákoník úplný text zákona s komentářem podle stavu k 1. 4. 2006*. Praha: Linde, 2006. s. 1030.

²¹³ SEDLÁČEK, Jaromír, ROUČEK, František a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl IV*. Praha: V. Linhart, 1936. s. 290.

²¹⁴ „Ve věcech obchodních použítí jest, pokud tento zákoník ustanovení nemá, obchodních obyčejů, a za jich nedostatku všeobecného práva občanského.“

Úpravu odstupného se nachází v ust. § 909 až 911 československého obecného zákoníku občanského. Ust. § 909 normuje, že *je-li při uzavření smlouvy určena částka, kterou jedna nebo druhá strana musí zaplatiti v případě, že chce odstoupiti od smlouvy před splněním, je smlouva uzavřena s výhradou odstupného. V tom případě musí býti smlouva buďto splněna nebo odstupné zapláceno. Kdo smlouvu třeba jen částečně splnil anebo přijal to, co od druhého byl jen k částečnému splnění bylo plněno, nemůže již odstoupiti, i kdyby zaplatil odstupné.*

Při srovnání se starší úpravou odstupného, lze konstatovat, že úprava v rámci všeobecného obecného občanského zákoníku je téměř shodná se současnou úpravou odstupného v ust. § 355 obchodního zákoníku. Jako hlavní rozdíl je možné uvést skutečnost, že podle dřívější úpravy odstoupení od smlouvy se stává perfektním, jakmile dojde druhé straně. Tím zanikají smluvní závazky a závazky s nimi spojené a zůstává jen jediný závazek a nárok - odstupné. Druhá strana nabývá tímto okamžikem práva žalovat na odstupné. Splatnost odstupného nastává okamžikem, kdy prohlášení odstupující strany dojde druhé straně.²¹⁵ Podle současné úpravy však ke zrušení smlouvy dojde až po oznámení úmyslu zrušit smlouvu zaplacením odstupného a zaplacení sjednané částky.

S ohledem na značnou podobnost se současnou úpravou odstupného obsaženou v obchodním zákoníku, lze i některá rozhodnutí nejvyššího soudu z této doby považovat za aktuální a stále aplikovatelná. S ohledem na prakticky neexistující současnou judikaturu uvádím v této kapitole právě tuto starší judikaturu.

Úprava odstupného byla v rámci občanského zákona z roku 1950 obsažena v ust. § 223. I tato úprava se příliš neodlišuje od aktuální obchodněprávní úpravy odstupného. Vychází ze skutečnosti, že odstoupit se zaplacením odstupného nemůže ten, kdo smlouvu splní alespoň zčásti nebo přijme třeba jen částečné plnění. Navíc se v odst. 2 normuje, že nepřiměřeně vysoké odstupné může soud snížit, přihlížeje k významu řádného splnění smlouvy, přičemž práva domáhat se snížení se nelze předem vzdát. Na rozdíl od úpravy v občanském zákoníku z roku 1950 v aktuální obchodněprávní úpravě se výslovně nekonstatuje, že soud je oprávněn nepřiměřeně vysoké odstupné snížit.

„Po diskusích o potřebě speciálního zákona upravujícího hospodářské vztahy v 60. letech byl přijat zákon č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník. Tento zákon však nelze považovat za právní předpis práva obchodního. Šlo o svěbytný právní předpis, který upravoval zejména vztahy mezi socialistickými organizacemi

²¹⁵ Srov. SEDLÁČEK, Jaromír, ROUČEK, František a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl IV.* Praha: V. Linhart, 1936. s. 290.

navzájem a státem, což vedlo mj. k vysokému stupni veřejnoprávní reglementace.²¹⁶ Hospodářský zákoník s institutem odstupného neoperuje.

Pro zahraniční obchodní styky platil zákon č. 101/1963 Sb., zákoník mezinárodního obchodu, upravující řadu klasických obchodněprávních institutů, zejména v oblasti obligačního práva. Zde je zánik závazku zaplacením odstupného upraven v rámci ust. § 264²¹⁷. Odstupné musí být v tomto případě sjednáno písemně a k zániku dochází až poté, co strana oznámí, že odstupuje od smlouvy a zaplatí dohodnuté odstupné.

4.3. Právní úprava

Úprava odstupného je v aktuálně platném obchodním zákoníku obsažena v ust. § 355, přičemž až do 31. 12. 2000 mělo uvedené ustanovení dispozitivní povahu. Zákonem č. 370/2000 Sb. (s účinností od 1. 1. 2001) bylo ust. § 355 obchodního zákoníku zařazeno do výčtu ustanovení kogentní povahy, která jsou obsažena v ust. § 263 odst. 1 obchodního zákoníku. V současné době se tedy nelze od ust. § 355 obchodního zákoníku odchýlit.

4.4. Srovnání úpravy v obchodním a občanském zákoníku

V občanském zákoníku je úprava odstupného uvedena v ust. § 497. Obchodní zákoník neřeší výslovně vztah ustanovení § 355 obchodního zákoníku k ust. § 497 občanského zákoníku.

„Tomsa v souvislosti s tím poukazuje na to, že zůstává otázkou, zda je toto speciální ustanovení dáno pro obchodní vztahy jako doplněk, jako zvláštní možnost navíc k obecné úpravě občanského zákoníku, nebo zda jde o odchylku od úpravy dané v ust. § 497 občanského zákoníku. Při výkladu ryze formálním, vyplyne závěr, že jde o úpravu doplňující pro obchodní vztahy další možnost, neboť odstoupení od smlouvy a zrušení smlouvy, byť jednostranným úkonem, jsou právně různé věci. Ovšem při formálním výkladu lze také vzhledem k ustanovení § 344 dospět k závěru, že ustanovení § 497 občanského zákoníku je vyloučeno, neboť jde o možnost vymíněného jednostranného odstoupení, i když je vázána na dohodu o výši odstupného. Při výkladu logickém vyplyne závěr, že věcně tato úprava nabírá způsobem odpovídajícím pro obchodní vztahy možnost danou v § 497 občanského zákoníku. Podle Tomsy má mít přednost výklad logický.“²¹⁸

²¹⁶Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o obchodních korporacích. Dostupná na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/zakon-o-obchodnich-korporacich/duvodova-zprava.html>.

²¹⁷ Ust. § 264 zákona č. 101/1963 Sb.: Závazek zaniká zaplacením odstupného, které si strany písemně smluvily, jestliže strana, která odstupné zaplatí, druhé straně oznámí, že od smlouvy odstupuje. Kdo smlouvu splnil aspoň zčásti nebo přijal jen částečné plnění strany druhé, nemůže již od smlouvy takto odstoupit.

²¹⁸ ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. *Obchodní zákoník: komentář*. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 951.

Osobně mám za to, že obchodněprávní úprava je úpravou komplexní, která vylučuje aplikaci ust. § 497 občanského zákoníku. To je možné odůvodnit poukazem na skutečnost, že úprava obchodněprávní je podrobnější než obecná úprava občanskoprávní. Nenacházím tedy žádný prostor pro uplatnění ust. § 497 občanského zákoníku jakožto úpravy obecné.

I Faldyna²¹⁹ a Hušek²²⁰ se domnívají, že úprava obchodněprávní je úpravou komplexní, a tudíž nelze ani subsidiárně užít ust. § 497 občanského zákoníku.

4.5. Náležitosti ujednání o odstupném

Obsahové náležitosti nejsou v ust. § 355 obchodního zákoníku výslovně upraveny, avšak lze je z tohoto ustanovení dovodit. Mezi podstatné náležitosti patří:

- určení strany, která je oprávněna od smlouvy odstoupit a
- určení výše odstupného

Tyto dvě náležitosti představují minimální obsah, který se musí objevit v každé dohodě o odstupném. Mohou se zde nicméně objevit i další ujednání²²¹, tak např.:

- o formě oznámení o zrušení smlouvy odstoupením,
- o časovém omezení možnosti odstoupit a
- o způsobu úhrady odstupného.

4.5.1 Určení strany oprávněné od smlouvy odstoupit

„Dohoda o odstupném je smluvními stranami sjednaný způsob zániku smlouvy, který je oprávněna využít pouze ta strana smluvního vztahu, u níž to bylo dohodnuto. Žádná ze smluvních stran nemůže způsobit zánik závazku jednostranným úkonem, aniž by s tím druhá strana smluvního vztahu vyslovila souhlas.“²²²

Obecně lze toto právo přiznat jak oběma stranám, tak i pouze některé z nich. Rozhodující bude dohoda stran. Určení může být provedeno různým způsobem, ale vždy musí být dostatečně určité, aby z něho vyplývalo, které smluvní straně je určeno a které smlouvy se týká. *„Je-li např. v kupní smlouvě ujednáno, že prodávající je na základě oznámení po zaplacení odstupného ve výši 100.000,- Kč oprávněn zrušit kupní smlouvu, je z tohoto ujednání zřejmé, že oprávnění zrušit smlouvu svědčí pouze prodávajícímu, nikoliv kupujícímu, který by ani případným zaplacením odstupného nemohl způsobit zrušení smlouvy. Pokud by např. v kupní smlouvě bylo sjednáno, že kupní smlouvu lze po oznámení a zaplacení*

²¹⁹ Srov. FALDYNA, František a kol. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. rozšířené vydání. Praha: ASPI, 2007. s. 134.

²²⁰ Srov. HUŠEK, Jan. Odstupné v obchodních vztazích. *Právo a podnikání*, 1998, roč. 7, č. 3, s. 11-12.

²²¹ Srov. FALDYNA, František a kol. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. rozšířené vydání. Praha: ASPI, 2007. s. 135.

²²² FALDYNA, František a kol. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. rozšířené vydání. Praha: ASPI, 2007. s. 137.

*odstupného ve sjednané výši 100.000,- Kč zrušit, bylo by z tohoto ujednání možné dovozovat, že oprávnění zrušit smlouvu svědčí kterékoliv ze stran smluvního vztahu, tedy jak prodávajícímu, tak kupujícímu.*²²³

Osobně druhou formulaci považuji za nevhodnou, jelikož zde není naplněna dikce zákona, když ust. § 355 obchodního zákoníku, jakožto kogentní ustanovení, výslovně uvádí *ujednání, že jedna ze stran nebo kterákoliv ze stran...* Podle mého názoru by mělo být v ujednání o odstupném výslovně uvedeno, komu toto oprávnění náleží. Hušek uvádí (a já s ním plně souhlasím), že *„ujednání o odstupném v obecnější poloze, tj. bez výslovného uvedení oprávněných stran, v sobě skrývá nebezpečí, že by mohlo být sporné, komu podle ujednání oprávnění zrušit smlouvu svědčí. Pokud by se nepodařilo odstranit pochybnosti o obsahu tohoto úkonu výkladem podle ust. § 35 občanského zákoníku a ust. § 266 odst. 1 a 4 obchodního zákoníku, bylo by nutné toto ujednání pokládat za neplatné pro neurčitost.*²²⁴

4.5.2 Určení výše odstupného

Ust. § 355 obchodního zákoníku předpokládá, že odstupné bude placeno v penězích, když uvádí výslovně, že *strana je oprávněna smlouvu zrušit zaplacením určité částky jako odstupného.* V době, kdy mělo toto ustanovení dispozitivní povahu, bylo možné sjednat odstupné i v jakékoliv jiné formě (práce, výkony, služby, věci) a nebylo vyloučeno ani vzdání se práva nebo jiný závazek zdržovací jako forma odstupného²²⁵. Dnes již toto však nepřipadá v úvahu. Domnívám se tedy s ohledem na dikci ust. § 355 obchodního zákoníku, že musí být sjednáno vždy jako určitá peněžní částka.

Nicméně Dědič uvádí, že odstupné bude nejčastěji placeno v peněžní formě, nelze však vyloučit ani jiné formy odstupného.²²⁶ S jeho názorem tedy s ohledem na výše uvedené nesouhlasím.

Výše odstupného není v zákoně určena, tudíž závisí pouze na dohodě smluvních stran. *„Při sjednávání výše odstupného by smluvní strany měly především vycházet z toho, že odstupné plní i funkci náhrady škody případně vzniklé tím, že smlouva byla zrušena a náhrady nákladů, které event. vznikly přípravou na plnění závazku, a proto by při sjednávání výše odstupného měly vzít uvedené v úvahu a event. ve výši odstupného vyjádřit i majetkovou sankci za zrušení smlouvy.*²²⁷

I tak se při sjednávání výše odstupného projevují určitá omezení. Dohoda o odstupném, jakožto právní úkon, musí splňovat obecné předpoklady, tj. být určitá, srozumitelná, vážně

²²³ HUŠEK, Jan. Odstupné v obchodních vztazích. *Právo a podnikání*, 1998, roč. 7, č. 3, s. 12.

²²⁴ HUŠEK, Jan. Odstupné v obchodních vztazích. *Právo a podnikání*, 1998, roč. 7, č. 3, s. 12.

²²⁵ Srov. FALDYNA, František a kol. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. rozšířené vydání. Praha: ASPI, 2007. s. 137.

²²⁶ Srov. DĚDIČ, Jan. *Obchodní zákoník: komentář. Díl IV*. 1. vydání. Praha: Polygon, 2002. s. 3387.

²²⁷ FALDYNA, František a kol. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. rozšířené vydání. Praha: ASPI, 2007. s. 137-138.

míněna, svobodně učiněna, zejména však nesmí svým obsahem či účelem odporovat zákonu nebo jej obcházet, anebo se přičít dobrým mravům. Smluvní strany se v obchodních vztazích nemohou dovolávat skutečnosti, že ujednání o odstupném bylo uzavřeno v tísní za nápadně nevýhodných podmínek dle ust. § 49 občanského zákoníku, jelikož možnost obchodní tísně patří k podnikatelskému riziku.²²⁸

Kdy lze výši odstupného považovat za nepřiměřenou? Hušek upozorňuje na skutečnost, že osoba oprávněna namítat nepřiměřenost smluvní pokuty zároveň rozhoduje, zda oprávnění zrušit smlouvu bude využito či nikoliv. Osoba oprávněná ke zrušení smlouvy musí tedy zvážit, zda je pro ni výhodnější zaplatit dohodnuté odstupné, byť i vysoké, a tím docílit zrušení smlouvy nebo plnit této straně smluvní závazek.²²⁹ S ohledem na výše uvedené bude námitka nepřiměřenosti výše odstupného ve většině případů nedůvodná. „Zároveň by bylo obtížné dospět k závěru, že by výkon práva na zrušení smlouvy zaplacením vysokého odstupného mohl být pokládán za rozporný s dobrými mravy či poctivým obchodním stykem, pokud toto právo vykonává ten, kdo tuto námitku vznáší.“²³⁰

„Při sjednávání výše odstupného by se v jeho konstrukci měly zohlednit náklady vynaložené v rámci přípravy na plnění závazku, a dále lze do jeho výše zahrnout i případnou škodu, která může vzniknout neplněním odpovídajícího závazku, i určitou sankci spojenou se zrušením smlouvy.“²³¹

S ohledem na požadavek určitosti musí být výše sjednána buď určitou pevně stanovenou cenou, nebo je možné ji sjednat i jiným způsobem, který umožňuje, aby v okamžiku, kdy oprávněná osoba pojme úmysl zrušit smlouvu zaplacením odstupného, byla jeho výše určitelná. Výše odstupného bude typicky stanovena procentem z ceny předmětu nebo může být sjednána s ohledem na dobu, která uplyne od uzavření smlouvy do realizace práva na zrušení smlouvy. Tak např. odstupné bude činit 10.000,- Kč, bude-li právo na zrušení smlouvy uplatněno po uplynutí dvou měsíců po uzavření smlouvy, a v případě, že bude zrušení smlouvy požadováno po uplynutí 4 měsíců po uzavření smlouvy, bude odstupné činit 50.000,- Kč²³².

4.5.3 Forma ujednání o odstupném

Obchodní zákoník nevymezuje, v jaké formě musí být dohoda o odstupném sjednána. Samozřejmě i zde je vhodné doporučit písemnou formu k vyloučení problémů spojených s prokazováním, že odstupné bylo skutečně sjednáno.

²²⁸ Srov. ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. *Obchodní zákoník: komentář*. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 852.

²²⁹ Srov. HUŠEK, Jan. Odstupné v obchodních vztazích. *Právo a podnikání*, 1998, roč. 7, č. 3, s. 12-13.

²³⁰ FALDYNA, František a kol. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. rozšířené vydání. Praha: ASPI, 2007. s. 138

²³¹ HUŠEK, Jan. Odstupné v obchodních vztazích. *Právo a podnikání*, 1998, roč. 7, č. 3, s. 13.

²³² Srov. FALDYNA, František a kol. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. rozšířené vydání. Praha: ASPI, 2007. s. 138-139.

Dohoda o odstupu bude zásadně sjednána jako součást smlouvy, přičemž nelze vyloučit možnost, že bude dohoda o odstupu uzavřena až později jako dodatek ke smlouvě. V tomto případě je nutné respektovat případnou dohodu stran o možnosti sjednání změny či zániku smlouvy pouze v písemné formě v souladu s ust. § 272 odst. 2 obchodního zákoníku a dodatek sjednat také v písemné formě. Pokud však taková dohoda neexistuje, je možné dodatek o odstupu sjednat i ústně.

V souvislosti s tím si dovoluji poznamenat, že se přikláním k názoru, že pokud zákon výslovně vyžaduje pro uzavření některých druhů smluv písemnou formu, pak by i jejich změna a zánik měly být činěny v této formě, ač se na tom strany výslovně nedohodnou a zákoník tak nestanoví.²³³

4.6. Podmínky zániku závazku zaplacením odstupného

K zániku závazku zaplacením odstupného musí být splněny 3 podmínky:

- existence dohody o možnosti zrušení smlouvy zaplacením odstupného,
- oznámení o zrušení smlouvy pro zaplacení odstupného a
- zaplacení sjednané částky.

Otázce dohody o odstupu a jejich náležitosti jsem se věnovala v předchozí podkapitole. Nyní se blíže zaměřím na zbývající dvě podmínky.

Na úvod je však nutné zmínit, že ke zrušení smlouvy dochází až v okamžiku, kdy jsou naplněny všechny tři podmínky současně. Je logické, že jako první musí být splněna podmínka první, tedy musí být uzavřena dohoda o odstupu, jinak by nemělo žádný význam se zbývajícími dvěma podmínkami vůbec zabývat. Pořadí, v jakém budou splněny zbývající dvě podmínky, nehraje žádnou roli, tedy je nepodstatné, zda smluvní strana nejdříve oznámí druhé straně, že ruší smlouvu zaplacením odstupného, a pak zaplatí, nebo nejdříve zaplatí a až poté druhé straně toto oznámí. Podstatné je pouze to, aby byly obě podmínky splněny. „*Ke zrušení smlouvy dojde v okamžiku, kdy je splněn později realizovaný úkon.*“²³⁴

Zpravidla nejsou tyto dva úkony provedeny současně. Může se ale také stát, že mezi oznámením úmyslu zrušit smlouvu zaplacením odstupného a zaplacením odstupného uplyne relativně dlouhá doba, v rámci které druhá strana splní v souladu se smlouvou svůj závazek. V tomto případě by již závazek ze smlouvy nemohl zaplacením odstupného být zrušen.

²³³Tento názor zastává i Tomsa srov. ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. *Obchodní zákoník: komentář*. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 860.

²³⁴ ŠVARC, Zbyněk a kol. *Základy obchodního práva*. 2. rozšířené vydání Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. s. 243.

Nejvyšší soud ČR konstatoval, že „právo zrušit jednostranným úkonem smluvní vztah mezi účastníky smlouvy, které je dohodnuto ve smlouvě, lze vykonat jen potud, pokud jsou pro to ještě stále dány smluvené důvody. Jestliže v době, kdy je projev o zrušení smlouvy doručen druhé straně, trvají skutečnosti, při nichž lze toto právo vykonat, došlo k ukončení smluvního vztahu, a okolnosti, které nastanou později, nejsou podstatné. Pokud by však v době, kdy účastník smlouvy již svým úkonem ruší, již předpoklady stanovené smlouvou neexistovaly, nelze toto právo vykonat, i kdyby předtím tyto okolnosti byly dány.“²³⁵

V době, kdy úprava odstupného podle ust. § 355 obchodního zákoníku měla dispozitivní povahu, bylo možné, aby si smluvní strany dohodly, že se smlouva ruší za předpokladu splnění pouze jedné podmínky, a to zaplacením určité fixní částky, aniž by strany tuto částku jako odstupné definovaly, např.:²³⁶

„Pokud objednatel zruší smlouvu

- v době delší než 90 dnů před termínem splnění je povinen uhradit zhotoviteli 10% z ceny díla,
- v době delší než 30 dnů a kratší než 90 dnů před termínem plnění je povinen uhradit zhotoviteli 50% z ceny díla,
- v době kratší než 30 dnů před termínem plnění je povinen uhradit zhotoviteli 80 % z ceny díla.“

nebo „Objednatel je oprávněn smlouvu zrušit, zaplatí-li zhotovitel účelně vynaložené náklady, které mu vznikly souvislostí s realizací díla do doby zrušení smlouvy, vyšší odstupného tu určuje výše nákladů, které zhotoviteli vznikly do doby zrušení smlouvy.“ V druhém případě by však mohla být namítána neurčitost ujednání o výši odstupného, jelikož zde chybí objektivní způsob určení těchto nákladů²³⁷.

Dnes však již taková ujednání nepřichází v úvahu s ohledem na kogentnost úpravy odstupného podle obchodního zákoníku.

I když si strany sjednají odstupné, „ujednání odstupného neopravňuje přímo žalovati na jeho placení, nýbrž se domáhati plnění s tím, že odpůrce může se zaplacením odstupného osvobodit od plnění (Gl. U. N. F. 1791)“²³⁸.

4.6.1 Oznámení o zrušení smlouvy pro zaplacení odstupného

Obchodní zákoník blíže nevynezuje náležitosti takového oznámení. Obecně je možné toto oznámení vymezit jako projev vůle směřující ke zrušení smlouvy na základě sjednaného

²³⁵ Rozhodnutí uveřejněno pod označením PPP 7-8/1998, s. 34 v DĚDIČ, Jan. *Obchodní zákoník: komentář. Díl IV.* 1. vydání. Praha: Polygon, 2002. s. 3389.

²³⁶ SMOČKOVÁ, Zuzana. Nedostatky smluvní úpravy odstoupení od smlouvy o dílo. *Právní praxe v podnikání*, 1998, roč. 7, č. 6, s. 35.

²³⁷ KOBLIHA, Ivan, KALFUS, Jan, KROFTA, Jiří. *Obchodní zákoník: úplný text zákona s komentářem.* Praha: Linde, 2006. s. 1031.

²³⁸ SEDLÁČEK, Jaromír, ROUČEK, František a kol. *Komentář ke československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl IV.* Praha: V. Linhart, 1936. s. 290.

odstupného. V oznámení je nutné označit smlouvu, která má být takto zrušena. Zvláště v obchodních vztazích je typické, že strany mezi sebou uzavírají více smluv, pokud by z oznámení jasně nevyplývalo, které smlouvy se týká (např. uvedením jejího čísla, data podpisu, popř. též označením předmětu smlouvy a uvedením času plnění), pak by bylo nutné takový úkon prohlásit za neplatný pro neurčitost.

Jak uvádí Faldyna, je vhodné v oznámení výslovně uvést, že tímto oznámením oprávněná smluvní strana využívá práva zrušit označenou smlouvu na základě v ní obsažené dohody o odstupném, popř. na základě dohody o odstupném uzavřené dodatečně po uzavření smlouvy. Pokud je v oznámení pouze uvedeno, že „*oprávněná strana požaduje zrušení smlouvy*“ nebo „*přístupuje ke zrušení smlouvy*“, pak může docházet k výkladovým obtížím. A to s ohledem na skutečnost, že k zániku závazku na základě jednostranného úkonu může dojít i jinými způsoby než jen zaplacením odstupného.²³⁹ Mohlo by dojít k záměně s odstoupením od smlouvy z důvodu porušení povinnosti podle ust. § 344 a násl. obchodního zákoníku.

Forma oznámení o zrušení smlouvy není v ust. § 355 obchodního zákoníku výslovně upravena, tudíž bude ohledně formy oznámení o zrušení smlouvy platit obecná úprava obsažená v ust. § 272 obchodního zákoníku. Může být tedy učiněna jak písemně, tak i ústně. Je-li v dohodě o odstupném sjednáno, že oznámení musí být učiněno písemně, pak je nutné tuto formu dodržet.

Jak by se postupovalo při nedodržení požadované písemné formy oznámení? Takový úkon nevyvolává předpokládané účinky. Pokud by neučinila oznámení v požadované formě, ale současně zaplatila částku odstupného, pak by mohlo být zaplacené odstupné požadováno nazpět z titulu bezdůvodného obohacení podle ust. § 451 a násl. občanského zákoníku, jelikož bylo plněno bez právního důvodu²⁴⁰.

Oznámení o využití oprávnění zrušit smlouvu zaplacením odstupného je nutné doručit, popř. předat nebo sdělit druhé straně. Účinky oznámení nastávají až jeho doručení druhé straně. V případném sporu je nutné doručení prokázat, pokud by se doručení nepodařilo prokázat, nebylo by možné smlouvu považovat za zrušenou. V judikatuře je zastáván názor, že „*jednostranný adresovaný právní úkon nabývá účinnosti - stává se perfektním, bez dalšího již okamžikem, kdy adresátovi dojde, tj. dostane se do sféry jeho dispozice, aniž by bylo zapotřebí, aby se adresát s jeho obsahem skutečně seznámil.*“²⁴¹

S ohledem na dikci ust. § 355, které je kogentní povahy, mám za to, že ke zrušení smlouvy je nutné výslovného projevu vůle. Nepostačí skutečnost, že takový projev vůle je možné dovozovat z jednání oprávněné strany. Tudíž považuji stále za aktuální rozhodnutí uvedené

²³⁹ Srov. FALDYNA, František a kol. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. rozšířené vydání. Praha: ASPI, 2007. s. 139.

²⁴⁰ Srov. HUŠEK, Jan. Odstupné v obchodních vztazích. *Právo a podnikání*, 1998, roč. 7, č. 3, s.14.

²⁴¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 6. 2009, sp. zn. 23 Cdo 1677/2008.

v komentáři k československému obecnému zákoníku občanskému: „*Ve zdražení se jednou ze smluvních stran plnití není ještě výkon práva na odstupné (Gl. U. 8212)*“²⁴²

4.6.2 Zaplacení sjednané částky

Další nezbytnou podmínkou k tomu, aby nastaly účinky zrušení smlouvy, je zaplacení sjednaného odstupného. V dohodě o odstupném lze jako další náležitost výslovně stanovit způsob placení odstupného. V případě, že nedojde k plnění vymíněným způsobem, pak nenastávají následky zaplacení sjednané částky.

Peněžní závazek lze splnit v hotovosti, bankovním převodem nebo prostřednictvím provozovatele poštovních služeb. V jakém okamžiku nastávají účinky zaplacení? V případě plnění závazku v hotovosti je závazek splněn v okamžiku předání. Plnění bankovním převodem a prostřednictvím provozovatele poštovních služeb je upraveno v ust. § 339 obchodního zákoníku. Závazek je v případě bankovního převodu splněn až připsáním částky na účet věřitele a v případě závazku plněného prostřednictvím provozovatele poštovních služeb, můžeme o splnění závazku hovořit až v okamžiku, kdy je částka vyplacena věřiteli v hotovosti. S ohledem na skutečnost, že ust. § 339 obchodního zákoníku je ustanovením dispozitivním, je možné odlišnou dohodou aplikaci tohoto ustanovení vyloučit.

Faldyna však v souvislosti s tím uvádí, že „*účinky zrušení smlouvy však mohou nastat jen tehdy, bylo-li odstupné skutečně zaplacené, a nastávají účinkem zaplacení. Z toho vyplývá, že smluvní strany se nemohou dohodnout na tom, že za okamžik zaplacení odstupného bude pokládán jiný den než ten, v němž byla platba skutečně provedena (odstupné vyplaceno či připsáno na účet)*“²⁴³.

V případě zaplacení pouze části dohodnuté částky odstupného, nedojde ke zrušení smlouvy, jelikož účinky zaplacení odstupného nastanou pouze v případě, že bude odstupné zaplacené v plné výši. Pokud by bylo odstupné plněno po částech, pak ke zrušení smlouvy dochází až po zaplacení celého sjednaného odstupného. S ohledem na výše uvedené nepřichází v úvahu dohoda o tom, že smluvní strana musí s oznámením o zrušení smlouvy zaplacením odstupného zaplatit 50% odstupného a zbývající část uhradí do 1 měsíce po zrušení smlouvy.

4.7. Vznik a zánik oprávnění zrušit smlouvu zaplacením odstupného

²⁴² SEDLÁČEK, Jaromír., ROUČEK, František a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl IV.* Praha: V. Linhart, 1936. s. 290.

²⁴³ FALDYNA, František a kol. *Zajištění a zánik obchodních závazků.* 2. rozšířené vydání. Praha: ASPI, 2007. s. 140.

Oprávnění zrušit smlouvu zaplacením odstupného lze využít od okamžiku uzavření smlouvy pod podmínkou, že ujednání o možnosti jednostranného zrušení smlouvy zaplacením odstupného je součástí této smlouvy. Možnost zrušit smlouvu bezprostředně po jejím uzavření, představuje spíše možnost teoretickou, jelikož kdyby měla být smlouva zrušena ihned po uzavření smlouvy, pak by nebyla vůbec uzavíraná²⁴⁴. Pokud by dohoda o odstupném byla sjednána samostatně až po uzavření smlouvy, pak toto oprávnění vzniká až uzavřením této dohody o odstupném. Je však také možné, aby dohoda o odstupném byla sjednána před uzavřením smlouvy, která má být takto zrušena. K tomu Faldyna uvádí, že „*pokud by úmyslem stran bylo, aby se dříve uzavřená dohoda o odstupném vztahovala i na později uzavřenou smlouvu, popř. smlouvy, je nezbytné, aby tento úmysl byl stranami jednoznačně vyjádřen a bylo zřejmé, kterých smluv uzavřených v budoucnu se dohoda týká*“²⁴⁵. Jako příklad uvádí možnost sjednat, že dohoda o odstupném se bude vztahovat na smlouvy uzavřené v určitém období, např. čtvrtletí určitého roku, týkající se dodávek určitého zboží a v uzavíraných smlouvách by byl obsažen odkaz na dohodu o odstupném. I v tomto případě by právo zrušit smlouvu vzniklo až uzavřením dané smlouvy.

Ust. § 355 odst. 2 obchodního zákoníku časově omezuje možnost zrušit smlouvu zaplacením odstupného. „*Na základě odstupného může být smlouva zrušena v době, kdy ještě nedošlo, popř. ani nemoblo dojít, k porušení povinnosti plnit řádně a včas základní závazek.*“²⁴⁶ Z tohoto ustanovení vyplývá, že „*oprávnění zrušit smlouvu zaplacením odstupného lze realizovat nejpozději do doby přijetí plnění závazku nebo jeho části druhou stranou (jde-li např. o oprávnění kupujícího) nebo do doby, kdy strana splnila svůj závazek nebo jeho část (jde-li např. o oprávnění prodávajícího)*“²⁴⁷.

Zánik oprávnění zrušit smlouvu je vázán tedy na plnění základní povinnosti vyplývající ze smlouvy, z čehož plyne, že právo zrušit smlouvu nezaniká, např. tím, že byla splněna povinnost dodatečně určit vlastnosti zboží, sdělit přepravní dispozice apod.²⁴⁸

Oprávnění zrušit smlouvu nezaniká v případě, kdy kupující nepřejímá plnění smluvního závazku s úmyslem ho převzít, ale plní tak svou povinnost dle ust. § 464 obchodního zákoníku, tj. přejímá zboží od dopravce a uplatňuje své právo zboží odmítnout²⁴⁹.

4.8. Účinky zrušení smlouvy

²⁴⁴ srov. HUŠEK, Jan. Odstupné v obchodních vztazích. *Právo a podnikání*, 1998, roč. 7, č. 3, s. 14.

²⁴⁵ FALDYNA, František a kol. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. rozšířené vydání. Praha: ASPI, 2007. s. 141.

²⁴⁶ FALDYNA, František a kol. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. rozšířené vydání. Praha: ASPI, 2007. s. 144.

²⁴⁷ HUŠEK, Jan. Odstupné v obchodních vztazích. *Právo a podnikání*, 1998, roč. 7, č. 3, s. 14.

²⁴⁸ srov. FALDYNA, František a kol. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. rozšířené vydání. Praha: ASPI, 2007. s. 141.

²⁴⁹ HUŠEK, Jan. Odstupné v obchodních vztazích. *Právo a podnikání*, 1998, roč. 7, č. 3, s. 14.

Jak již bylo uvedeno, tak závazek zaniká po splnění všech podmínek bez potřeby učinění jakéhokoliv jiného právního úkonu. Smlouva se zrušuje od počátku (*ex tunc*), tj. zrušuje se zpětně od doby svého uzavření. Dohoda o tom, že se smlouva zrušuje k jinému okamžiku vzhledem ke kogentní povaze ust. § 355 obchodního zákoníku, není možná.²⁵⁰

Podle ust. § 355 obchodního zákoníku platí pro účinky zrušení smlouvy ust. § 351 odst. 1 přiměřeně. Zůstávají tedy v platnosti ujednání o volbě práva nebo o volbě obchodního zákoníku podle ust. § 262 obchodního zákoníku a ujednání o řešení sporů (rozhodčí smlouva, popř. ujednání o pravomoci soudu určitého státu) a i další ujednání, které by podle dohody stran nebo s ohledem na jejich povahu měly platit i nadále.²⁵¹

Přiměřená aplikace ust. § 351 odst. 1 obchodního zákoníku se projevuje v tom, že nelze aplikovat ustanovení, které stanoví, že *odstoupení od smlouvy se však nedotýká nároku na náhradu škody vzniklé porušením smlouvy*. Tato výjimka je odůvodněna tím, že při zrušení smlouvy zaplacením odstupného nedošlo k porušení jakékoliv povinnosti vyplývající ze závazkového právního vztahu. Ust. § 355 obchodního zákoníku však již neodkazuje na ust. § 351 odst. 2 obchodního zákoníku, jelikož ke zrušení smlouvy zaplacením odstupného může dojít jen před tím, než došlo k plnění.

Před zrušením smlouvy zaplacením odstupného může dojít k porušení některých tzv. vedlejších povinností, čímž může vzniknout škoda. Podle Kopáče „*pokud před zánikem smlouvy došlo k jejímu porušení, nevzniká žádné ze stran nárok na náhradu škody způsobené porušením vedlejších smluvních povinností vzhledem ke zpětné účinnosti zrušení smlouvy*“²⁵². Takže v případě, že by druhé straně vznikla v souvislosti se zrušením smlouvy zaplacením odstupného nějaká škoda, pak bude kompenzována pouze skrze odstupné, které je z toho důvodu možné považovat za paušalizovanou náhradu škody.

Ale lze se setkat i s názorem opačným. Dojde-li k porušení určité smluvní povinnosti (vedlejší) a druhé smluvní straně vznikne škoda před zrušením smlouvy zaplacením odstupného, a tím jí vznikne nárok na zaplacení smluvní pokuty nebo na úhradu škody, a tyto nároky lze uplatnit samostatně, je podle Faldyny možné přijmout závěr, že tyto nároky lze uplatnit, a vyslovit, že zrušení smlouvy na základě odstupného se těchto již vzniklých nároků nedotýká²⁵³.

V obchodním zákoníku není v rámci úpravy odstupného upraveno, jak postupovat při vracení poskytnutého plnění, což lze vysvětlit odkazem na ust. § 355 odst. 2 obchodního zákoníku, ale je nutné upozornit, že strany si mohly sjednat určité vedlejší povinnosti, v rámci

²⁵⁰ srov. FALDYNA, František a kol. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. rozšířené vydání. Praha: ASPI, 2007. s. 143.

²⁵¹ srov. ŠTENGLOVÁ, Ivana, PLÍVA, Stanislav, TOMSA, Miloš a kol. *Obchodní zákoník: komentář*. 12. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 953.

²⁵² KOPÁČ, Ludvík. *Obchodní kontrakty*. I. díl. Praha: Prospektum, 1993, s. 316.

²⁵³ srov. FALDYNA, František a kol. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. rozšířené vydání. Praha: ASPI, 2007. s. 145.

kterých si poskytnou určité plnění za účelem splnění hlavního závazku, tak např. objednatel poskytl zhotoviteli materiál, výrobní podklady, zařízení nutné k výrobě, apod. Z tohoto důvodu je vhodné v dohodě o odstupném řešit i otázku vrácení poskytnutého plnění.

4.9. Zrušení smlouvy zaplacením odstupného a smluvní pokuta

Smluvní strany mohou do smlouvy zahrnout i ujednání o zajištění splnění některých povinností smluvní pokutou. Jak již bylo uvedeno, smlouva se v důsledku oznámení o zrušení smlouvy a zaplacení odstupného zrušuje s účinky *ex tunc*, tedy od počátku.

V případě, že by došlo k porušení povinnosti zajišťované smluvní pokutou až po zrušení smlouvy v důsledku zaplacení odstupného, pak nemůže smluvní straně vzniknout nárok na zaplacení smluvní pokuty, jelikož zajišťovaná povinnost zrušením smlouvy zanikla.

Jak bude situace posuzovaná v případě, že k porušení zajištěné povinnosti dojde ještě před zrušením smlouvy zaplacením odstupného? Zde se situace mění a povinnost zaplatit smluvní pokutu nezaniká. To je odůvodňováno tím, že smluvní pokuta, na níž již vzniklo právo, představuje nárok relativně samostatný a již nezávislý na další existenci smlouvy.²⁵⁴

4.10. Dílčí závěr

V rámci této kapitoly jsem se zabývala problematikou odstupného, jakožto jednoho ze způsobů zániku nesplněného závazku. Odstupné se využívá v situaci, kdy zájem na zaplacení odstupného je silnější než zájem na setrvání v závazkovém vztahu. Mým cílem bylo poskytnout celkový náhled na problematiku odstupného tak, jak je chápána právní vědou. Ač jde o institut upravený v rámci jediného ustanovení jak v obchodním, tak občanském zákoníku, bylo možné tomuto institutu věnovat větší pozornost v rámci mé diplomové práce, než jsem na začátku předpokládala.

Skromná úprava však s sebou může přinášet i určité nejasnosti. Tak např. i přes formulaci kogentního ust. § 355 obchodního zákoníku se lze setkat s pochybnostmi o tom, v jaké formě může být odstupné sjednáno. Osobně mám za to, že lze odstupné sjednat v peněžní formě, a to právě s ohledem na formulaci daného ustanovení. Nicméně např. Dědič uvádí, že odstupné může být sjednáno i v jiné než peněžité formě.

Odstupné představuje tradiční institut českého právního řádu. Nicméně jde o problematiku v literatuře jen minimálně zpracovávanou. Stejně tak i judikatura prakticky neexistuje. Lze snad zmínit jen rozhodnutí nejvyšších soudů z období první poloviny 20 století.

²⁵⁴ srov. HUŠEK, Jan. Odstupné v obchodních vztazích. *Právo a podnikání*, 1998, roč. 7, č. 3, s. 16.

Jak již bylo uvedeno, de lege ferenda se počítá s přesunem úpravy obligačního práva do občanského zákoníku. Právní úprava odstupného se v návrhu nového občanského zákoníku nachází v ust. § 1838²⁵⁵. Odstupné je jako obecný institut směřující ke zrušení smlouvy s drobnými úpravami převzato ze současné právní úpravy.

²⁵⁵ Ust. § 1838 vládního návrhu občanského zákoníku: „Ujednají-li si strany, že jedna z nich může závazek zrušit zaplacením odstupného, ruší se závazek zaplacením odstupného obdobně jako při odstoupení od smlouvy. Právo zrušit závazek zaplacením odstupného však nemá strana, která již, byť i jen zčásti, plnění druhé strany přijala nebo druhé straně sama plnila.“

Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo poskytnout hlubší a souvislé pojednání o zániku nesplněného závazku ve světle existující judikatury. Dále také poukázat na problémy, které nastávají při využívání těchto institutů, a uvést změny, jež právní úprava jednotlivých způsobů zániků nesplněného závazku doznala za dobu své existence v rámci českého právního řádu. Diplomovou práci jsem rozčlenila do čtyř hlavních kapitol.

První kapitola je věnována základním teoretickým otázkám spojeným se zánikem závazku, tj. vymezení pojmu zániku závazku, odlišení zániku a změny závazku a dále možným způsobům členění zániku závazku. Ve zbývajících třech kapitolách se již věnuji postupně jednotlivým způsobům zániku nesplněného závazku.

V kapitole druhé jsem se zaměřila na odstoupení od smlouvy ve světle existující judikatury. Soudy se musely v řadě svých rozhodnutí zaobírat tímto institutem, tudíž judikatura je velice bohatá. Stejně tak i v odborné literatuře je téma odstoupení od smlouvy často zpracováváno. Pozornost, která je věnována tomuto institutu, zcela koresponduje s jeho postavením v praxi. Bezpochyby jde o nejčastěji využívaný způsob zániku nesplněného závazku.

V praxi mohou vznikat potíže s rozlišováním odstoupení od smlouvy a výpovědi. Oba instituty jsou jednostrannými úkony a směřují k zániku smlouvou založeného závazku. Nicméně výpověď se typicky využívá pro ukončení závazku k nepřetržité nebo opakované činnosti a je i pro oblast obchodněprávních vztahů upravena v občanském zákoníku. V zákonné podobě lze oba instituty od sebe odlišit bez větších obtíží. Strany se mohou dohodou odchýlit od zákonné úpravy, která zapříčiní zaměnitelnost obou institutů.

Specifikem obchodněprávní úpravy odstoupení od smlouvy je rozlišování podstatného a nepodstatného porušení smlouvy. Jako nedostatek považuji skutečnost, že obchodní zákoník vymezuje podstatné porušení smlouvy v souvislosti s prodlením, což je podle mě naprosto nevyhovující řešení. Zákonodárce došel zřejmě ke stejnému závěru a podstatné porušení je ve vládním návrhu občanského zákoníku již vymezeno obecně, tj. bez vazby na prodlení.

Při určení, zda se jedná o podstatné či nepodstatné porušení smlouvy, se přihlíží k okolnostem konkrétního případu. Osobně doporučuji smluvně zakotvit, která porušení budou považována za podstatná, čímž dojde k posílení právní jistoty smluvních stran a odstranění případných pochybností při posuzování charakteru porušení povinnosti.

Spornou se jeví otázka, zda musí být poskytnuta lhůta k odstoupení od smlouvy v režimu nepodstatného porušení smlouvy výslovně či zda stačí jen posečkání po nějakou dobu. Mám za to, že není nutné výslovné poskytnutí dodatečné lhůty.

Dispozitivní povaha úpravy v obchodním zákoníku umožňuje, aby strany smluvně zákonnou úpravu doplnili či změnili. Nesmí však vyloučit zákonné důvody odstoupení od smlouvy s ohledem na kogentnost ust. § 344 obchodního zákoníku. I když zákon poskytuje stranám značnou autonomii, aby si smluvně upravili podmínky odstoupení od smlouvy, v praxi se lze nejčastěji setkat s jevem opačným. Smluvní strany tuto oblast zpravidla upravují minimálně či ji zcela opomíjejí.

Obecně platí, že oznámení o odstoupení od smlouvy musí být doručeno druhé smluvní straně, aby nastaly hmotněprávní účinky odstoupení od smlouvy. Nicméně v praxi se lze také setkat s tím, že hmotněprávní účinky odstoupení od smlouvy budou vázány na uplynutí určité lhůty. V jedné z podkapitol poukazují na názorové střety odborníků týkající se této problematiky. Osobně se přikláním k možnosti navázání účinků odstoupení od smlouvy na uplynutí sjednané lhůty. Dispozitivní zákonná úprava takovou možnost podle mého názoru připouští.

V třetí kapitole jsem se věnovala problematice nemožnosti plnění. Tuto kapitolu jsem pojala široce. Nezaobírám se jen následnou nemožností plnění, jakožto jedním ze způsobů zániku nesplněného závazku, ale věnuji se institutu nemožnosti plnění jako takovému.

Při zpracování jsem vycházela především ze starší literatury. Ve starší době byla nemožnosti plnění věnována značná pozornost, která přesahovala potřeby praktického využití tohoto institutu. V souvislosti s tím lze poukázat na množství způsobů členění nemožnosti, které jsou pro praxi v podstatě zbytečné a některé z nich nejsou dnes již používány. Zájem o tuto oblast upadl a v dnešní době není k dispozici žádná publikace, která by nemožnosti plnění zpracovávala v dřívějším rozsahu. Lze konstatovat, že právní věda se tímto institutem zaobírá s ohledem na potřeby praxe. Tuto kapitolu jsem tedy zpracovala nad rámce pouhé dodatečné nemožnosti plnění s cílem nastínit i dříve uplatňované teoretické přístupy k tomuto institutu.

V některých případech je podle mého názoru pojem nemožnosti nevhodně aplikován, což je možné doložit na následujících příkladech. I když obchodní zákoník operuje s pojmem právní nemožnost, jde v podstatě o plnění zakázané. Právní nemožnost je založena neudělením úředního povolení, které je nutné ke splnění závazku, nebo vydáním právních předpisů, které zakazují dlužníkovi splnit jeho povinnost. Zákon spojuje vznik nemožnosti s vydáním právních předpisů, jejichž působnost je časově neomezená.

Mám za to, že i v případě hospodářské nemožnosti plnění je pojem nemožnosti aplikován nevhodně. Při hospodářské nemožnosti je plnění stále možné, ale jeho splnění by pro povinnou

stranu mělo likvidační následky. Souhlasím s Eliášem, že zde by zohlednění „hospodářské nemožnosti“ mělo být spíše opřeno o rozpor s dobrými mravy.

V rámci jedné z podkapitol poukazuji na obtíže, které jsou spojeny s určením, zda je plnění možné či nemožné. Jedná se úkol nesnadný. Otázku možnosti - nemožnosti je nutné zkoumat vždy ve vztahu k určitému závazku, a to k okamžiku jeho splatnosti. Zajímavostí je, že v případě závazku týkajícího se genericky určených věcí v podstatě nemožnost plnění nenastává, ledaže by se jednalo o generický závazek omezený.

V kapitole čtvrté jsem se zabývala problematikou odstupného. Odstupné se využívá v situaci, kdy zájem na zaplacení odstupného je silnější než zájem na setrvání v závazkovém vztahu. Mým cílem bylo poskytnout celkový náhled na problematiku odstupného tak, jak je chápána právní vědou. Ač jde o institut upravený v rámci jediného ustanovení jak v obchodním, tak občanském zákoníku, bylo možné tomuto institutu věnovat větší pozornost v rámci mé diplomové práce, než jsem na začátku předpokládala.

Skromná úprava však s sebou může přinášet i určité nejasnosti. Tak např. i přes formulaci kogentního ust. § 355 obchodního zákoníku se lze setkat s pochybnostmi o tom, v jaké formě může být odstupné sjednáno. Osobně mám za to, že lze odstupné sjednat v peněžní formě, a to právě s ohledem na formulaci daného ustanovení. Nicméně např. Dědič uvádí, že odstupné může být sjednáno i v jiné než peněžité formě.

Odstupné představuje tradiční institut českého právního řádu. Nicméně jde o problematiku v literatuře jen minimálně zpracovávanou. Stejně tak i judikatura prakticky neexistuje. Lze snad zmínit jen rozhodnutí nejvyšších soudů z období první poloviny 20 století.

De lege ferenda se počítá s přesunem úpravy obligačního práva do občanského zákoníku. Návrh nového občanského zákoníku předpokládá zamezení jakékoliv duplicitě institutů občanského a obchodního práva, ledaže by její potřeba plynula z principu speciality zákona o obchodních korporacích.²⁵⁶

Odstoupení od smlouvy je v návrhu nového občanského zákoníku obsaženo v rámci ust. § 1848 až 1852. „*Osnova vychází z návrhu ustanovení o odstoupení od smlouvy obsaženém v platném obchodním zákoníku, bere však zřetel i na standardní zábraniční úpravy.*“²⁵⁷

Jak již bylo uvedeno podstatné porušení je v návrhu nového občanského zákoníku vymezeno obecně. Jako další odlišnost je možné uvést skutečnost, že při částečném plnění dlužníka je věřitel oprávněn odstoupit od smlouvy ohledně celého plnění, pokud částečné plnění

²⁵⁶Srov. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o obchodních korporacích. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/zakon-o-obchodnich-korporacich/duvodova-zprava.html>.

²⁵⁷Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o obchodních korporacích. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/zakon-o-obchodnich-korporacich/duvodova-zprava.html>.

nemá pro věřitele význam. Je zde výslovně zakotveno, že odstoupením od smlouvy nejsou dotčena práva třetích osob nabytá v dobré víře. Dále se zde normuje, že byl-li dluh zajištěn, nedotýká se odstoupení od smlouvy ani zajištění.

Úprava je prakticky totožná s aktuální úpravou odstoupení od smlouvy obsaženou v obchodním zákoníku, v některých směrech je i podrobnější. Návrh respektuje autonomii vůle stran, bere však v úvahu i racionální vyznění normativní úpravy, šetřícího jistotu smluvních stran. Změny navrhované u institutu odstoupení od smlouvy v rámci návrhu nového občanského zákoníku považují za žádoucí a považují je za krok správným směrem.

Právní úprava nemožnosti plnění se v rámci návrhu nového občanského zákoníku nachází v ust. § 1853 až 1856. Úprava je shodná se současnou úpravou nemožnosti plnění platnou pro obchodněprávní závazky. Jedinou výjimkou je skutečnost, že při částečné nemožnosti plnění zanikne celý závazek, plyne-li z povahy závazku nebo z účelu smlouvy, který byl stranám při uzavření smlouvy znám, že plnění zbytku nemá pro věřitele význam, což odpovídá současné občanskoprávní úpravě.

Také se zde výslovně uvádí, že při nesplnění notifikační povinnosti je povinen dlužník nahradit věřiteli škodu, která mu vznikne tím, že nebyl věřitel o této skutečnosti včas vyrozuměn. Tato problematika není oproti aktuální úpravě řešena odkazem na obdobné účinky uvedené v ust. § 351.

Právní úprava odstupného se v návrhu nového občanského zákoníku nachází v ust. § 1838²⁵⁸. Odstupné je jako obecný institut směřující ke zrušení smlouvy s drobnými úpravami převzato ze současné právní úpravy.

²⁵⁸ Ust. § 1838 vládního návrhu občanského zákoníku: „Ujednají-li si strany, že jedna z nich může závazek zrušit zaplacením odstupného, ruší se závazek zaplacením odstupného obdobně jako při odstoupení od smlouvy. Právo zrušit závazek zaplacením odstupného však nemá strana, která již, byť i jen zčásti, plnění druhé strany přijala nebo druhé straně sama plnila.“

Prameny a literatura

Monografie

BEJČEK, Josef, ELIÁŠ, Karel, RABAN, Přemysl a kol. *Kurs obchodního práva: obchodní závazky*. 4. vydání. Praha : C.H. Beck, 2007.

BOBEK, Michal, MOLEK, Pavel, ŠIMÍČEK, Vojtěch. *Komunistické právo v Československu: kapitoly z dějin z bezpráví*. Brno:Masarykova univerzita, 2009.

ELIÁŠ, Karel a kol. *Obchodní zákoník: praktické poznámkové vydání s výběrem literatury od roku 1900*. 5. vydání. Praha: Linde, 2006.

FALDYNA, František a kol. *Zajištění a zánik obchodních závazků*. 2. vydání. Praha: ASPI, 2007.

HAVLAN, Petr. *Vlastnictví státu*. 1. vydání. Brno:Masarykova univerzita, 2000.

KANDA, Antonín. *Nesplnění závazku a jeho právní následky*. Praha:Academia, 1970.

KANDA, Antonín. *Vliv změny poměrů na trvání závazku*. Praha:Academia, 1966.

KNAPPOVÁ, Marta, ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 2*. svazek. 4., aktualizované a doplněné vydání. Praha:Aspi, 2005.

KOPÁČ, Ludvík. *Obchodní kontrakty*. I. díl. Praha:Prospektum, 1993.

KUBEŠ, Vladimír. *Nemožnost plnění a právní norma*. Nakladatelství „Orbis“ Praha, 1938.

MAREK, Karel. *K obchodním závazkovým vztahům*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola veřejné správy a mezinárodních vztahů, 2007.

PELIKÁNOVÁ, Irena, a kol. *Obchodní právo. II. díl*. 2. přepracované vydání. Praha: Codex, 1999.

PLÍVA, Stanislav. *Obchodní závazkové vztahy*. 1. vydání. Praha: ASPI, 2006.

STEINER, Vilém. *Zákon o konkursu a vyrovnání: komentář*. 2. aktualizované a přepracované vydání. Praha: Linde, 1996.

ŠTENGLOVÁ, Irena. *Přehled judikatury ve věcech obchodních závazkových vztahů*. 2. vydání. Praha: ASPI, 2005.

ŠVARC, Zbyněk. *Základy obchodního práva*. 2. rozšířené vydání. Vydavatelství a nakladatelství Alex Čeněk, 2009.

Komentáře

DĚDIČ, Jan a kol. *Obchodní zákoník: komentář. Díl IV*. 1. vydání. Praha: Polygon, 2002.

DUŠÁNEK, František a kol. *Hospodářský zákoník: komentář*. Praha: Panorama, 1986.

ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník: Velký akademický komentář. 2. svazek.* Praha: Linde, 2008.

KOBLIHA, Ivan a kol. *Obchodní zákoník: úplný text zákona s komentářem.* Praha: Linde, 2006.

SEDLÁČEK, Jaromír, ROUČEK, František a kol. *Komentář ke československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl IV.* Praha: V. Linhart, 1936.

ŠTENGLOVÁ, Ivana a kol. *Obchodní zákoník: komentář. 12. vydání.* Praha: C.H.Beck, 2009.

ŠVEHLA, Antonín, BASCH, Jaromír a kol. *Všeobecný zákoník obchodní platný v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a československý zákon směnečný se zákony doplňujícími. 4. svazek.* Praha: Všehrd, 1937.

ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník: komentář. II, § 460-880. 2. vydání.* Praha: C.H.Beck, 2009.

Odborné články

BEJČEK, Josef. Nemožnost plnění. *Právní rádce*, 1994, roč. 2, č. 9, s. 19 - 20.

BEJČEK, Josef. Odstoupení od smlouvy a odstupné. *Daňová a hospodářská kartotéka*, 1995, roč. 3, č. 5, s. 35 - 41.

ELIÁŠ, Karel. Následná nemožnost plnění se zřetelem k obchodním závazkům. *Právní praxe v podnikání*, 1995, roč. 4, č. 7-8, s. 24 - 28.

GRULICH, Tomáš. Úskalí právní úpravy zástavního práva. *Právní rádce*, 1996, roč. 4, č. 6, s. 5.

HANDLAR, Jiří. Dohoda stran jako důvod změny a zániku závazků v občanském a obchodním právu. *Právní rozhledy*, 2006, roč. 14, č. 19, s. 689-697.

HORÁČEK, Tomáš. Ještě k výpovědi a odstoupení od obchodní smlouvy. *Právní forum*, 2009, roč. 11, č. 3, s. 106 - 111.

HUŠEK, Jan. Odstupné v obchodních vztazích. *Právo a podnikání*, 1998, roč. 7, č. 3, s. 11-15.

JENDREJÁK, Peter. K téme „odstoupení od smlouvy prostřednictvím smluvní fikce doručení“. *Právní rozhledy*, 2006, roč. 14, č. 4, s. 141 - 146.

KOPÁČ, Ludvík, ŠVESTKA, Jiří. Nad některými otázkami odstoupení od smlouvy podle obchodního zákoníku. *Právní rozhledy*. 1995, roč. 3, č. 10, s. 402 - 404.

KUCHAŘ, Ondřej, HORSKÁ, Jana. Bezdůvodné obohacení v některých případech odstoupení od obchodní smlouvy o dílo. *Bulletin advokacie*, 2009, č. 1-2, s. 42 - 44.

MAREK, Karel. Poznámka ke kogentnosti základních ustanovení III. části obchodního zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2000, roč. 6., č. 9, s. 70 - 72.

MAREK, Karel, ČECH, Petr. K odstoupení od obchodní smlouvy při prodloužení dlužníka. *Právní rádce*, 2007, roč. 5, č. 9, s. 25-32.

- MELZER, Filip. Vliv odstoupení od smlouvy na nabytí vlastnického práva. *Právní rozhledy*, 2006, roč. 14, č. 14, s. 512 - 517.
- PECHA, Richard. Odstoupení od smlouvy podle obchodního zákoníku. *Bulletin advokacie*, 2002, roč. 9, č. 8, s. 45-50.
- PHILIPPI, Tomáš. Právní účinky odstoupení od smlouvy realizovaného prostřednictvím smluvní fikce doručení. *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 11, s. 401 - 404.
- SMOČKOVÁ, Zuzana. Nedostatky smluvní úpravy odstoupení od smlouvy o dílo. *Právní praxe v podnikání*, 1998, roč. 7, č. 6, s. 33 - 36.
- SPÁČIL, Jiří. Odstoupení od smlouvy a vlastnické právo třetí osoby: opět polojasno? *Právní rozhledy*, 2008, roč. 16, č. 9, s. 329 - 332.
- STAVĚLÍK, Petr. Ještě k „odstoupení od smlouvy prostřednictvím smluvní fikce doručení“ - jiný úhel pohledu. *Právní rozhledy*, 2005, roč. 13, č. 21, s. 788 - 790.
- TOMSA, Miloš. Odstoupení od smlouvy v obchodních vztazích. *Obchodní právo*, 1999, roč. 8, č. 12, s. 2 - 7.
- TOMSA, Miloš. Výpověď a odstoupení od smlouvy uzavřené k nepřetržité opakované činnosti v obchodních vztazích. *Obchodní právo*, 2007, roč. 16, č. 10, s. 2-7.
- VAJGANT, Miroslav. Odstoupení od smlouvy podle občanského a podle obchodního zákoníku. *Právní rádce*, 1998, roč. 6, č. 8, s. 10 - 12.
- VÍCH, J. K problematice odstoupení od smlouvy, jejímž předmětem jsou dodávky investičních celků. *Právní praxe v podnikání*, 1998, roč. 7, č. 7-8, s. 13 - 26.

Právní předpisy a mezinárodní smlouvy

Zákon č. 1/1863 ř. z., všeobecný zákoník obchodní

Zákon č. 64/1931 Sb. z. a n., kterým se vydávají řády konkursní, vyrovnací a odpůrcí řády

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 946/1811 Sb.z.s, všeobecný zákoník občanský

Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 101/1963 Sb., zákoník mezinárodního obchodu, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení, ve znění pozdějších předpisů

Judikatura

Rozhodnutí č. 352 Vážného sbírky z roku 1919

Rozhodnutí č. 409 Vážného sbírky z roku 1920

Rozhodnutí č. 855 Vážného sbírky z roku 1921

Rozhodnutí č. 1815 Vážného sbírky z roku 1922

Rozhodnutí č. 1970 Vážného sbírky z roku 1922

Rozhodnutí č. 2127 Vážného sbírky z roku 1922

Rozhodnutí č. 3191 Vážného sbírky z roku 1923

Rozhodnutí č. 6963 Vážného sbírky z roku 1927

Rozhodnutí č. 7851 Vážného sbírky z roku 1928

Rozhodnutí č. 8992 Vážného sbírky z roku 1929

Rozhodnutí č. 10033 Vážného sbírky z roku 1930

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 10. 1999, sp. zn. IV. ÚS 276/99

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 23. 1. 2001, sp. zn. II. ÚS 77/2000

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 4. 1998, sp. zn. 2 Odon 102/97

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 4. 1998, sp. zn. 1 Odo 37/97

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 4. 1999, sp. zn. 32 Cdo 1066/98

Rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 17. 2. 2000, sp. zn. 22 Cdo 578/98

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 3. 2000, sp. zn. 31 Cdo 2851/99

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 12. 2000, sp. zn. 25 Cdo 1113/99

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 3. 2001, sp. zn. 29 Cdo 2281/2000

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 5. 2001, sp. zn. 22 Cdo 3005/99

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 11. 2001, sp. zn. 29 Odo 207/2001

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 6. 2002, sp. zn. 25 Cdo 182/2001

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 10. 2002, sp. zn. 33 Odo 779/2001

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 5. 2003, sp. zn. 32 Odo 76/2003

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 9. 2003, sp. zn. 29 Cdo 2568/2000

Rozhodnutí Nejvyššího soud ČR ze dne 26. 11. 2003, sp. zn. 32 Odo 417/2003

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 1. 2004, sp. zn. 32 Odo 442/2003

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 6. 2004, sp. zn. 28 Cdo 72/2004

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 3. 2005, sp. zn. 26 Cdo 864/2004

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 3. 2005, sp. zn. 32 Odo 101/2005

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 5. 2005, sp. zn. 26 Cdo 1469/2004

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 6. 2005, sp. zn. 32 Odo 705/2005

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 10. 2005, sp. zn. 26 Cdo 625/2005

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 3. 2006, sp.zn. 32 Odo 616/2005

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. 5. 2006, sp. zn. 32 Odo 351/2005

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 5. 2006, sp. zn. 32 Odo 585/2005

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 10. 2006, sp. zn. 30 Cdo 1641/2006

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 11. 2006, sp. zn. 21 Cdo 20/2006

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. 2. 2007, sp. zn. 30 Cdo 2534/2006

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 2. 2007, sp. zn. 32 Odo 1043/2004

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 2. 2007, sp. zn. 29 Odo 1237/2005

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. 8. 2007, sp. zn. 33 Odo 766/2005

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 9. 2007, sp. zn. 32 Odo 459/2006

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 11. 2007, sp. zn. 29 Odo 257/2006

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 12. 2007, sp. zn. 29 Cdo 2759/2007

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 3. 12. 2008, sp. zn. 32 Odo 2799/2007

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 6. 2009, sp. zn. 23 Cdo 1677/2008

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 8. 2009, sp. zn. 29 Cdo 2467/2007

Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 27. 10. 1998, sp. zn. 4 Cmo 180/97

Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 14. 7. 2004, sp. zn. 5 Cmo 82/2004.

Rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 22. 11. 2000, sp. zn. 18 Co 825/99

Internetové a jiné zdroje

<<http://nalus.usoud.cz>>

<<http://www.epravo.cz>>

<<http://www.nsoud.cz>>

< <http://portal.justice.cz>>

< <http://www.profipravo.cz> >

ASPI [databáze]

CODEXIS ACADEMIA [databáze]

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o obchodních korporacích. Dostupné na
□ <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/zakon-o-obchodnich-korporacich/duvodova-zprava.html> □